

J. Nagy László

AZ EURÓPAI INTEGRÁCIÓ POLITIKAI TÖRTÉNETE

SZEGED

2005

© **J. Nagy László**

3., bővített, javított kiadás

TARTALOM

BEVEZETŐ.....	
AZ EURÓPA-ESZME A TÖRTÉNELEMBEN.....	
PÁNEURÓPA-ESZME ÉS TERV A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT.....	
I. dokumentum: Richard Coudenhov-Kalergi Páneuropan eszméje.....	
II. dokumentum: A magyar páneuropan mozgalom elvei	
A MODERN EURÓPA KIALAKULÁSÁNAK NÉHÁNY JELLEMZŐJE.....	
INTEGRÁCIÓS TÖREKVÉSEK ÉS EREDMÉNYEK (1945-1957).....	
Európa újjáépítése, az integrációs folyamat kezdete.....	
A Schuman terv, (Nyugat) Németország integrációja.....	
A Montánuniótól a Római szerződésig.....	
III. dokumentum: Az 1950. május 9-i nyilatkozat (A Schuman- terv)	
IV. dokumentum: Az Európai Gazdasági Közösség létrehozása (1957)	
A KÖZÖS PIACTÓL AZ EURÓPAI UNIÓIG (1958-1992).....	
Gazdasági sikerek, politikai nehézségek: a Hatok időszaka.....	
Az északi kibővülés: Nagy-Britannia csatlakozása.....	
Franciaország Európa politikája az 1960-as években.....	
Lendületben az integráció.....	
Európa évtől az Egységes Okmányig.....	
Az egységes Európa felé, az Európai Unió megalakulása.....	
V. dokumentum: De Gaulle memorandum a NATO újbóli átgondolására (1958).....	
VI. dokumentum: De Gaulle Angliáról és a Közös Piacról (1967).....	
VII. dokumentum: Nyilatkozat az európai identitásról (1973)	
VIII. dokumentum: Ünnepeles nyilatkozat az Európai Unióról (1983).....	
IX. dokumentum: Az Európai Unió létrehozása, a Maastrichti szerződés (1992)	
AZ INTEGRÁCIÓ DÉLI IRÁNYA, AZ EURÓPAI UNIÓ MEDITERRÁN POLITIKÁJA.....	
X. dokumentum: A barcelonai euromediterrán konferencia (1995).....	
KELET-EURÓPA (MAGYARORSZÁG) ÉS AZ INTEGRÁCIÓS FOLYAMAT.....	
XI. dokumentum: Szovjet álláspont a nyugat-európai integrációról (1962)	
XII. dokumentum: Az Európai Tanács koppenhágai ülése, a csatlakozási kritériumok (1993)....	
XIII. dokumentum: A Bizottság véleménye Magyarországról (1997).....	
AMSZTERDAM: A KIBŐVÜLÉS ÉS AZ ELMÉLYÜLÉS PERSPEKTÍVÁI.....	
Amsterdam	
A csatlakozási tárgyalások	
Nizza	
Viták Európa jövőjéről	
A KELETI BŐVÍTÉS: EURÓPA ÚJRAEGYESÜLÉSE	
A csatlakozási tárgyalások	
Az Európai Alkotmány	
XIV. dokumentum: Az Európai Bizottság országjelentése (2000)	
XV. dokumentum: Az Európai Unió Alkotmány (2004)	
FÜGGELÉK	
Fontosabb évszámok.....	
Válogatott irodalom.....	

Bevezető

"Mindig is azt gondoltam, hogy Európa kríziseken keresztül formálódik, és azoknak a válaszoknak az összegzése lesz, amelyeket ezekre a válságokra adnak."

Jean Monnet

Az "Inspirátor" 70-es években írott szavai összecsengenek azokkal a történeti-politológiai munkákkal, amelyek az európai integrációs folyamatot mutatják be, elemzik. Bino Olivi olasz szerző, húsz éven át a Közösség szóvivője Brüsszelben, a közelmúltban megjelent könyvének - utalva az integrációs folyamat feszültségekkel, konfliktusokkal teli történetére - *A nehézkes Európa* címet adta. Az integráció fejlődését végigkísérő nehézségek mintha napjainkban csúcsondnának. Kétségtelen, hogy ilyen nagy jelentőségű feladatokkal - "kihívásokkal" - az elmúlt közel fél évszázad alatt nem találta szembe magát a Közösség. A pénzügyi unió megvalósítása, a közös valuta, az *euro* bevezetése nem csupán a gazdasági életre lesz meghatározó befolyással, de a politikai unió kialakulásának folyamatára is radikális hatást fog gyakorolni. S mindeközben az Unió megtette a döntő lépést a keleti irányú kibővülésre.

E könyv célja annak a komplex történelmi-politikai folyamatnak a bemutatása, amelynek eredményeként kontinensünk egységtörekvései eddig eljutottak. Vagyis általános ismereteket nyújtani az európai integrációs folyamat *politikai* történetéről a nemzetközi kapcsolatok rendszerén belül. Hangsúlyozzuk a komplex és általános szavakat, kifejezve velük azt, hogy az integrációs folyamat - az igen elterjedt közfelfogással ellentétben - nem kizárólag gazdasági jelenség, hanem politikai-civilizációs egységtörekvés is. Sőt úgy tűnik, hogy egyre inkább az.

E könyv nem alapkutatáson alapul (az még várat magára nálunk), hanem a publikált dokumentumok és eredmények (archív anyag, sajtó, feldolgozások) elemzésén. A dokumentumok között található ismertek, de olyanok is, amelyek magyar nyelven most lesznek először olvashatók. Fordításuk kollektív munka eredménye: az Európa tanulmányok speciális képzésben résztvevő hallgatók készítették tanáraik segítségével. Ezúton mondunk köszönetet munkájukért.

S végezetül - de nem utolsósorban - a könyv hozzájárulás kíván lenni ahhoz az "ismeretterjesztő" munkához, amely közelebb hozza a mindennapokhoz az Európai Uniót. Aktualitását növeli, hogy hazánk 2004. május elsejétől az Európai Unió teljes jogú tagja.

AZ EURÓPA-ESZME A TÖRTÉNELEMBEN

Európa említése először Hésziodosznál fordult elő i. e. VIII. században. Hippokratész már összehasonlította Ázsiával, Arisztotelész pedig viszonylag hosszan írt róla (i. e. IV. században) *Politika* c. művében.

A görög mitológia is megörökítette Európát, pontosabban Európa elrablását, amely később több neves művészt (Veronese, Tiepolo) megihletett.

A mitológia szerint a tyroszi király lánya, Európé egy éjjel azt álmodta, hogy ketten - az akkor ismert két földrész - versengenek szerelméért. Az egyikük Ázsia volt. Szerinte Európé őt illeti meg, mert a szépséges királylány Ázsia szülötte, ott nevelkedett. A másik, az ismeretlen, úgy érvelt, hogy Zeusz neki rendelte Európét, s róla fogják őt elnevezni. Európé fölébredve a tengerpartra ment játszani barátnőivel. Messziről nézte őt Zeusz, aki mátkájának akarta a lányt. Bikává változott s így közelítette meg a királylányt, s amikor az játékosan a hátára ült, a tengerhez rohant, úszni kezdett, s meg sem állt vele Krétáig. Itt Zeusz újra felvette isteni alakját, s megtartották a mennyegzőt.

A történet, hasonlóan az említett görögök leírásához, már megkülönbözteti Európát (egy másik földrészt, világot) az akkor fejlettebb Ázsiától.

Földrészünket, lakóit, mint egységes embercsoportot, népet, s "európai" először a VIII. században, a muszlimokkal Poitiers mellett vívott csata (732) után említi egy mozarab (andalúziai keresztény arab) krónikás, Cordobai Izidora 769-ben írott művében. A csata leírásakor a következőképpen idézi az európaiakat: "hajnalban az *európaiak* (*Europenses*) megpillantották az arabok táborát, a felállított és elrendezett sátrakat... Az *európaiak* pedig a zsákmányolt fegyverzet s egyéb felszerelés igazságos szétosztása után boldogan hazatértek".

Anglibert udvari költő, a császár veje, Nagy Károlyt mint "Európa atyját" említi 799-ben. Ezután évszázadokig az Európa elnevezés fel sem merül. Az európaiak nem egy földrajzi egységhez tartozásban találják meg azonosságukat, hanem a *kereszténység* jelenti identitásuk lényegét. A keresztény világ azonban 1054-ben kettészakad, a katolikusok központja Róma lesz, az ortodoxoké pedig Konstantinápoly. Ekkor azonban még nem tekintik véglegesnek a szakadást, a két világot elválasztó "határ" is csak évszázadokkal később rögzül. S e közben Európa egyre inkább azonos lesz *Occidens*-szel, a földrész nyugati felével. A keresztészek, akiknek vállalkozása ténylegesen egy európai vállalkozás, - "véres európai eposz", ahogyan egy francia történész nevezte - nem a kontinens, hanem a hit nevében mennek a Közel-Keletre, folytatva mintegy az Ibériai félszigeten elkezdett reconquistát. A két világ találkozása gazdagítja az európai civilizációt. Földrészünk számos anyagi és szellemi produktumot átvész az iszlám világtól, bár azokat a későbbi keresztény offenzíva teljesen kitörli az európai tudatból.

A kolostorok mellett különösen kiemelkedő szerepet játszottak az *Europa christiana* formálásában és kialakításában az egyetemek. A tanárok és diákok közössége alkotta Universitasok valóban összeurópai intézmények voltak: a tanári és a hallgatói kar egyaránt internacionális. Az egyetemekre (150 van belőlük 1400 táján) a földrész minden részéből jönnek tanulni és tanítani. A kommunikációt a latin nyelv és a keresztény tan biztosítja közöttük. Ebben az értelemben nem európaiak, hanem egyetemesek, keresztények.

Az Európa elnevezés majd Dantenál fordul elő. Az itáliai költő a *De vulgari eloquentia* (A nép nyelvén való ékesszólásról 1305-6) c. munkájában már nem csupán kontinensünk földrajzi leírását adta, hanem - mai kifejezéssel élve - kulturálist is. Az "európai" melléknevet azonban ő sem használta. Földrészünk különbözőségben megnyilvánuló egységét a nyelvek példáján illusztrálta:

És mivel az emberi nemzetség gyökérszete főként a keleti tájakba mélyedt, a különféle égtájak felé sokféleképpen elágazva onnét terjedt el a mi nemzetségünk. Végezetül elterjedt a nyugati végekre is, hol akkor először itták értelmes emberek torkai Európának folyó vizeit, vagy legalábbis némelyiket. De akár jövevényként érkeztek Európába, akár pedig mert itt születtek, csak visszatérőben voltak, az emberek háromféle nyelvet hoztak magukkal és közülük egyesek a déli, mások Európa északi részében szereztek maguknak a letelepedésre tájakat, és végezetül harmadikként azok, kiket most görögöknek nevezünk, részben Európa, részben Ázsia vidékeit foglalták el.

(Mezey László fordítása)

Az oszmán veszély hívja életre az első európai egységtervet a XV. században. Szerzője Podebrád György cseh király. A *Szövetségi és konföderációs szerződés XI. Lajos, Podebrád György és Velence között a török ellen* c. tervezet az egész keresztény közösségnek (a keletinek és a nyugatinak) három hatalom - Franciaország, Csehország és Velence - köré tömörülő összefogását sürgette " a keresztény hit megvédésére a szörnyűséges törökkel szemben". Podebrád György ebből a valójában kontinentális szövetségből (lehet annak nevezni, bár az Európa szó nem fordul elő a szövegben) kizárta a kor két legbefolyásosabb hatalmasságát, a német-római császárt és a pápát, ami nagymértékben hozzájárult a terv sornának megpecsételéséhez. XI. Lajos francia király nem mutatott különösebb érdeklődést, a pápa pedig kiátkozta a cseh uralkodót.

Ugyanakkor paradoxonnak tűnhet, hogy ugyanebben a században éppen egy pápa, II. Piusz beszél először Európáról úgy mint az ottlakó népek *közös hazájáról*. Ő is az oszmán veszélyt hangsúlyozza így erősítve a *kereszténység és az európaiság azonosságát*: "Most meg magában Európában, vagyis hazánkban, saját házunkban, székhelyünkön támadnak és gyilkolnak bennünket". Ő azonban a keleti keresztényeket nem ismerte el igazi keresztényeknek, csak a római katolikusokat.

A modern európai tudat kialakulása a XVI. században bekövetkezett nagy horderejű események hatására kezdődött el.

A XVI. században a földrajzi felfedezések következményeként Európa nyugati és keleti fele eltérő fejlődési pályára lép, s ez a társadalom fejlődésében is mind markánsabban nyilvánul meg. Nyugat-Európa a fejlett agrárstruktúrában, az autonóm városfejlődésben és a rendi értékek szerint létrejött politikai szféra megszilárdulásában különül el a földrész keleti felétől. Ezek a jellegzetességek kontinensünk keleti felében is léteztek, de nem váltak meghatározóvá, nem voltak képesek a társadalomfejlődés irányát és mélységét meghatározó módon uralni. Míg a nyugati féltekén az áru- és pénzvviszonyok, a tőkés bérleti rendszer és a manufaktúraipar egyre inkább áthatja az egész társadalmat, addig Kelet-Európában a "második jobbágyság" bevezetésével megmerevedik a (feudális) társadalom, lelassul a polgárosodási folyamat. Tovább élnek a (torzult) közösségi formák, Nyugaton viszont az autonóm individuum tör magának utat. Ennek formálásában a humanizmus és reformáció nagy szerepet játszik.

A nyugat-európai polgárosodás meghatározó jellemvonásai a következőkben foglalhatók össze:

- a közösségi formáktól elszakadt szabad magántulajdon
- a tőkés árutertermelés (pénzvviszonyok)
- modern nemzeti államok kialakulása (hatalmi ágak szétválása stb.)
- urbanizáció (fejlett közlekedés és infrastruktúra)
- emberi és polgári jogokkal felruházott individuumok (autonóm egyének)
- differenciált társadalomszerkezet
- új típusú szellemiség (racionálizmus, autonóm tudományosság stb)

Az addig ismert világ hirtelen és egyre gyorsuló kitérülését az európaiak mind több és mind elmélyültebb ismereteket szereznek az Európán kívüli világról, s közben az is tudatosul bennük, hogy kontinensünk felülmúlja a többi. Érzékelik azt is, hogy földrészünk sem homogén, hanem a különbözőségek együttese. Osztályozzák, jellemzik az Európát alkotó népeket. Egyszerűen önmagát fedezi fel Európa. Egyre több értelmiségi gondolkodik "európaiul", vagyis olyan terveket dolgoz ki, amelyek egy konszenzuson alapuló egység megteremtését tartalmazzák.

Maximilien de Béthune, ismertebb nevén *Sully*, IV. Henrik francia király minisztere a XVII. század elején az igazságos egyensúlyi állapot, az európai béke megteremtése érdekében készítette el "nagy tervét". A béke fenntartását úgy kívánta elérni, hogy a hatalmak egymás érdekeit figyelembe véve megegyeztek volna Európa felosztásában. A később felmerülő vitákat egy általuk létrehozott Főtanácsban tárgyalások útján rendezték volna. Ez a terv sugallja először az *európai államok* (s nem a keresztény népek) *konföderációjának* gondolatát.

Az egységtervek megalkotói sorában mindenképpen kitüntetett hely illeti meg *abbé de Saint-Pierre-t* (Charles Iréné de Castel de Saint-Pierre, 1658-1743), a "jó abbét", ahogyan kortársai nevezték. Az *örökbéke-tervezete* (*Projet de paix perpétuelle*) átdolgozott rövidített formája 1712 és 1734 között ötször jelent meg. Ezen kívül számos kiadást ért meg angol és más európai nyelveken is.

Több béketervezet született korábban is Európában (Erasmus, Grotius stb.), amin különösebben nem kell csodálkoznunk, hiszen a XVI. század óta, amikor Európa kilép a világba, a háború mindennappossá válik földrészünkön. XVI. Lajos is az 1660-as évetől háborúk sorozatát kezdeményezi és vívja meg, mígnem a második spanyol örökösödési háborút lezáró utrechti béke (1713) megtöri Franciaország kontinentális hegemóniáját. A "jó abbé" a francia küldöttség tagjaként, titkári teendőket látva el részt vesz a békétárgyalásokon. Az itt szerzett tapasztalatok komoly hatással vannak rá.

Abbé de Saint-Pierre olyan intézményrendszert vázol fel béketervezetében, amely kereteket teremtené arra, hogy "elégséges biztonságot" garantáló feltételek mellett az uralkodók, a hatalmak tárgyalások útján

oldják meg a vitás kérdéseket. Ezt az Általános Szerződés öt alapcikkelyének elfogadása biztosítaná. Az *első* kimondja, hogy az uralkodók között állandó, örökké tartó szövetség jön létre, amelynek célja - lényegében - a status quo fenntartása. A *második* a Szövetség anyagi fenntartásáról intézkedik: a tagországok anyagi hozzájárulása biztosítaná a működést. A *harmadik* a szövetségesek kötelezettségvállalását tartalmazza: nézeteltéréseik esetén lemondanak a fegyveres megoldásról, és a vitás ügyek rendezésére a tárgyalásokat választják. Ha ez sem vezet eredményre, elfogadják a Szövetség Állandó Közgyűlésének szavazás útján hozott bírósági döntését. A *negyedik* a szerződésszegő hatalommal szembeni fellépés lehetséges eljárásait - köztük a fegyveres kényszert - tartalmazza. Az *ötödik* a szavazási eljárás módozatait tisztázza. Megkülönböztet többségi szavazással hozott döntést és vétójogot. Ez utóbbi - vagyis egyhangú szavazat - akkor lép életbe, ha a Szövetség alapelveinek (az öt cikkelynek) a módosításáról kell dönten.

A kor jelentős gondolkodói (Voltaire, Leibnitz stb.) kételkedéssel, pontosabban gúnyolódva fogadták a tervezetet. Tulajdonképpen sikerét, ismertségét ennek is köszönhetette. Eredetiségét, gondolatainak fontosságát majd csak századunkban kezdik értékelni, amikor megszületnek a béke megőrzésére létrehozott nemzetközi szervezetek (Nemzetek Szövetsége, ENSZ, Hágai Bíróság) illetve az *európai integrációnak* a szupranacionalitás egyes elemeit is magában foglaló intézményei, szervezetei (Montánunió, Közös Piac). Ennek az *institucionális európaiságnak* a szellemi hátterét azok a gondolkodók adták, akik Európa másságát, sokszínűségét fogalmazták meg.

Rousseau is nagy érdeklődéssel - s némi szkepszissel - tanulmányozta a "jó abbé" tervezetét. Előbb publikálta egy rövidített változatát (1769-ben), majd 1782-ben *Vélemény az örök békéről* címmel saját tervezetét is közzétette. A francia filozófus szerint a nemzeti érdekre alapozott államok föderációja biztosítaná a békét földrészünkön. Osztja ezt a nézetet *Immanuel Kant* is, de az 1795-ben publikált *Az örök béke* c. művében túl is lép azon, amikor úgy foglal állást, hogy az örök békét csak a republikánus berendezkedésű államok tudják megteremteni, "mert a Köztársaságban a háborúhoz meg kell szerezni az állampolgárok beleegyezését is".

A XVIII. században az európai gondolkodók egyre magabiztosabbak, mind határozottabban tudatosul bennük, hogy földrészünk az ismert világ fölül kerekedett. A szellemi fejlődésben elért eredmények összefoglalójának is számító francia Enciklopédia szerint "keveset számít az, hogy kiterjedését tekintve a világ négy része közül Európa a legkisebb, mivel valamennyi közül ő a legjelentősebb". S következik a felsorolás, hogy milyen területen előzi meg földrészünk a többi kontinenst: a kereskedelemben, a hajózásban, a (talaj) termékenységében, a népek felvilágosultságában és rátermettségében, a tudományok és mesterségek ismeretében. S ami a legfontosabb, hogy Európa a társadalom boldogságának megvalósítására törekvő keresztény vallás híve. Európa anyagi és szellemi fölényét az ismert világ többi részével szemben a legegyszerűbben talán Montesquieu fejezi ki *A törvények szelleméről* c. művében: "Európa a teljesítmény olyan magas fokára ért, hogy a történelem hozzá mérhető nem talál." Indokai között nem csupán anyagi jellegű tényezők szerepelnek, hanem elsősorban a szellemi, civilizációs előny. A világ többi része "rabszolgaságban és nyomorban sýnylódik... sötét éjszakába temetkezik. S ha Európára tekintünk, látjuk, hogy azoknak az államoknak, ahol az irodalmat leginkább művelik - ennek arányában - nagyobb a hatalma is." Földrészünk tehát a legműveltebb s a szabadság itt a legkiterjedtebb. Már csak egy lépés annak felismerése - s ez sem várat sokáig magára - , hogy ennek a modellnek a terjesztését *tudatosan* kell vállalni. Ez Egyben azt is jelenti, hogy a keresztény Európa modellje mellett megjelenik a *világi* Európa modellje is, amelynek meghatározó attribútuma az *egyéni szabadság*. Ennek a formálódó Európa-modellnek a tudatos terjesztését a francia forradalom vállalja magára.

A francia forradalom, bár klasszikus értelemben nem törekedett az egységes Európa megteremtésére, azzal mégis csak hozzájárult földrészünk egységeszméjének formálásához, hogy a Bastille lerombolásával kezdődő és Waterloonál végződő időszakban az egész kontinens figyelmét Párizsra szögezte. A nemzetállam és a demokrácia eszméjének, az emberi jogoknak, a civilizációnak a terjesztésével (ez utóbbi volt egyik célja Napóleon egyiptomi hadjáratának) jelentős mértékben befolyásolta kontinensünk sorsának alakulását.

A forradalmi és napóleoni háborúkat lezáró s az új európai rendet megteremtő bécsi kongresszusnak az volt a célja, hogy e két eszme terjedésének útját állja a tradicionális dinasztiák legitimitásának helyreállításával biztosítottak vélt egyensúly megteremtésével.

A bécsi kongresszus idején Franciaország és Anglia politikusi számára szerkesztette meg *Saint-Simon* az *Európai államok újjászervezéséről* c. tervezetét. A szerző szerint Európa békéjét és stabilitását csak Franciaország és Anglia szövetsége képes biztosítani. A két nemzet - félretéve ellentéteit - közös parlamentet hozna létre, amelynek példája ösztönözné egy összeurópai parlament megteremtését. Az angol-francia konföderációhoz csatlakozhatna a nagy jövő előtt álló német nemzet, de csak akkor, ha "szabad kormány lesz".

Gyakorlatiasabb volt az olasz *Mazzini* tevékenysége, aki a "Nemzetek Szent Szövetségének" a megalapítását szorgalmazta, s ezért 1834-ben megalapította az *Ifjú Európa* nevű szervezetet. Az egyes nemzeti szervezetek egy testvériség-okmányt írnának alá, amely " a Szabadság, Egyenlőség, Haladás elvein alapulna". Végeredményében az itáliai hazafi a nemzetállam demokratikus koncepcióján nyugvó összeurópai szervezet eszméjét terjesztette .

Az 1848-49-es forradalmak táplálták ezt a reményt. A kontinens jelentősebb fővárosaiban - elsősorban Párizsban - a lapok 1848 tavaszán "európai konföderáció" tervéről cikkeznek. Ezeknek a többnyire a liberális ellenzékhez tartozó "európaiaknak" és pacifistáknak a képviselői gyűlnek össze - angol kezdeményezésre - Párizsban 1849 augusztusában. A háromnapos tanácskozáson javasolják a nemzeti karaktert megőrző, a konfliktusokat békés eszközökkel kezelő *Európai Testvériség* nevű szervezet létrehozását. Az elnöklő Victor Hugo az Amerikai Egyesült Államokkal szoros kapcsolatot kialakító *Európai Egyesült Államok* megteremtéséért száll síkra. Reményét fejezi ki, hogy egy napon az ágyúgolyókat majd a szavazócédulák s egy szuverén Szenátus fogja helyettesíteni, amely azt a szerepet tölti be Európában, mint Angliában a Parlament. S nem lesz más csatatér, mint " a kereskedelem előtt megnyíló piac s az eszmékre kitérő emberi szellem". A jeles író öntudatlanul is egy európai közös piac és kulturális közösség perspektíváját rajzolta fel.

A század második fele a nemzetállamok születésének, megerősödésének, ám egyben az egyenlőtlen fejlődésnek is a korszaka. A kontinens fejlődése összességében hallatlanul dinamikus. Európa magabiztosan, egyre fölényesebben és kíméletlenül tör előre és formálja a maga képére a világot. Ezt a fejlődésbe vetett töretlen hitet fejezi ki a *pozitivizmus*. Az első világháború azonban súlyosan megzavarja Európa magabiztosságát, s a pesszimizmus mellett életre hívja az európai egység megteremtésére irányuló első konkrét lépéseket is.

A PÁNEURÓPA-ESZME ÉS TERV A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT

Az első világháború megrázta az emberiséget, különösképpen pedig az európaiakat. A belle époque nyugodt korszakát a fejlődés töretlenségébe vetett hit megingása követte. A hanyatlás érzése kerítette hatalmába az európai értelmiség jelentős részét. A Nagy Háború poklában egy világ összeomlását látják (André Gide), mások (Paul Valéry) a visszafejlődés jelét. Ennek a kétkedő, pesszimista állapotnak a legnagyobb hatású kifejezője Oswald Spengler *A Nyugat alkonya* c. munkája (1918, 1922) hatalmas siker volt.

Ugyanakkor a háború tragikus élménye és a világban végbement hatalmi átrendeződés az értelmiségiek, politikusok egy másik részét (Jules Romains, Carlo Sforza, Aristide Briand) arra ösztönözte, hogy az európai népek egyesülésének útját keressék. A Népszövetség pl. 1922-ben létrehozza az Értelmiségi Együtműködés Nemzetközi Bizottságát, amelynek elnökévé Henri Bergsonot választják.

Ennek az irányzatnak a képviselői közül is kiemelkedik *Coudenhove-Kalergi Richárd gróf (1894-1972)* a páneurópai egység első, koherens megfogalmazója, aki egyben az első gyakorlati lépéseket is megtette terve realizálása érdekében. Származása, családi körülményei is nemzetekfölötti, internacionális mozgalom megszervezésére predesztináltak. Tókióban született, édesanyja japán, akit a Monarchia diplomatájaként szolgáló csehországi származású édesapja ott vett feleségül. A család eredete Flandriába (Coudenhove) és Krétára (Kalergi) nyúlik vissza.

Richárd a bécsi egyetemen szerez filozófiai doktorátust, és itt alapítja meg 1922-ben a *Páneurópai Uniót*. Egy évvel később ugyancsak az osztrák fővárosban publikálja kiáltvánnyal felérő *Páneurópa* c. könyvét. Elképzelései népszerűsítésére megalapítja - ugyanilyen című - több nyelven megjelenő lapját. Propaganda tevékenysége kezdetben Kelet-Európára terjed ki. (Nagy támogatója a cseh elnök, Masaryk)

A Páneurópa c. könyv 1923 októberében jelenik meg Bécsben. Borítóján egy vörös kereszt és egy aranyló Nap látható. A szerző így magyarázza a szimbólumokat: "A középkor keresztesháborúinak vörös keresztje a szupranacionális európai unió legrégebb szimbóluma. Ma a nemzetközi humanizmus jelképe. A Nap az egész világot besugárzó európai szellemet jelképezi."

Kalergi kiindulási álláspontja megegyezik az "europesszimistákéval": a kontinens lehanyatlott, anarchikus állapotba került, a lemaradás élménye kerítette hatalmába. Ez Európa egyik fő problémája. A másik a szociális kérdés, az osztályok rivalizálása. S kívülről is két irányból leselkedik rá veszély: Keletről és az Atlanti-óceán túloldaláról. A veszély elhárítására Európa államainak össze kell fogniuk. Ellenkező esetben vagy a Szovjetunió, vagy az Egyesült Államok fogja leigázni, az előbbi politikailag és katonailag, az utóbbi pedig pénzügyileg és gazdaságilag.

Európának elsősorban - mivel hanyatlásának oka is politikai - a politikai rendszerét kell radikálisan átalakítania. A világháború után csak a térkép változott, de a rendszer nem. Földrészünk továbbra is a múltba tekint, nem a jövőre.

Az európai államok szövetségébe - merőben más okok miatt - sem Nagy-Britanniát, sem a Szovjetuniót nem hívná meg. Az előbbit azért nem, mert az lényegében egy interkontinentális birodalom, szorosabban kötődik a birodalmához, mint földrészünkhöz. De nem is taszítaná el. Azt javasolja, hogy a majdani európai szövetség kössön vele egyezményt és tartson vele szoros baráti kapcsolatokat.

A Szovjetunióval más a helyzet. Őt elsősorban azért nem vonná be az európai szövetségbe, mert a bolsevikok hatalomra jutásával szakított a demokráciával.

Sok, Európa jövőjéért aggódó kortársához hasonlóan Kalergi is úgy látja, hogy az európai egység legfőbb akadálya a francia-német ellentét. A két nép kibéküléséhez azonban elengedhetetlennek tartja a demokratikus és republikánus Németország megeremtését.

Az Európa egységére leselkedő másik nagy veszélyt a nemzeti-kisebbségi kérdés megoldatlanságában látja. A békeszerződések erővel oldották meg a kisebbségi kérdést Kelet-Európában. Ez a háború csíráját rejti magában, a háború pedig minden bizonnyal orosz hegemoniához vezet a térségben. A megoldást szerinte nem a határok módosítása, hanem megszüntetése jelentené. Addig is a kisebbségi kérdés békés kezelésére javasolja egy Tolarencia Ediktum elfogadását.

Az európai államok politikai és gazdasági összefogását föderatív alapon, a nemzeti szuverenitás egy részének feladásával képzelte el. Az államhatárok csupán közigazgatási határok lennének, bitosítanak a személyek és áruk szabad forgalmát. A szövetséget kétkamarás törvényhozás igazgatná. Az egyik a Népház (képviselőház), amelybe egymillió lakos választana egy képviselőt. A másik kamara az Államok Háza lenne, amelybe az államok delegálnának képviselőt. Kalergi 1926-ban módosította álláspontját: nem szövetségi állam az európai szövetség, hanem államok szövetsége. Mintaképnek Svájcot állította.

Gyakorlati lépéseket is tett elképzelései megvalósítására. Megszervezte a Páneurópai Unió nemzeti tagozatait. Olyan jelentős politikusok és értelmiségiek támogatták, mint Léon Blum, Aristide Briand, Paul Löbe, Thomas Mann, Freud stb. Kalgieri 1924-ben Nyílt levelet intézett a francia képviselőkhöz. A választásokat ebben az évben a Baloldali Kartell nyerte meg, amelynek képviselői békülékenyebbek voltak Németországgal, a megegyezést keresték vele. Levelében gazdasági, politikai és katonai szövetség létrehozását javasolta az európai államok között. Az ügy számára azonban a legjelentősebb az volt, hogy támogatóra talált a külügyminiszteri posztot betöltő Aristide Briand-ban, aki 1927-ben elfogadta a Páneurópai Unió tiszteletbeli elnöki tisztét.

Aristide Briand (1862-1932) pártonkívüli mérsékelt szocialista politikus. 1909 és 1931 között tizenegy alkalommal miniszterelnök. Nevéhez több francia és nemzetközi jelentőségű döntés, megállapodás előkészítése fűződik. Egyik megalkotója az állam és egyház szétválasztását szentesítő 1905-ös törvénynek. Hosszú külügyministersége alatt (1923-1932) írják alá a locarnói szerződést (1925) és a nevét is viselő Kellogg-Briand paktumot.

A fegyverkezés korlátozásának céljából összehívott, a csendes-óceáni térség problémáit is tárgyaló washingtoni konferencia (1921) résztvevőjeként érezte a nemzetközi erőviszonyok átrendeződését Európa - s benne Franciaország - hátrányára. A konferencián szerzett tapasztalatai ösztönzőleg hatottak a páneurópai szövetség megteremtése érdekében később kifejtett politikájára.

Környezetéből meg kell említeni Alexis Leger-t (aki nem más, mint az 1960-ban Nobel-díjat kapott Saint-John Perse költő), a külügyminisztérium kabinetfőnökét, akinek meghatározó szerepe volt Briand *Európai Unió* tervének kidolgozásában és konkrét megfogalmazásában.

Briand 1929. szeptember 5-én a Népszövetségben tartott beszédében vázolta elképzeléseit az európai államok közötti összefogás szükségességéről. Elsősorban a gazdasági jellegű kapcsolatok fontosságát hangsúlyozta. Tervét néhány nappal később, szeptember 9-én, a Hotel des Bergues-ben tartott informális értekezleten fejtette ki részletesebben. Itt javasolja Henderson brit külügyminiszter Briand-nak, hogy részletes tervét hivatalos úton küldje meg a kormányoknak.

Az 1930. május 1-i keltezésű *Memorandum* a gazdasági összefogás szükségességéből indul ugyan ki, de - ellentétben az elmúlt évi javaslatával - a politikai egyetértés megteremtésének ad prioritást.

"Mivel a gazdasági közösség felé vivő úton minden előrehaladási lehetőséget a biztonság kérdése határoz meg s miután ez az utóbbi kérdés viszont a legszorosabb kapcsolatban áll a politikai közösség útján elérhető előrehaladással, éppen ezért annak az építőmunkának, amely Európának a szerves felépítését igyekszik megvalósítani, mindenekeelőtt a politikai térre kell irányulnia. S csak az utóbbi téren kellene azután kidolgozni Európa gazdaságpolitikájának, valamint minden egyes európai állam vámpolitikájának főbb vonalait" - olvashatjuk a dokumentumban.

A kialakítandó föderációnak nem az egységre, hanem az összetartás gondolatára kell épülnie. Az új európai szövetség az államok szuverén jogait, politikai függetlenségét nem érintené. A gazdasági és szociális cél az, hogy az európai közös piac megteremtésével egyre magasabbra emeljék a lakosság életszínvonalát. (Ez a megfogalmazás szinte szóról szóra megtalálható a Római Szerződés preambulumban.)

Briand Európai Unióját három szervezeti egység alkotja. Az első a Népszövetség közgyűléséhez hasonlítható Európai értekezlet, amelynek tagjait a tagországok delegálják. A második a korlátozott számú tagból álló végrehajtó szerv, a Politikai intézőbizottság, a harmadik pedig az ügyeket intéző Titkárság. Az egész szervezet, intézményeivel együtt nem a Népszövetség mellett, hanem vele szoros kapcsolatban, mondhatni ellenőrzése alatt működne.

A tervet megjelöl néhány területet, ahol a konkrét együttműködés lehetőségét már a közeljövőben meg lehet vizsgálni. Ilyenek a közlekedés, az egészségügy, az értelmiségiek együttműködése stb.

Kivételesen mind a 26 kormány eljuttatta válaszáat Briand-nak, augusztus elsejéig s ez egyértelműen a gondolat fontosságának elismerését jelenti. A válaszokból azonban egyértelműen a csalódás tűnik ki. A legáltalánosabb vélemény az, hogy a politikaival szemben a gazdasági érdekek összehangolásának kell elsőbbséget adni. Több ország (Olaszország, Németország, Csehszlovákia stb.) a teljesség hiányát kifogásolja és javasolja Törökország és a Szovjetunió felvételét is. A harmadik súlyos kifogás az, hogy a tervet egyetlen szóval sem tesz említést a kisebbségek védelmének problémájáról.

A magyar kormány is - hasonlóan a többihez - elvben egyetért az Európai Unió gondolatával, de a tervet ebben a formájában nem tartja megvalósíthatónak. Kifogásai megegyeznek a felsoroltakkal, de Budapest még a békés revízió lehetőségének felvetését is szükségesnek tartja.

A tervet és a válaszok megvitatására a Népszövetség szeptember 11-én páneurópai vitanapot szervezett, amely általánosságokban mozgó zárónyilatkozat elfogadásával zárult. Létrehoztak ugyan a kormányok közötti együttműködést tanulmányozó bizottságot, amely két évig tartó működése alatt érdekes vitákat folytatott, de gyakorlati lépésekre nem tudta ösztönözni a kormányokat.

A magyar Páneurópa-mozgalom

Magyarországon 1926. június 24-én alakult meg Budapesten a nemzeti Páneurópa-bizottság. Létrehozásában és a mozgalom céljainak népszerűsítésében kiemelkedő szerepet játszottak a jogászok, a közgazdászok, valamint a gazdasági-pénzügyi szféra képviselői. Faluhelyi Ferenc, a Pécsi Egyetem Kisebbségi Intézetének az alapítója, nemzetközi jogász (esz a szerkesztője a mozgalom magyar nyelvű, könyvművelői kiadványának, a Páneurópai Értesítőnek).

Eber Antal a Magyar Közgazdasági Társaság, valamint a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara elnöke volt. Az alapítók között találjuk Auer Pált, a kitűnő francia kapcsolatokkal rendelkező nemzetközi jogászt, Hantos Elemért, a Népszövetség gazdasági szakértőjét, továbbá Gratz Gusztáv történész-politikust, a szellemi élet képviselői közül pedig Bartók Bélát és Mórincz Zsigmondot. A nemzeti bizottság elnökévé Lukács György volt minisztert, nemzetgyűlési képviselőt, alelnökévé Rainpracht Antal országgyűlési képviselőt választották.

lenne, hanem egy olyan összeurópai, a népek közeledését segítő folyamatnak az elindítása, amelynek végeredménye az országhatárok szimbolikussá A kezdeményezők, de a későbbi tagok is nagyon különböző pártállásúak voltak. Közöttük találjuk a kormánypárti elnököt, a polgári-liberális Vámbéry Rusztemet és a szociáldemokrata Kéthly Annát is.

A magyar bizottság tevékenysége nem kereste a kormány külpolitikai célját, hiszen szintén a békeszerződés igazságtalanságából indult ki, s annak revíziójáért küzdött. Ezt Lukács György mind a budapesti alakuló konferencián, mind a bécsi kongresszuson (1926. október) egyértelműen kinyilvánította. Nem találta megfelelő keretnek a revíziós célok eléréséhez a Népszövetséget, mert az „tévedések sorára épül, s minden tekintetben előnyt nyújt a győztes hatalmaknak a többi nemzettel szemben”. A Páneurópa-mozgalom viszont kedvező légkört teremt a nemzeti-kisebbségi kérdés megoldásához, mert „fő jellemzője az a törekvés, hogy csökkentse az államhatárok jelentőségét”.

Európa egységét azért is tartották fontosnak, mert a kontinens „csak az egység erejével védekezhet a Szovjet-Oroszország felől fenyegető veszedelem ellen”. A célt illetően ebben az esetben is azonosság volt a kormány és a páneurópaisták között. Ellentétben azonban a kor mánnal és az uralkodó konzervatív körökkel, a magyar páneurópaisták szerint a megoldás nem a békeszerződés előtti helyzet visszaállítása válása lenne.

A népek közeledését elősegítendő igen figyelemre méltó javaslatot tett a bécsi kongresszuson Fodor Márk, a Magyar Gyermektanulmányok Társaság elnöke. A nacionalista egyoldalúságtól mentes oktatás és nevelés megteremtése érdekében a gyűlöletre és háborúra nevelő tankönyvek revideálását, illetve kicserélését javasolta, s helyettük olyan könyvek használatára buzdított, „amelyek figyelemmel vannak az európai nemzetek kölcsönös függőségére, s azok kölcsönös megbecsülését hirdetik”. Addig is, amíg a könyvrevízió megvalósul „gondoskodni kell arról, hogy a nemzetfenntartás fogalmát annak minden vonatkozásában az iskolában ne magyarázzák antinacionalizmusnak, hazaárulásnak vagy más efféleképpen”.

A magyar páneurópaisták - éppen a nemzetellenesség vádját megcáfolandó - fontosnak tartották, hogy egyértelműen tisztázzák viszonyukat a nemzethez, s hogy meghatározzák az európai és a nemzeti elem egymáshoz való viszonyát. Coudenhove-Kalergi úgy vélte, hogy a nemzethez tartozás érzése - a valláshoz hasonlóan - magánüggé tehető, s így kialakítható, megteremthető az európai nemzet fogalma. A magyar páneurópaisták nem fogadták el ezt az álláspontot, elutasították, utópiának tartották az uniformizálásra való törekvést, s az egységes Európa sajátosságát és erejét éppen a különböző nemzetek képviselte és közvetítette egyedi kultúrák összességében, harmonikus együttélésében és együttműködésében látták. Faluhelyi Ferenc a Páneurópa-mozgalomról kibontakozó sajtóvitában ezt így foglalta össze: „Szilárd meggyőződésem, hogy bármennyire igaz is az államhatárok kibővülésének történelmi folyamata, az mégsem jelentheti az emberiség kulturális haladása szempontjából értékes kis nemzetek pusztulásának és beolvadásának szükségességét. Sőt, ellenkezőleg, az emberiség egészséges fejlődése, ennek a fejlődésnek a színessége és értéke éppen megköveteli az ilyen történelmi szereppel bírt értékes nemzetek külön életének fenntartását és nemzetközi biztosítását.”

A nemzeti érdekek védelmének határozott megfogalmazása ellenére a kormányzat, de a közvélemény nagy része sem rokonszenvezett a Páneurópa-mozgalommal. A sajtó teret adott ugyan a mozgalmat támogató vagy vele szimpatizáló véleményeknek, de alaphangja - a vezér cikket és a szerkesztőségi kommentárokat tekintve - elutasító volt. A befolyásos Budapesti Hírlap szerint a gúnyosan „páneurópai paradicsom”-nak nevezett coudenhove-i terv elfogadása egyenlő lenne „egy második és végső Trianonnal”.

A lapok közül kivétel volt a Népszava, amely a Magyar Szociáldemokrata Párt álláspontját tükrözve rokonszenvvel tekintett a Páneurópa-mozgalomra. Üdvözölte a nemzeti bizottság megalakulását, de hivatalosan nem csatlakozott hozzá, bár néhány ismert politikusa (Kéthly Anna, Pikler Emil) nyíltan

közösséget vállalt vele. A párt azonban nem tudott egységes álláspontot kialakítani Coudenhove-Kalergi mozgalomáról. Ezt tükrözi a Szocializmus című elméleti folyóirat hasábjain 1926-ban folytatott vita is. Az ellenzők szerint a Páneurópa-terv „a fehér faj szupremáciáját”, a haldokló kapitalizmus új életre galvanizálását jelenti. A támogatók viszont úgy vélték, hogy a mozgalom új lehetőséget ad a szocialista mozgalom számára. Az egységes Európa megteremtése pedig véget vet a nemzeti államok rivalizálásának, s a katonai kiadások csökkenésére vezet.

A Népszava viszont egyértelműen a Páneurópa-mozgalom mellett állt ki. Garami Ernő cikke nagyon világosan fejezte ki azt, hogy a lap köré tömörül szociáldemokraták milyen társadalmi-politikai tartalmat tulajdonítanak Coudenhove-Kalergi mozgalmának: „Amit külpolitikailag Páneurópának, helyesebben az európai államok egyesülésének neveznek, annak van belpolitikai neve is: demokrácia, mert Európa egysége csakis demokratikus alakulat lehet. Aki Európa egyesülése mellett foglal állást, más Magyarországot követel, olyat, amelyben a nyugat-európai demokrácia szelleme kormányoz.”

A Páneurópa-mozgalmat legegységesebben a demokratikus polgári ellenzék támogatta. Közülük került ki a vezetők többsége, ők tartották kezükben a nemzetközi kapcsolatokat, s az övék volt a legaktívabb szerep az európai egyesülés eszméjének népszerűsítésében.

A Páneurópa-mozgalom Magyarországon is jelentős személyiségeket nyert meg, de nem tudott eredményesen nyomást gyakorolni a kormánykörökre, amelyek nem ismerték fel - vagy nem akarták felismerni - a Páneurópa-mozgalom által nyújtott fórumot a külpolitikai célok propagálására és szövetségesek keresésére. A magyar kormány - a többi európai kormányhoz hasonlóan - külpolitikai céljait nem a többi állam érdekeivel összehangolva, vagyis összeurópai keretben akarta elérni, hanem az államok között egyensúlyozva, ellentéteiket kihasználva. A kormány páneurópai orientációjának esetleges kialakulását - mint a többi állam esetében is - nagyban segíthette volna a francia-német közeledés, együttműködés hivatalos megteremtése. Amikor az erre alapozott Briand-terv megvitatására sor kerülhetett volna, már nem volt alkalmas a gazdasági helyzet, s egyre kevésbé volt megfelelő az összeurópai politikai környezet.

A politikai és a gazdasági helyzet egy év alatt radikálisan megváltozott. Az 1929. októberi New-York-i tőzsdekrach az egész világgazdaságot sújtó krízis kiindulópontjának bizonyult, és egy évvel később már súlyos szociális feszültséget idézett elő. Ennek politikai következménye Európa egyik kulcs országában, Németországban volt a legdrámaibb: a náci párt szavazóbázisa ugrásszerűen megnőtt. Az 1930 októberében elhunyt Stresemann helyébe lépő Julius Curtius nem mondható a megegyezést kereső Európa-pártinak. A német érdekek legjobb képviselőjét a Versailles-i békerendszer revíziójában vélte felfedezni.

A náci hatalomrajutásával Hitler agresszív politikája háborúba sodorta Európát és az egész világot. A páneurópai gondolat hívei elhagyták a kontinentst, visszahúzódtak, vagy az aktív ellenállást választották. Coudenhove-Kalergi az Egyesült Államokban egyetemeken, a sajtóban népszerűsíti eszméit. A Ventotene szigetére internált Altiero Spinelli (a háború után az integráció aktív politikusa) és Ernesto Rossi 1941-ben megszerkesztik és kijuttatják a kontinentális összefogást sürgető *Szabad és Egyesült Európáért c.* felhívást, amelyben európai föderáció létrehozása mellett szállnak síkra akár az állami szuverenitás korlátozása árán is.

Az 1944 júliusában Genfben közzétett *Európai ellenállás nyilatkozata* is "az államok abszolút szuverenitásának dogmáján túllépő" föderatív unió megteremtését javasolja, amely lehetővé tenné "a német nép békés visszatérését az európai életbe".

A háború alatt alakult meg az egyetlen integrációs szervezet, a Benelux államok vámuniója. A alapító okmányt Londonban írták alá 1944-ben, s négy évvel később lépett életbe.

I. DOKUMENTUM

COUDENHOVE-KALERGI PÁNEURÓPA ESZMÉJE*

Az európai civilizáció

Az európai civilizáció

Európa földrajzi határain túl az *európai civilizáció* kiterjed még az egész *amerikai kontinensre*, *Ausztráliára*, *Dél-Afrikára* és *Új-Zélandra* is. Ezen kívül az európai civilizációnak minden gyarmaton vannak kis szigetei.

A *fehér ember* civilizációja ez; a gyökerei az antikvitásban és a kereszténységben található. Gyakran *keresztény* civilizációnak is nevezik, szembeállítva az iszlám, a buddhista, a hindu és a kínai civilizációval.

A hellenisztikus *individualizmus* és a keresztény *közösségeszme* két pólust alkot.

Az európai kultúra lényegében gyakorlatias és racionalista. Nagy erővel igyekszik céljait ésszerűen elérni. Ez kitűnik a *tudományokban* és gyakorlati alkalmazásában, a kémiában és az orvostudományban. Ezáltal messze fölülmúl minden korábbi civilizációt.

Hallatlan aktivitását északi jellegének köszönheti, ez biztosította győzelmét az egész világon. Míg a többi civilizáció hanyatlak, az európai kultúra folytatja diadalútját. Európa felé fordult Japán, amelynek példáját követte Kína, Thaiföld, Afganisztán, Perzsia, Törökország és Egyiptom. Úgy tűnik, hogy az európai civilizáció száz év múlva el fogja nyelni a többi kultúrát.

Az európai civilizáció ágai

Az európai keresztény civilizáció számos ágra bomlik, amelyekből új kulturális megjelenési formák szülehetnek.

Az európai civilizáció variánsainak egyike az *amerikanizmus*, amely az orientalizmus, a szemlélődés és a misztika legélesebb ellentétét alkotja. Az amerikai kultúra optimista, a maga elé kitűzött cél felé tör, energikus és haladó szellemiségű. Az amerikanizmus egyébként nem korlátozódik Amerikára, hanem a régi világ ipari központjaiban (Berlin) is uralkodik.

Úgy tűnik, hogy az *orosz* kultúra is ezen variánsok egyike. Számos jel mégis arra utal, hogy Oroszország egy új kultúra csíráját rejt magában, amely arra rendeltetett, hogy az ázsiai és az európai elemeket új szintézisben egyesítse.

Néprajzi szempontból Oroszország európai és mongol (tatár és finn) elemek keveréke. A nagy (mongol) hódítások óta Oroszország politikailag és kulturálisan hol Európához, hol Ázsiához tartozik. Utolsó ázsiai korszaka, a mongol uralom 1200-tól 1498-ig tartott. Ezzel szemben Európához politikailag csak kétszáz éve tartozik. Ezen idő alatt átvette az európai civilizáció formáit, de anélkül, hogy mélyrehatóan európaizálódott volna.

A *bolsevizmus* elutasította ezt az európai civilizációt, amelyet Nagy Péter és utódai hoztak be az országba. Az európaizálódás képviselőit elűzték vagy megölték. A Szovjetunió elfordult a demokratikus és keresztény Európától, és európai eszmékkal, de ázsiai módszerekkel próbálja meg egy új kultúra formájának az alapjait lerakni.

Hogy Oroszország kulturális emancipációjának létre kell-e jönnie, ahogy Spengler jósolja, az a jövő titka. Az is megtörténhet, hogy Oroszország egy szünet után folytatja félbeszakított európaizálódását, és hogy az európai civilizációt egészen a Csendes-óceánig terjeszti ki.

Ám egészen addig, amíg Oroszország kulturális jövője kétséges, Európa keleti határa Oroszországgal alkotja az európai kultúra keleti határát is.

Oroszország és Japán az eurázsiai civilizáció két legfontosabb tényezője, amelyek között talán létrejön egy magasabb szintézis.

Páneurópa

Határai

* *Coudenhov-Calergi, Richard: Pan-Europe. Paris, PUF 1988. 27-34. old.*

Európa mint politikai fogalom *magában foglalja a kontinens összes demokratikus államát*, amelyekhez csatlakozik Izland, amely a perszónálunió révén Dániához tartozik. Az a kevés, ami az európai Törökországból megmaradt, politikailag Ázsiához tartozik.

Páneurópának Európa politikai fogalmát nevezem, a földrajzi fogalommal szemben.

Tudom, hogy nem fogják ezt a megjelölést ellenvetés nélkül elfogadni. Ellenérvként fogják felhozni, hogy Európa Oroszország és Anglia nélkül nem lehet Páneurópának, egész Európának nevezni. Elméleti szempontból ennek az ellenvetésnek nincs gyakorlati jelentősége. Kanada és az európai gyarmatok Amerikában ugyanúgy ki vannak zárva a *Pánamerikai Unióból*; Démoszthenész *pánhellén* mozgalma se foglalja magába az összes görög államot. Ezt a meghatározást azért választottam, hogy kiemeljem a pánamerikanizmussal és a pánhellénizmussal való hasonlóságát.

Páneurópa relatív kiterjedése

Pán-Európa 26 nagy államot és 7 kis országot foglal magába.

Ezen államok együttesének területe kb. 5 millió km² és 300 millió körüli a népessége.

Ezek a számok mindazonáltal hiányosak, mivel a páneurópai államok csoportjának európai területei csak egy részét alkotják politikai egészének. Ezen államok jövőbeni hatalmi lehetőségeit mérlegelve figyelembe kell venni a hozzájuk tartozó Európán kívüli területeket.

A Páneurópai Unió

Páneurópa hívei és ellenzői

Ahhoz, hogy egy nap Pán-Európa megjelenhessen a politikai térképen, először gyökeret kell eresztenie az európai szívében és lelkében. A felfogás, az érdekelttség és a barátság összekötő hídjait fel kell építeni az összes érintett nép, ipar, szakszervezet és irodalom között. Ki kell fejleszteni a páneurópaiság közösségi tudatát, a páneurópai hazafiságot, amely a nemzeti érzés betetőzése és kiegészítése lesz.

Európa csak várhatja, hogy kormányai és politikai pártjainak vezetői felismerjék az egyesülés szükségességét; minden férfinak és nőnek, aki meg van győződve Páneurópa szükségességéről, ennek a célnak a szolgálatában kell állnia, amelynek kimenetelétől függ a kontinens és a civilizáció sorsa.

Senki nem olyan erőtlen, hogy ne tudna néhány lépéssel hozzájárulni az európai probléma megoldásához. Embereket lehet megnyerni az ügynek, közben lehet járni érdekében, a választások idején vissza lehet utasítani azokat a képviselőket, akik nem nyilatkoznak egyértelműen az európai anarchia ellen és Páneurópa létrehozása mellett.

Szóban és írásban az európai kérdést úgy kell bemutatni minden nép közvéleményének, mint *életbe vágó kérdést emberek milliói számára*, egészen addig, míg minden európai nem érzi szükségét annak, hogy elhatározásra jusson a kérdést illetően.

Éles határvonalnak kell kirajzolódnia a *páneurópaiak* és az *Európa-ellenesek*, egy szövetség hívei és ellenzői között. Amint a páneurópaiak többségben lesznek a kontinens összes parlamentjében, Páneurópa megvalósulása biztosítva lesz.

A Páneurópai Unió

Az unió megvalósítása érdekében minden európai országban mozgalmat és szervezetet fogunk létrehozni, amely határozott célként tűzi ki Páneurópa közös felépítését, ez lesz a *Páneurópai Unió*.

Európa fiatalsága - a fiatalok és a szellemi fiatalságukat megőrzők - hivatott arra, hogy ezt a mozgalmat vezesse. Ezek a fiatalok nem hagyják, hogy olyan politikusok sodorják őket újabb háborúba, akik képtelenek megmerevedett gondolkodásmódjukon változtatni.

Az *európai nők* is összefognak majd annak megakadályozása érdekében, hogy gyerekeik, férjük és ők maguk politikai kalandorok áldozataivá váljanak.

Az *európai szellemi életet irányítók* megerősítik majd ezt a mozgalmat, mivel fel fogják ismerni, hogy a nacionalista politika az európai kultúra sírásója; annak az európai kultúrának, amely csak a népek közötti testvéri kapcsolat kialakításával gyógyítható.

Minden jóakarátú európai elfordul a gyűlölködés és az írgység politikájától, amely Európát a bukás szélére sodorja. A páneurópai mozgalomhoz tömegesen fognak majd csatlakozni, mert megvalósulni látszik a régen dédelgetett álmom.

Férfiak és nők jelentkeznek majd, akik e nagy feladatért készek lesznek anyagi és erkölcsi áldozatot hozni. A pánamerikai mozgalom nagyrészt *Carnegie* nagylelkűségének köszönheti a sikerét, ugyanúgy az európai Carnegie-k is mindent meg fognak tenni Európa érdekében.

A páneurópai mozgalom küzdőtérre lépésével megkezdődik a döntő csata Európa sorsáért az Európa-ellenesek és Páneurópa hívei, a múlt és a jövő, a korlátoltság és a széles látókör, a civilizálatlan barbárság és a műveltség között.

Minden népből a Páneurópát támogatók *a nap keresztje, az aranykorongon lévő vörös kereszt* jelképe alatt egyesülnek, amely az *emberiséget* és az *emberi értelmet* szimbolizálja.

Egy nap a szeretet és szellem zászlajának Portugáliától Lengyelországig kell lobognia a béke és a szabadság egyesült birodalmában.

II. DOKUMENTUM

A MAGYAR PÁNEURÓPA-MOZGALOM ELVEI

Ez az eszmekör a mindjobban tért foglaló páneurópai koncepció felkarolása. Ez az egyetlen kivezető út: vagy meglesz vagy teljesen összeomlik Európa. Minden más külpolitikai orientáció csak csalódáshoz és katasztrófához vezet, minden más orientáció csak állandó zűrzavart rejt magában és így a veszélyek ezerféleségét.

... a világháború egy egészen más, egészen új világmentaritást teremtett, nemcsak az ott átélt szenvedéseknek s a maga után hagyott lelki átalakulásnak következtében, hanem a legteljesebb gazdasági lezüllöttség következtében. Az emberiség nagy tömege az előbbi okból egyetemleges szolidaritással ki kívánkozik a vérgőz borzalmából, az utóbbi okból egy új orientációt keres, az egyetemleges, gazdaságilag megkonstruált és megszervezett Európának lehetőségét, mert egyegy csoport sporadikus, külön-külön eljárása csak mindig újabb zűrzavart jelent. Az alappillére a kiindulásnak az, hogy minden polgárban meglegyen az akarat először is a béke kiépítésére az államszövetségi organizáció útján, másodsor: a gazdaság szanálására egy egységes európai vámrendszer útján, a harmadik kellék pedig, hogy a nemzeti egyenlőség elve mellett a kisebbség védelme precízen biztosítottassék. A legfontosabb pontja a kérdésnek kétséget kizáróan a gazdasági szanálás, Európa gazdasági szanálása az egységes európai gazdasági rendszer mellett. Különösen reánk, magyarokra végzetesek a vámsorompók, mert ezek a vámkorlátozások nemcsak a velünk annak idején vámközösségben volt régi osztrák országrészeket választják el, de azt a területet is, amelyen három és fél millió magyar lakik, ahol szintén van magyar ipar, magyar kereskedelem. A hazafias felfogást illetően ki kell térnem a páneurópai koncepciónál arra az érve, hogy mi inkább szenvedünk összeszorított fogakkal, de az úgynevezett nemzeti, hazafiúi elvből nem engedünk jottányit sem. Szóvá kell tennem ezt az érvet azért, hogy bebizonyítsam, hogy Páneurópa hazafiúi szempontból sem kifogásolható. Hiszen Magyarország ezer éves fennállása bizonyítja a legjobban, hogy történelmileg, geográfiailag, gazdaságilag együvé tartozó kompakt egység és egész, ha tehát egy páneurópai mentalitásban ezek az egységet megzavaró trianoni sérelmes határok lebontatnak, automatikusan helyreáll az organizáció az egész vonalon, a magyar gazdaság és kultúra a maga felsőbbbségével a legutolsó kunyhóig kiterjesztheti áldásos tevékenységét és tudását és a régi területet, amelyet a trianoni határok csatoltak el tőle, újra gazdasági egységbe összpontosíthatja. Ebben a gazdasági felsőbbbségben van a lényeg, mert ez teremti meg a többit. Nem az értéktelen frazeológiák, nem a merev közjogi határok és definíciók a fontosak, hanem a gazdasági és a kulturfelsőbbség, amely ebben az esetben feltarthatatlan. A francia-német entente nem késhet sokáig és ezen az úton el kell jutnunk az Európai Egyesült Államokhoz. Ha ez nem történik meg és nem valósul meg az Európai Egyesült Államok eszméje, Európa az előtt a dilemma előtt áll, hogy vagy gyarmattá válik - Amerika gyarmatává - vagy anarchia emészti el.

*(Rainprecht Antal, képviselő, a Páneurópa-mozgalom egyik vezetőjének beszéde a Nemzetgyűlésben.

(Részletek) Nemzetgyűlési Napló, 567. ülés 1926., június 4. XLIV. kötet 420-429.)

A MODERN EURÓPA KIALAKULÁSÁNAK NÉHÁNY JELLEMZŐJE (1870-1950)

A modern Európa kialakulásának hosszú folyamata a XVI. században kezdődött és a XIX. században fejeződött be, amikor a kontinens uralma, befolyása szinte korlátlan volt a világon. A XIX. századi gyors fejlődés gazdasági és politikai feltételeinek meggyökeresedése a XVIII-XIX. század fordulójának évtizedeire esik, társadalmi feltételeit az angol ipari és a francia politikai forradalom teremti meg. A XIX. század utolsó harmada a fejlődés látványos felgyorsulása, amely - átlépvé századunkba - a Nagy Háborút megelőző "boldog békeidőkben" teljesedik ki.

Földrésznünk demográfiai növekedése (a fejlődés legfontosabb alapeleme) szintén a XIX. század második felében gyorsul fel. Századunkban viszont lelassul, s napjainkban már alig beszélhetünk másról, mint egyszerű reprodukcióról. Európa lakosságának létszáma a következőképpen alakult az elmúlt 150 évben:

1850	234 millió
1900	400 millió
1950	392 millió
1989	497 millió

A fejlődés legszembeszökőbb materiális jele, a vasúthálózat hossza a következő képet mutatja a múlt század közepétől az első világháborút megelőző évekig:

1850	23.500 km
1870	104.900 km
1890	225.300 km
1900	292.400 km
1910	362.000 km

A vasút jelentősége rendkívül nagy volt. Ösztönözte a szén- és acélermelést, a gépgyártást, s ezzel új munkaalkalmat teremtett. Kiszakította a falvakat évszázados elszigeteltségükből. Erre az időszakra esik az új energiaforrások (elektromosság, kőolaj) megjelenése is. Találmányok sokasága (gőzturbina, telefon, repülő stb.) jelzi a robbanásszerű technikai fejlődést, amely ösztönzője lesz a szárnyaló emberi fantáziának. Ez a hallatlan fejlődés ihleti a korszak népszerű sci-fi íróját, Verne Gyulát.

A gazdasági növekedés átalakítja a társadalmi struktúrát, erőteljes belső migrációt - faluról történő elvándorlást - provokál és felgyorsítja az urbanizációt. A modern városkép kialakulása a századfordulóra esik. A legnépesebb városok ekkor London (6,5 millió), Párizs (3 millió), Berlin (2 millió).

A kiteljesülő ipari forradalom átalakítja a társadalom szerkezetét: csökken a mezőgazdaságban dolgozók aránya, növekszik az iparban foglalkoztatottaké, s látványosan az ún. harmadik szektorban - a szolgáltatásokban - dolgozóké. Európa keleti részében és a Balkánon meghatározó marad a parasztság. A fejlődés azonban egyáltalán nem egyenletesen terjed ki Európa egészére. A keleti és a déli (mediterrán) térség az észak-nyugati Centrum perifériájaként "szervesül" a kontinenshez. Jelzi az egyenlőtlen fejlődést, hogy Európa keleti részében és a Balkánon meghatározó marad a feudális maradványokkal terhelt parasztság.

A nyugati részben viszont kialakul a *modern középosztály*: az állami bürokrácia, a magángazdaság hivatalnok rétege (pl. a múlt század végén Angliában jelenik meg a titkárnői foglalkozás). Az értelmiség is ekkor válik elkülönült - jelentős tömeget magában foglaló - társadalmi réteggé a lezajlott oktatási forradalom (iskolarendszer kiépülése, tanítók tömeges képzése) következtében. Kelet-Európában és a Balkánon ez a réteg gyenge, helyette a nemesi társadalom maradványa, a dzsentri (hivatalnok, katona) erősödik meg és konzerválja a tradicionális viszonyokat.

A tárgyalt korszak a *tömegfogyasztás* kora is. Emelkedtek a reálbérek, némileg javultak a lakáskörülmények (ezen a területen csak a második világháború után áll be számottevő változás), s megnövekedett a szabadidő. A sport tömegfogyasztási cikk lesz (futball, Tour de France stb.). Elterjed a kerékpár (turizmus), a rádió és a mozi. Tömegek olvassák az újságokat (pl. a Petit Journal c. francia napilap 2 millió példányban jelenik meg). Eltűnőben van az analfabetizmus.

A *szociálpolitika* a XIX. században még nem jellemző, kivétel Németország, ahol a konzervatívok teremti meg. Szerintük ugyanis újjá kell alakítani a közösséget (nem a régi módon: rendek, céhek stb.), hanem a nemzeti egység keretében, az állam felelősségvállalásával. S erre a liberalizmus nem jó, mert azzal, hogy az egyéni érdekek versenyére épül, megoszt, szembeállítja egymással a társadalom különböző rétegeit. 1883-ban bevezetik az általános társadalombiztosítást (1/3-át az alkalmazók, 2/3-át az

alkalmazottak fizették), 1889-ben pedig az öregségi nyugdíjat (70 évtől). Az állami szociálpolitikai rendszer létrehozását ösztönözte a szociáldemokraták elleni harc is. A kormányzat ki akarta vonni az ipari munkásságot az egyre erősödő szocialista mozgalom befolyása alól.

A társadalom szerkezeti átalakulásának következményeként megjelennek a politikai és érdekvédelmi munkásszervezetek is. Franciaországban 1884-ben legalizálják a szakszervezeteket (CGT 1885). Angliában 1910-ben 2,6 millió tagja van a szakszervezeteknek. Az 1864-ben és 1889-ben alakult I. illetve a II. Munkásinternacionálé nemzetközi méretekben szervezi az ipari munkásokat A század utolsó évtizedeiben viszont szinte minden országban szocialista-szociáldemokrata párt alakul. (A modell a német párt lesz). Az egyház is állást foglal a munkáskérdésben. A XIII. Leo pápa által kiadott (1891) *Rerum Novarum* című enciklikában elismerést nyert a munkások önálló szervezkedése. Az egyház elismerte a munkások azon jogát, hogy minden legális eszközzel (beleértve a sztrájkot is) harcoljanak életfeltételeik javításáért.

Fokozatosan bővül a választójoggal rendelkezők köre: a második világháborúig a férfiak választójogot kapnak, a nők csak 1945 után.

A hatalmas anyagi és szellemi gyarapodás láttán a töretlen fejlődésbe vetett hit megingathatatlanak tűnik. Ezt a hitet roppantja meg az 1914-18-as Nagy Háború, az első nagy tömegháború a maga 16 millió halottjával. A háború befejezését követő évek heves politikai harcaiban válik nyilvánvalóvá a tömegek felemelkedése, emancipációja.

A társadalomépítés területén három újdonság jelenik meg markánsan. A marxista munkásmozgalom szakadása: a *kommunizmus* megjelenése. Lenin ajánlata a perifériáknak a kitörésre, a felzárkózásra. Forradalmi hullám söpör végig Európán, nagy bolsevik típusú pártok jelennek meg, amelyekre a 20-as évek második felétől az ún. bolsevizálás jelszavával rátelepszik a sztálinizmus. A bolsevikok hatalomra kerülése viszont reformokra kényszeríti a tőkés rendszert.

A másik irányzat, a *szélsőjobboldali totalitarizmus*, Olaszországban és Németországban jut hatalomra. Hívei a "proletár nemzetek" illetve a "felsőbbrendű népek" elméletére alapozzák ideológiájukat, társadalmukat.

A harmadik a *szociáldemokrácia* irányzat, amelynek a gyakorlatban és a teóriában is a német párt a meghatározó szervezete, vezetője. (Az 1919-es választásokon 47%-ot szerez.) Bernstein megkérdőjelezi a proletárforradalom szükségességét, Hilferding pedig megalkotja a "szervezett kapitalizmus" elméletét 1927-ben.

Európában a tárgyal időszak első felében kialakulnak a nemzetállamok, birodalmak, hatalmi csoportosulások. Kontinensünk nagyhatalmai felosztják egymás között a világot. Kontinentális (pl. a német) és transzkontinentális (pl. a francia) birodalmak alakulnak ki. Az első világháború kirobbanásának előestéjén Európa a világ ura. A két legnagyobb gyarmattartó hatalom, Nagy-Britannia befolyása 45 millió km²-re és 530 millió lakosra terjed ki. (A Föld területe 133 millió km², lakóinak száma 1,6 milliárd).

Az első világháború után geopolitikai átrendeződés következik be. A birodalmak vereséget szenvednek, a nemzetállamok köre Kelet-Európa felé kitágul. A "rendezés" azonban a kortársak szerint is magában rejti az újabb konfliktus csíráit. Keserűen jegyzi meg a béketárgyalásokról beszámoló brit diplomata, Harold Nicholson: "Sikerült balkanizálnunk Európát, pedig a Balkánt akartuk európaizálni". Az orosz birodalom a bolsevikok uralma alatt újjászületik, s tudatosan kínálja a nemzeti és szociális felszabadulás modelljét a gyarmatoknak. Az első világháború folyamán az Egyesült Államok beavatkozik Európa ügyeibe, de miután a Népszövetség létrehozására ösztönöz, visszavonul. A második világháború alatt viszont végérvényesen elkötelezi magát nemcsak földrészünkön, de az egész világban, ami egyben az európai nagyhatalmak hanyatlását is jelenti. Európa számára az újjászületést majd az integráció jelenti, amihez segítséget szintén az Atlanti-óceánon túlról kap.

INTEGRÁCIÓS TÖREKVÉSEK ÉS EREDMÉNYEK (1945-1957)

Európa újjáépítése, az integrációs folyamat kezdete

A második világháború után Európában megvalósuló integráció komplex és diplomáciai, gazdasági, politikai lépések sorozatán keresztül fokozatosan kibontakozó, elmélyülő folyamat: a történelmi-társadalmi fejlődés eredménye. A résztvevő államok a megfelelő történelmi tapasztalatok és a gazdasági fejlettség magas szintjének birtokában jutnak arra az elhatározásra, hogy társadalmi-politikai életüket nem elkülönülten, hanem közösen, érdekeiket összeegyeztetve szervezik meg. Vagyis - a köztudatban megrogzott felfogással szemben - nem azonos a gazdasági integrációval, az integrációs folyamatban a gazdasági és politikai tényezők összefonódnak. Dinamikáját erőteljesen determinálta a világháború befejezését követő években kialakult hidegháborúnak nevezett nemzetközi helyzet.

Földrészünkön a második világháborút követően a központi probléma a német kérdés. Rendezése erőteljes hatással van az integrációs folyamatra. Ebből viszont következik az is, hogy Franciaországnak jelentős szerep jut elindításában és történetének alakításában.

Kiemelkedő, sőt bizonyos esetekben és történelmi helyzetben meghatározó az Európán kívüli, ám éppen a második világháború kimenetelét követően európaivá váló Egyesült Államok szerepe.

Nem elhanyagolható a páneurópai gondolat térnyerését elősegítő okok között az emberekben a pusztító háború után elemi erővel előretörő békevágy sem.

Egyáltalán nem szabad figyelmen kívül hagyni az "emberi tényezőt", az integrációt sürgető s elindításában tevékenyen résztvevő politikusok - az "alapító atyák" - szerepének jelentőségét. Közülük is ki kell emelnünk a francia Jean Monnet-t és Robert Schumant, a német Konrad Adenauert, valamint az angol Winston Churchillt.

* * *

Churchill 1946. szeptember 16-án beszédet mond a zürichi egyetemen, amelyet Európa újjáépítésének, az egység megteremtésének szentel. Hogy Európa a boldogság, a jólét kontinense legyen, s hogy többé ne legyen háború, rombolás a földrészén, "újjá kell teremteni az európai családot". Ennek a regionális szövetségnek lehetne a neve Európai Egyesült Államok. Megteremtésére tett első lépésként Európa Tanács megalakítását javasolja. Beszédét Talpra Európa! felkiáltással fejezi be. Ugyanebben a beszédében - a korabeli Európa nem kis meglepetésére - Németország és Franciaország kibékülését javasolja, mert e nélkül nem lehet az európai egységet megvalósítani. Szó szerint a következőket mondja:

".. ha az európai országoknak sikerülne egyesíteniük 300-400 millió lakosukat, közös örökségük gyümölcseként olyan jólétet, dicsőséget és boldogságot ismerhetnek meg, amelyet nem korlátozhatnak semmiféle mezsgye, határ...Szükséges valamiféle Európai Egyesült Államokat létrehozni...Amit most fogok mondani, az meglepi önöket. Az európai család újjáteremtéséhez az első lépés Franciaország és Németország szövetsége szükséges. Európa nem születhet újjá egy szellemileg nagy Franciaország és egy szellemileg nagy Németország nélkül..." (A háború alatt a nácizmus ellen harcoló ellenállók is megfogalmazták már hasonló tartalmú egységfelhívást.)

Az angol politikus beszédét a háború utáni Európa-mozgalom kiindulási pontjának tekintik. Ez annyiban valóban helytálló megállapítás, hogy a beszéd adott lendületet a már létező vagy éppen alakulófélben lévő Európa-mozgalmaknak és elképzeléseknek.

Három hónappal a zürichi beszéd után Churchill megalapítja Londonban az United Europe Movement-et. Ugyanebben az évben alakul meg az első nagy transznacionális társaság, a Föderalisták Európai Uniója, amely tizenhat ország szervezeteit egyesíti. A belga Van Zeeland a Gazdasági Együttműködés Európai Ligáját alapítja meg. A baloldal is létrehozza saját Európa-mozgalmát, a Szocialisták az Európai Egyesült Államokért-ot. Az Európai Parlamentáris Unió kezdeményezője pedig maga Coudenhove-Kalergi.

Ezek a szervezetek egyrészt az Európa eszme népszerűsítését tekintik feladatuknak, másrészt pedig nyomásgyakorló csoportként is funkcionálnak.

A föderalizmus hívei lesznek azok, akik 1947 augusztusi montreux-i kongresszusukon "Európai Rendi Gyűlés" összehívását javasolják valamennyi páneurópai szervezet részvételével. A tanácskozársra, amely az *első Európa-kongresszus*, 1948. május 7 és 10 között kerül sor Hágában tizenkilenc országból érkező mintegy 800 résztvevővel, köztük spanyol és kelet-európai emigránsokkal. A delegátusok között található gyakorló és volt politikus, művész, az egyetemi, vallási és szakszervezeti élet számos jeles személyisége. A kongresszus tiszteletbeli elnöke Winston Churchill.

A munka három bizottságban folyt: a kulturálisban, a gazdaságban és a politikaiban. A viták során két irányzat körvonalai öltöttek egyre határozottabb formát. A választóvonal az állami szuverenitáshoz való viszony volt. Az egyik irányzat hívei az egységes Európa kialakítását a szuverenitás érintetlenül hagyásával a kormányok közötti mind szorosabb kooperációban látták. Mások - a föderalisták - a szuverenitás fokozatos átadását tervezték az egységes Európa-szervezet részére. Közülük is egyesek - a maximalisták - európai alkotmány elfogadását javasolták.

Az elfogadott politikai határozat végül is az eltérő álláspontok kompromisszumát tükrözi. Javasolja, hogy tanulmányozzák az unió és a föderáció megteremtésének a lehetőségét is. Ugyanakkor leszögezi: "elérkezett annak az ideje, hogy az európai nemzetek szuverén jogaik bizonyos részéről lemondjanak s közösen gyakorolják azokat". Allást foglal egy Európai Gyűlés azonnali összehívása mellett. Tervezete elkészítésével Paul Ramadier francia szocialista politikust bízzák meg. Az elkészült szöveg szerint az Európai Gyűlés konzultatív testület lenne, amely javaslatokat dolgoz ki a kormányok számára. Feladata lenne az Emberi Jogok Chartájának elkészítése, amelynek tiszteletben tartására Európai Bíróságot hoznának létre. A Tervezetet Ramadier 1948 augusztusában megküldte az Európai Gazdasági Együttműködési Szervezetbe tömörült tizenhat tagállam kormányfőjének.

Az Európai Gyűlés létrehozása mellett különösen aktív tevékenységet fejtett ki a francia kormány, élén Georges Bidault-val, majd a külügyminiszeri székben őt követő Robert Schumannal. A britek a parlamentre emlékeztető francia javaslattal szemben Tanács létrehozása mellett foglaltak állást. A két álláspont összeegyeztetéséből egy "bicefális" kompromisszum született. Európa Tanács létrehozását javasolták, amely a miniszterek tanácsából és a konzultatív parlamentből áll. Az *Európa Tanács (ET)* megalapításának okmányát Londonban írták alá 1949. május 5-én. Célja az európai államok közötti szoros együttműködés megteremtése. A tagországok vállalták, hogy tiszteletben tartják az emberi- és az alapvető szabadságjogokat. Konvenció formájában ajánlásokat tehetnek a tagállamoknak az emberi jogok, a kulturális és oktatási szabályozás, a média, a szociális kérdések, a regionális tervezés, a környezetvédelem területén. Az ajánlások célja azonos feltételek biztosítása a tagállamok polgárai számára társadalmi, kulturális és jogi tekintetben. A tagállamokban történt becikkelyezés után ezek az ajánlások a nemzeti törvénytárak részévé válnak.

Az új integrációs szervezet székhelye London javaslatára Strasbourg lett. Első ülését az akkor még 87 tagú Konzultatív Gyűlés (a parlament elnevezést 1973 óta használják) 1949. augusztus 8-án tartotta. Az ET Miniszterek Bizottsága 1955. december 8-i ülésén fogadta el európai szimbólumként a kék színű zászlót a körben elhelyezkedő 12 sárga csillaggal. Magyarország 1991 óta tagja a szervezetnek.

Legfontosabb szervei:

- Miniszterek Bizottsága: a tagállamok külügyminisztereiből áll, illetve az őket helyettesítő, a szervezethez állandó megbízottként akkreditált diplomatákból.

- Parlamenti Közgyűlés: az első nemzetközi összetételű parlament a történelemben. Tagjait a tagállamok delegálják. (Magyarország hetet) Megvitathat bármely európai vonatkozású kérdést. Az ülésszakok (évi három alkalommal) között állandó bizottságokban végzik a munkát.

Az emberi jogok helyzetével két speciális bizottság (Emberi Jogok Európai Bizottsága és az Emberi Jogok Európai Bírósága) foglalkozik, vizsgálja meg a panaszokat és hoz döntéseket.

* * *

Európa az újjáépítésében elsősorban az Egyesült Államokra számíthatott, amely 1945 és 1947 között kb. 15 milliárd dollárt juttatott földrészünknek. Ezért Washington arra ösztönözte az európai államokat, hogy tömörüljenek és közösen dolgozzanak ki egy újjáépítési tervet. Lényegében ennek alapelveit fejtette ki Marshall külügyminiszter a Harvard Egyetemen elmondott beszédében 1947. június 5-én. Beszédének főbb megállapításai a következők:

- saját talpra állását Európának kell kezdeményeznie, az Egyesült Államok segítsége ekkor lesz hatékony
- a talpra állással biztosítani kell a szabad intézmények fennmaradását
- támogatást nem kaphat az aki a nyomorból akar politikai tőkét kovácsolni
- bárki részt vehet a vállalkozásban, politikai, ideológia doktrínától függetlenül

Bár a március 12-én tartott, meglehetősen hidegháborús tónusú Truman-beszéd után hirdették meg, a Szovjetunió is felajánlotta. A június végi párizsi tanácskozáson még a Molotov vezette szovjet küldöttség is részt vesz. Azonban visszatérve Moszkvába a Pravda július 2-án a segély elfogadását már a függetlenség elvesztésével azonosítja, s ezzel lényegében elutasítja. Így az Európai Gazdasági Együttműködési Bizottság a Szovjetunió és a kelet-európai országok nélkül alakul meg Párizsban 1947. július 12-én. (Az ülésre Spanyolországot és Németországot nem hívták meg, Finnország pedig a szovjet rosszállástól tartva nem küldte el képviselőjét.) A Bizottság 19 milliárdra becsülte az újjáépítéshez szükséges pénzt.

A jelentést szeptember 22-én kapta meg Truman elnök, aki azt december 19-én terjesztette a Kongresszus elé. Ajánlásában az Európai Újjáépítési Program (European Recovery Program) politikai jelentőségét emelte ki: "Az újjáépítés az egyedüli biztosíték, hogy a nemzetek egy csoportja, amely a szabadság, igazság és egyéni méltóság bástyája, megtarthassa függetlenségét...Az európai gazdasági bajok kiélezték a politikai küzdelmet a szabadon és törvények oltalma alatt élni akarók s azok között, akik ürügyként akarják felhasználni e bajokat a totalitárius állam megteremtésére..." A vita a kongresszusban 1948 januárjában kezdődött és az április 3-án elfogadott Foreign Assistance Act elfogadásával fejeződött be. A törvény megteremtette a washingtoni Európa-politika gazdasági pillérének alapját. A segélynyújtás irányítására létrehozták az Economic Cooperation Administration (ECA), a Gazdasági Együttműködési Igazgatóságot, amelynek feladata a termelési tervek elbírálása volt. A segélyezés alapelvei a következők voltak: kétoldalú egyezményeket kell kötni a segélyezett országokkal, amelyek cserébe meghatározott árukat kötelesek szállítani az Egyesült Államok számára. A törvény arra is kötelezte az ECA vezetését, hogy olyan termékek szállítását tagadja meg, amelyek a programon kívüli ország számára gyártandó áru előállításához szükségesek, ha a szóban forgó áru kivitelét az Egyesült Államok biztonsági okokból nem engedélyezi.

Az ECA európai megfelelője az Organisation of European Economic Cooperation (OEEC), az Európai Gazdasági Együttműködési Szervezet 1948. április 18-án alakult meg. Kettős célja volt: közvetlen, vagyis a segély szervezése és távoli, vagyis a résztvevő államok együttműködésének fejlesztése. A szervezet 1960-ban megszűnik, pontosabban újjászerveződik. Az új szervezet 1960. december 14-én alakul meg Gazdasági Együttműködés és Fejlesztés Szervezete, Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD) néven.

A Marshall-terv négy évre - 1948-1952 között - irányzott elő 17 milliárd dollárt, amelyből 13 milliárdot folyósítottak is. A cél az volt, hogy négy év után az európai gazdaság önfenntartó legyen. Megvalósítása alatt feladták a liberális gazdaságpolitikai elveket, s erőteljes dirigista politikát folytattak. A Marshall-terv közvetlen, gazdasági célját a következőkben lehetne összefoglalni:

- infrastruktúra megújítása
- radikális termelékenység-növelés (főleg az acél- és energiaiparban)
- kiegyensúlyozott nehézipari elosztás (ne csak a Ruhr-vidékre koncentrálódjon)
- a mezőgazdaság modernizálása
- monetáris stabilitás

A Marshall-terv beváltotta a hozzá fűzött reményeket. Már az 1947-49 közötti alapozó szakaszban kiemelkedő eredmények születtek: új infrastruktúra alakult ki, az ipari termelés átlagosan 30%-kal nőtt, a munkatermelékenység pedig 10%-kal volt magasabb, mint a háború előtt. Eredményeként lényegében a liberális világgazdasági rend jött létre atlanti központtal.

A Marshall-terv elérte politikai célját is: megteremtve a gyors gazdasági fejlődés alapjait a szociális konfliktusok esélyét csökkentette, s ezzel a kommunizmus befolyását sikerült visszaszorítani.

* * *

Alig fejeződött be a világháború, már megjelentek a kelet-nyugati feszültség első jelei. A két szuperhatalom közötti bizalmatlanságot keltő és vitát kiváltó lépések, események (Irán, Görögország vagy a biztonsági tanácsi tagság feltételei) 1947-re már komoly feszültségekhez vezettek, s a sajátos álláspontot elfoglaló Franciaországot is egyértelműen a Szovjetunióval történő szakításra ösztönözték.

Párizs külpolitikáját a biztonság (német kérdés) és a nagyhatalmiság visszaszerzése határozta meg. Ez az oka annak, hogy nem túlságosan lelkesítette Churchill zürichi beszéde, s még kevésbé az angol és amerikai megszállási övezet gazdasági egyesítése, a bizónia létrehozása 1946. december 2-án. Egy esetleges német agresszió lehetősége motiválta azt is, hogy Angliával 1947. március 4-én Dunkerque-ben védelmi szerződést írt alá. Ugyanakkor azonban egyre határozottabban formálódtak és nyilvánultak meg a bipoláris világ kialakulásának politikai-ideológiai feltételei.

Nyugat-Európában a kommunizmus kényszerültek feladni kormányzati pozíciójukat. Kelet-Európában a polgári pártokat kényszerítették távozásra a politikai hatalomból. Truman 1947. március 12-i kongresszusi beszéde lényegében a megfékezési (containment) doktrínát hirdette meg, olyan politikát, amely elsősorban gazdasági-technológiai nyomással kényszeríti pozíciójuk feladására a kommunizmust. A blokkok kialakulásának nyílt, egyértelmű bejelentésére 1947 szeptemberében a Kominform megalakulásakor került sor. A kilenc alapító kommunista párt nyilatkozata kategorikusan fogalmazott: "Két ellentétes politika alakult ki...Ily módon két tábor jött létre."

Az antifasiszta koalíció szétszakadása és a hidegháború kezdete azonban természetesen alaposan átalakította a francia elképzeléseket is. A fordulatot Bevin angol külügyminiszter 1948. január 22-i alsóházi beszéde jelzi. Itt Bevin a Szovjetuniót teszi felelőssé a nemzetközi helyzet romlásáért, már nem a

német, hanem a szovjet fenyegetést tarja a fő veszélynek. A nyugat-európaiakat egy védelmi szövetség (Nyugati Unió) létrehozására szólítja fel. Ennek első lépéseként - Franciaországgal teljes egyetértésben - a dunkeerque-i szerződést kiterjesztik a Benelux államokra, s 1948. március 17-én (közvetlenül a prágai kommunista hatalomátvétel után!) az öt állam Brüsszelben egyezményt ír alá a gazdasági, szociális és kulturális együttműködésről és az együttes védelemről. A német veszély is szerepel az egyezményben, de elsősorban a stabilitást (gazdaságot) és a békét veszélyeztető - bárhonnan is jövő - agresszió ellen irányul. Truman üdvözölte az Ötök szövetségi szerződését. Az Egyesült Államok csatlakozását azonban alkotmányos tilalom akadályozta: az ország békeidőben nem lehet tagja katonai szervezetnek. E tilalom feloldására Vandenberg republikánus szenátor törvényjavaslatot terjesztett elő, amelyet a Szenátus 1948. július 11-én elfogadott. Ezután vált csak lehetővé, hogy az Egyesült Államok csatlakozzon a kölcsönös segítségen alapuló, nemzetbiztonságát érintő regionális egyezményekhez. Ez a döntés az amerikai izolacionista politika feladását jelentette, konkrétan pedig a brüsszeli szerződés továbbfejlesztésére irányuló amerikai törekvést fejezte ki.

Az Egyesült Államok aktivizálódását, a nyugat-európai hatalmakkal történő szorosabb védelmi együttműködést ösztönözte a Berlin körül kialakult s közel egy évig (1948 június - 1949 május) tartó igen kritikus helyzet, amelyet a nyugati zónában bevezetett pénzreform váltott ki. A krízis nagy szerepet játszott abban, hogy a francia megszállási övezet is csatlakozott 1948 nyarán a bizóniához.

A titokban folyt tárgyalások eredményeként szeptember elejére el is készült egy katonai integrációs szervezet tervezete, amely az Észak-Atlanti Szerződés Szervezete nevet viselte. Az érdemi tárgyalások azonban csak az amerikai elnökválasztás után kezdődtek el.

Hosszas viták után 1949. április 4-én 12 állam írta alá Washingtonban az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének (North Atlantic Treaty Organization - NATO) alapokmányát. A NATO sokoldalú katonai és politikai szervezet, amelynek határa a szerződő felek területének határáig terjed. Célja : ösztönözni a gazdasági és politikai együttműködést, támadás esetén pedig segítséget nyújtani. Az alapító okmányt aláíró államok arra vállaltak kötelezettséget, hogy "megőrzik a szabadságot, népeiknek a demokrácia, az egyéni szabadság és a jog uralma elvein alapuló közös örökségét és civilizációját". A szerződés, amely az ENSZ alapokmánnyal összhangban van húsz évre szól és megújítható.

Az első integrációs szervezetek megalakulása után következett (Nyugat)Németország integrációja, ami csak Franciaország bevonásával történhetett meg.

A Schuman-terv, (Nyugat) Németország integrációja

A német kérdés rendezésének alapelveit Dean Acheson amerikai külügyminiszter, Marshall utóda, a következőképpen fogalmazta meg: cél a német nép lehető legszorosabb integrálása az európai társulásba egy demokratikus szövetségi állam keretében. Első komoly lépés ebben az irányban az 1949. április 8-án Washingtonban a három nyugati megszálló hatalom által aláírt ún. "megszállási statutum" volt. Ez egyrészt megalakította a trizóniát, a három nyugati zóna egyesítését. Másrészt - eltörölve a katonai kormányzást - ellenőrzéssé változtatta a megszállást. A szövetségi állam és a tartományok megkapták a törvényhozói, végrehajtói és a bírói hatalmat. A megszálló hatalmak bizonyos jogai (a külügy és a külkereskedelem, a Ruhr-vidék ellenőrzése, a demilitarizálás stb.) azonban megmaradtak. Felemelték az acéltermelés kvótáját és gyárakat mentesítettek a leszerelés alól. Még ebben a hónapban azonos szavazatszámot biztosítottak Németországnak a Nemzetközi Ruhr Hatóságban. Nagyjából ugyanekkorra a szovjetek feloldották Berlin blokádját, ami azt is jelezte, hogy Németország egyesítése nem fog megtörténni, a német kérdés rendezését kétféle módon kísérik meg. Május 23-án a Külügyminiszterek Tanácsában Acheson ragaszkodott Németország egyesítésének nyugati feltételeihez. Ugyanezen a napon lépett hatályba a nyugati zónában az alkotmánnyal felérő alaptörvény. Augusztus 14-én választást tartottak, amelyet a kereszténydemokrata párt nyert meg. Szeptember 20-án 11 Landból (tartományból) megalakult a Német Szövetségi Köztársaság, kancellárrá (egyfőnyi többséggel) Konrad Adenauert választották. Október 7-én pedig a szovjet zónában deklarálták a Német Demokratikus Köztársaság megalakulását

Németország - s vele Európa - kettészakadt, s ugyanekkor Nyugat-Európában megteremtődtek az integráció gazdasági, politikai és katonai keretei. Kelet-Európa leszakadt, pontosabban egy "szervetlen" integrációs modell (szovjetizálás) kezdett megvalósulni a térségünkben. Moszkva megtiltotta a kelet-európai országok csatlakozását a Marshall-tervhez. Helyette 1949 januárjában létrehozta a *Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsát (KGST)*, amely valójában csak papíron funkcionált, legalábbis az 1960-as évekig.

A döntő lépést Németország Európába történő integrálására Franciaország tette meg. Ebben személy szerint is nagy szerepet játszott két francia politikus, *Robert Schuman (1886-1963)* és *Jean Monnet (1888-1979)*. Schuman, aki 1919 óta volt tagja a francia parlamentnek, a háború utáni francia kormányokban volt miniszterelnök, pénzügyminiszter, majd külügyminiszter. Kereszténydemokrata eszmeiségű politikus, bár Franciaországban klasszikus értelemben vett kereszténydemokrata párt nem volt.

Monnet inkább minősíthető gazdasági - pénzügyi szakembernek, mint klasszikus értelemben vett politikusnak. A két világháború között a bankszférában dolgozott. Részt vett több kelet-európai ország (Románia, Lengyelország) pénzügyi stabilizációjában, alapítója volt a Kínai Nemzeti Banknak. 1946-47-ben a francia modernizációs terv felelőse. Valójában a Schuman-tervnek is ő a kidolgozója. Mindig a háttérben maradt ("Európa szürke eminenciása"), nyilvánosan szinte nem is politizált.

Harmadik fontos személyiségként meg kell említeni a nyugatnémet kancellárt, *Konrad Adenauer (1876 - 1967)* kereszténydemokrata politikus, aki a francia-német kiegyezés és az európai integráció elkötelezett híve volt.

A Schuman-terv, amely lényegében azonos az 1950. május 9-én (öt évvel a német fegyverletétel után!) a francia külügyminiszter által közzétett nyilatkozattal, megvetette egyrészt a francia-német kiegyezés és együttműködés másrészt a gazdasági-politikai integráció alapjait. (Előkészítését teljes titoktartás övezte.) A nyilatkozat kimondja: "Franciaországnak - lévén több mint húsz év óta az egyesült Európa előharcosa - mindig alapvető célja volt a béke szolgálata. Ez az Európa nem jött létre, megkaptuk a háborút. Ez az Európa nem jöhet létre egyszerre megteremtve; olyan konkrét cselekedetek útján alakul, amelyek előbb tényleges szolidaritást teremtenek. Az európai nemzetek tömörülése megköveteli, hogy Franciaország és Németország közötti évszázados ellentét megszűnjön. A teendők e téren elsősorban Franciaországra és Németországra várnak.

E célból a francia kormány egy korlátozott, de döntő és azonnali lépésre tesz javaslatot.

A francia kormány azt javasolja, hogy a teljes francia-német szén- és acéltermelést egy közös felső hatóság alá rendeljük, olyan szervezet keretében, amely nyitva áll más európai országok előtt is...

Az így létrehozott termelési összefogás biztosítja, hogy Franciaország és Németország között nemcsak elképzelhetetlen lesz a háború, hanem gazdaságilag lehetetlenné is válik."

E javaslatból született meg az első európai integrációs szervezet, az *Európai Szén- és Acélközösség*, a *Montánunió (Communauté Européenne du Charbon et de l'Acier)*. A szervezet azonban megalkotói számára csupán "eszköz" az európai egység megteremtésének folyamatában: "az európai föderáció első állomása".

A feszült légkörben egyre inkább utat tört magának az az elképzelés, hogy az NSZK-nak is részt kell vállalnia a Nyugat védelmében. Lucius Clay, az amerikai zóna volt főparancsnoka nyilvánosan is a német újrafelfegyverzés mellett foglalt állást. Az amerikai kormány ekkor még időszerűtlennek tartotta a probléma felvetését, Schuman pedig kijelentette, hogy szó sem lehet az NSZK felfegyverzéséről és a NATO-hoz történő csatlakozásáról. Az NSZK-ban is erős volt az antimilitarizmus, amelyet különösen a szociáldemokrata párt táplált. A hidegháború logikája azonban a *Le Monde* kommentátorát igazolta, aki néhány nappal a NATO alapokmány parafálása előtt - 1949. április 6-án - a következőket írta: "Németország felfegyverzése úgy van benne az Atlanti Szerződésben, mint a csírában a mag".

A koreai háború az NSZK katonai integrálása híveinek az álláspontját erősítette, arra kényszerítette a nyugat-európai hatalmakat, hogy katonailag is jobban elkötelezzék magukat. Ezt kérte az európaiaktól az Egyesült Államok is, amelynek a külügyminisztere 1950 szeptemberében kijelentette: "jövő ősze egyenruhás németeket akar". Némi nyomást is gyakorolt Párizsra, hogy adja fel a német felfegyverzéssel szembeni ellenkezését. A megoldást Jean Monnet "kibővített Schuman-terve" jelentette. A tervet régi barátja, René Pleven miniszterelnök terjesztette a nemzetgyűlés elé 1950. október 24-én: közös európai hadsereg felállítását javasolta, amelyben német egységeket is integrálnának. A javaslatból született meg az *Európai Védelmi Közösség (EVK)* terve, amely - ellentétben a Schuman-tervvel - nagyon megosztotta a közvéleményt. (Az NSZK-ban pl. tiltakozásul lemondott a belügyminiszter.)

A Szovjetunió - hogy megakadályozza az EVK létrejöttét s ezzel az NSZK további integrálódását a nyugati katonai-politikai rendszerbe - 1952. március 10-én békeszerződés-tervezetet juttatott el az Egyesült Államok, Franciaország és Anglia kormányához. Moszkva a korábbi álláspontjához képest számos új, a kompromisszumos megoldást elősegítő elemeket tartalmazó javaslatot tett, amelyek tárgyalási alapul szolgálhattak volna. A hidegháború szülte bizalmatlanság a közeledést lehetetlenné tette. A nyugati hatalmak indoka az volt, hogy Moszkva javaslata nem tartalmazta a rendezés előfeltételeként megtartandó népszavazást. Tartalmazta viszont az idegen haderőktől megszabadított egységes Németországot, amelynek polgárai élveznék "az emberi jogokat és az alapvető szabadságjogokat, beleértve a szólás, a sajtó és vallásgyakorlás szabadságát, a politikai meggyőződés szabadságát és a gyülekezési szabadságot". Gazdasági fejlődését nem korlátoznák, rendelkezhetne a védelméhez szükséges hadsereggel, és támogatnák ENSZ-tagságát. Nem csatlakozhatna viszont olyan katonai szövetséghez,

A Monánuniótól a római szerződésig

Az 1950. május 9-i francia nyilatkozatban felvetett francia-nyugatnémet gazdasági együttműködés szervezeti kidolgozása a nyár folyamán elkezdődött. Olaszország és Belgium nyomban támogatta Schuman tervét. De gyorsak és eredményesek voltak a tárgyalások a hollandokkal is, s Adenauer is meggyőzte kormánya tagjait. A tárgyalások sikeréhez hozzájárult az is, hogy a három meghatározó ország - Olaszország, Franciaország és az NSZK - politikusainak ideológiai nézetei azonosak voltak: Schuman, De Gasperi és Adenauer is kereszténydemokrata politikai és társadalomfilozófiai elveket vallott, s az európai kultúra lényegét a keresztény szemléletben jelölték meg. Anglia megfigyelőként részt vett a tárgyalásokon, de amikor a hat ország képviselői 1951. április 18-án aláírták az *Európai Szén- és Acélközösség (ESZAK)* megalakulását rögzítő szerződést, London nem adta hozzájárulását. Távolmaradását azzal indokolta, hogy a szigetországnak nincsenek szén és acélproblémái. Valójában szuverenitása csorbulását féltette. Meg kell mondani, hogy nem alaptalanul, mert a Montánunió alapító okmánya volt az első európai dokumentum, amely a szupranacionalitás elemeit is tartalmazó integrációs intézményt hozott létre.

Az angolok elképzelhetetlennek tartották, hogy parlamentjük felett álló hatalmat fogadjanak el. Ebben az esetben ugyanis a Nemzetközösségben betöltött - küldetesként felfogott - szerepük radikális átalakítására kényszerültek volna. Ez pedig - legalábbis az 1950-es években - elképzelhetetlennek tűnt, amint azt a korabeli külügyminiszter Anthony Eden írta: "nem akartuk alávetni magunkat olyan szuverén európai hatalmi szervezetnek, amelynek a Brit Nemzetközösségben fennálló kötelezettségeink miatt úgysem lehettünk volna tagjai." Az angol magatartással szemben Schuman megértőnek mutatkozott és - éppúgy mint Kalergi - jól érzékelte, hogy a szigetország csak a körülmények hatására fogja megváltoztatni álláspontját: "Anglia valószínűleg jóakarátú áldását fogja adni az európai integrációhoz, de csak bizonyos események kényszeríthetik ki a hozzá való csatlakozását."

A nemzeti parlamentek ratifikációs eljárásai után az ESZAK egyezmény 1952. július 25-én lépett életbe.

Az alapító okmány egyértelműen leszögezte azt, hogy a gazdasági közösség létrehozása hosszú távú politikai célt takar: "... gazdasági közösség teremtésével megvetik a hosszú ideig véres megosztásban szemben álló népek közötti szélesebb és alaposabb közösség első alapjait, és lerakják olyan intézmények alapköveit, amelyek alkalmasak a továbbiakban együttes sors irányítására." Az alapítók tisztában voltak az európai egység megteremtésének útjában álló akadályokkal, s azok elhárításában a legmeggyőzőbb érvnek a konkrét, kézzelfogható eredményeket tartották: "Európa csak tényleges szolidaritást teremtő konkrét cselekedetek és gazdasági fejlődés közös alapjainak a létesítése útján alakulhat ki."

A szerződés előírta a tagállamok számára az egymás közötti forgalomban a vámok eltörlését a szénre, kocszra, vasra és az ócskavasra, ugyancsak eltörölt minden megkülönböztető korlátozást a fogyasztók számára az árak, a szállítás és a fuvardíjak tekintetében. A döntések a nemzeti kormányokra kötelezőek voltak.

A Közösség legfelső szerve a kilenc tagú Főhatóság, amelynek elnökévé egyhangúlag Jean Monnet-t választották, székhelyévé pedig Luxemburgot. A Főhatóság sem kormányoktól, sem más szervektől nem kérhet és nem fogadhat el tanácsot, s "munkáját a közösség általános érdekeit szem előtt tartva teljes függetlenségben végzi". A Közgyűlésbe a nemzeti parlamentek delegáltak képviselőket, NSZK, Franciaország és Olaszország 18-18-at, Belgium és Hollandia 10-10-et, Luxemburg pedig 4-et. A Minisztertanács a kormányok minisztereiből állt. Létrehoztak még a vitás ügyek intézésére Törvényszéket. 1953. február 10-én megjelent a Közösség Hivatalos Közlönyének első száma is. 1952. január 1-jén megállapították az első európai adót is: az acél és szén árának 0,9%-át kellett befizetni az ESZAK számlájára. Ezzel fedezték az intézmények működési költségeit.

A Közösség tevékenysége eredményesnek mondható. Modellül szolgált a későbbi európai integrációs intézményeknek, a gazdaságban elért eredmények pedig vitathatatlanok.

A megalakulását követő öt év alatt a kereskedelem addig nem látott arányokat ért el a tagországok között: a feketeszéné 21%-kal, a vasércé 25%-kal, az ócskavasé 175%-kal, a kohászati termékeké 157%-kal növekedett. A tagországok között a termékek ára sokkal kisebb arányban növekedett, mint máshol a világban. 1953 és 1958 között a hengerelt acél ára Nagy-Britániában 31%-kal, az Egyesült Államokban 34%-kal emelkedett, a Közösségben viszont csak 10%-kal. Öt év alatt mintegy 25 ezer munkás részesült átképzésben. 1957. január 1-től a bányá- és acélipari szakmunkások számára a határok átjárhatóvá váltak. 1952 és 1960 között a Főhatóság 60 millió dollárral segítette a mintegy 38 ezer munkáslakás felépítését. 1953 és 1956 között a bányászatban és az acéliparban a bérek gyorsabban emelkedtek, mint az ipari átlagbér.

Az ESZAK-nak nemzetközileg is sikerült elismertetnie magát. Előbb - 1952-ben - az amerikai és az angol kormány delegált missziót Luxemburgba, majd az évtized folyamán az európai államokon kívül Japán és

Kanada is. Bilaterális szerződéseket is kötött egyes országokkal, így pl. Svájcjal és Ausztriával vám- és vasúti egyezményt. A nemzetközi életben kivívott tekintélye lehetővé tette azt is, hogy kölcsönöket vegyen fel.

A sikerek arra ösztönözték Jean Monnet-t, hogy gyorsítsa az európai egység kialakítását. 1954. november 9-én bejelentett lemondását a Főhatóság elnöki tisztéről azzal indokolta, hogy nagyobb szabadságot akar élvezni e gyorsítás elősegítésében.

A Közösség külügyminiszterei az új elnök megválasztására az olaszországi Messzinában gyűltek össze 1955 júniusában. A Benelux államok levélben kérték, hogy vitassák meg, milyen módon lehetne az európai egység kialakítását meggyorsítani. Jean Monnet látva ezt az elszántságot - amely találkozott az övével - még azt is fontolgatta, hogy visszavonja lemondását. De végül a francia René Mayer-t választották meg a Főhatóság elnökévé. Jean Monnet pedig később megalakította a Comité d'action pour les États-Unis d'Europe nevű szervezetet.

A konkrét kérdéseket nem mindig azonos módon ítélték meg a külügyminiszterek, de abban teljes volt az összhang közöttük, hogy tovább kell lépni az Európa építés területén, s ennek "mindenekelőtt gazdasági téren kell bekövetkeznie". A közös nyilatkozat leszögezi továbbá, hogy "szükségesnek tartják egyesült Európa megteremtését közös intézmények kiépítése, a nemzeti gazdaságok fokozatos egyesítése, közös piac megteremtése és társadalompolitikájuk fokozatos összehangolása segítségével. Ilyen politika elengedhetetlen szerintük ahhoz, hogy Európa a világban megillető helyét elfoglalja, hogy visszaszerezze befolyását, és állandóan növelje lakossága életszínvonalát." A részletes terv kidolgozására a hat ország képviselőiből álló bizottságot hoztak létre *Paul-Henri Spaak* (1899-1972) belga politikus, külügyminiszter - korábban az Európa Tanács elnöke - vezetésével.

A bizottság munkája július elején Brüsszelben el is kezdődött. Az angolok is elfogadták a meghívást és bekapcsolódtak a megbeszélésekbe. Sokan ezen csodálkoztak sőt volt, akinek a fejében az is megfordult, hogy vajon nem ezért hívták-e meg az angolokat, hogy eleve kudarcra ítéljék a konferenciát? Valójában nem lehetett meg nem hívni őket, és ők sem teheték meg, hogy - legalábbis bizonyos szintig - nem vesznek részt a megbeszéléseken. Hiszen itt fontos kérdés volt a közös atomenergia-politika kialakítása is, s az európai hatalmak közül ekkor egyedül Anglia rendelkezett atomfegyverrel, következésképpen atomiparral.

Miközben a tárgyalások folytak, aggodalommal figyelték Franciaországot, ahol az algériai háború miatt folytatott belpolitikai harcok előidéztek a parlament felosztatását és előrehozott választások kiírását. Első ízben fordult elő, hogy a francia parlamenti választásokon a nagyon súlyos gyarmati kérdés mellett Európa is a kampány témái között szerepelt. Az 1956 január eleji választásokat végül is az Európa pártiak nyerték meg, a képviselőházban többségbe kerültek.

A Spaak-bizottság jelentése 1956 áprilisára készült el. (Közben az angolok kivonultak a tárgyalásokról, mivel a leendő közös piac terve egy vámunió körül látszott körvonalazódni) A jelentés az ipari és agrártermékek közös piacának a létrehozására tett javaslatot. A hetek egymás közti kereskedelmében fokozatosan lebontanák a protekcionista kereteket, és csak külső vámokat állapítanak meg. A bizottság állást foglalt az atomenergia békés célú felhasználását szorgalmazó közösség, az Euratom létrehozása mellett. A közösség intézményrendszerének kiépítésére az ESZAK-ét ajánlotta mintául.

Az olasz és a három Benelux állam kormánya azonnal támogatta a javaslatokat, amelyek Bonnban és Párizsban problémákat vetettek fel. Az NSZK-ban az Euratom és a mezőgazdaság problémái váltottak ki kritikát. Végül Adenauer kancellár javaslatára tárgyalási alapként elfogadták a Spaak jelentést. Párizs fenntartásai már több gondot okoztak. A francia kormány hátrányban érezte magát magas szociális kiadásai és ipari termékeinek alacsony versenyképességi szintje miatt. Ugyanakkor szerette volna bevonni a tengerentúli területeket is a közös piacba. Így a velencei külügyminiszteri találkozón (1956 május) nem került sor megállapodásra, de nem is vetették el a Spaak-jelentést. A belga politikust azzal bízták meg, hogy koordinálja a két szerződést előkészítő kormányközi konferencia munkáját.

A szerződéseket kidolgozó bizottság 1956. június 26-án kezdte meg munkáját a Brüsszel melletti Val Duchesse kastélyban. Az Euratom szerződés elkészítése különösebb akadály nélkül haladt, a közös piacé viszont sorozatos nehézségekbe ütközött a franciák által kért garanciák miatt. Elsősorban a szociális rendelkezések harmonizációja okozott gondot. Guy Mollet 1956 januárjában hatalomra jutott kormánya belpolitikai okokból nem akart lemondani azokról a jelentős szociális intézkedésekről (pl. 40 órás munkahét, három hét fizetett szabadság stb.), amelyeket alig néhány hónappal korábban hozott.

Az őszi szuezi válság azonban meggyengítette Párizs pozícióját. Franciaország az elszigetelődés veszélyétől - joggal - tartva arra kényszerült, hogy nagyobb rugalmasságot tanúsítson a tárgyalásokon. Bonnra is jobban számíthatott, mert a Saar-vidék kérdése is ekkor rendeződött. Így német támogatással Franciaországnak számos garanciát sikerült megkapnia. Különösen jelentős volt az Euratomot illetően az, hogy az ellenőrzés csak a polgári célú nukleáris létesítményekre terjedt ki. Így Franciaország szabad kezet kapott atombomba előállítását szolgáló katonai létesítmények üzemeltetésére. A mezőgazdaságot illetően

abban sikerült megegyezniük, hogy az átmeneti periódus (12 év) második szakaszában fognak véglegesen megállapodni a külső vámokban. Franciaország - lévén erős mezőgazdasága - ezt már a közös piaci szerződés életbeléptetésekor szerette volna bevezetni. Igen sok gondot okozott a tengerentúli területek problémája.

1956 végére a két európai integrációs szervezet - Közös Piac és az Euratom - alapokmányának tervezete el is készült, de még mindig számos kérdés várt tisztázásra. Franciaország pl. késleltetni szerette volna a szerződés hatályba lépését, remélte, hogy mielőbb befejezi az algériai háborút. Nemzeti valutáját is olyan rendszerrel védte, amely nem egyezett meg a tervezetek pénzügyi rendszerre vonatkozó javaslataival.

A Párizsban 1957. február 16-19. között tartott konferencián sikerült megoldást találni a még függőben lévő problémákra. Sikerült megegyezni a tengerentúli területek kérdésében is. Ha Franciaország kívül akarta volna őket tartani, vagy be akarta volna őket vonni akkor az már korábban sem okozott volna gondot. Mindkét javaslatot elfogadták volna. Párizs azonban először azt javasolta, hogy a tagországok vegyenek részt a tengerentúli területek gazdasági fejlesztésében, de az uralkodó szerepet Franciaország megtartotta volna. Végül is hosszas és kemény tárgyalások után kompromisszumos javaslatot fogadtak el: fejlesztési alapot (581 millió dollár) hoznak létre öt évre a Közösség (tehát nemcsak a francia gyarmatok, hanem a belga, holland stb.) tengerentúli területeinek megsegítésére. Az alapba elhelyezett összeget annak arányában osztják el, amilyen nagyságú állami beruházást eszköztek a szóban forgó területen.

Miután a tervezet elkészült, hátravolt a nemzeti parlamentek által történő ratifikálása. Konkrétan ennek a segítésére ("lobbizásra") alakult meg Jean Monnet irányításával az előbb említett szervezet 1956 januárjában. Jean Monnet különösen a szuezi krízis idején látta igazolva magát: a Csatorna államosítása bebizonyította, hogy Európa mennyire sebezhető az energiaellátás területén.

A tagországok parlamentjeiben lefolytatott "Európa- viták" azt mutatták, hogy a tagországok politikusai, közvéleménye készek az elkészült és aláírásra váró szerződések elfogadására, megszavazására.

Az *Európai Gazdasági Közösség (EGK)* - közismerten a Közös Piac - és az *Európai Atomenergia Ügynökség (Euratom)* megalapítását rögzítő szerződés aláírására 1957. március 25-én került sor Rómában. A Montánuniót is alapító hat országot - Franciaország, Német Szövetségi Köztársaság, Olaszország, Belgium, Hollandia, Luxemburg - magas szinten képviselték az aláírásnál: Olaszországot Antonio Segni miniszterelnök, az NSZK-t pedig Adenauer kancellár, a többi országot a külügyminiszterek.

A római szerződés 248 cikkelyben határozta meg az EGK célját, a megvalósítás módját és a szervezeti felépítését. A célok között, bár csak nagyon óvatos formában, de szerepelt a politikai integráció - mint célkitűzés - megteremtése: "Az alapító tagállamok eltökélt szándéka, hogy lefektetik az alapjait az egyre szorosabb uniónak Európa népei között".

A Preambulumban szinte emelkedett hangnemben és stílusban nyernek kifejezést a Közösséget alkotó országok hosszú távú, egész Európa jövőjét érintő elhatározások. Biztosítani kívánják a Közösséget alkotó országok népeinek gazdasági és társadalmi haladását, az élet és munkakörülmények javítását, a béke és a szabadság megszilárdítását, az eltérő fejlettségű régiók közötti különbségek megszüntetését. És természetesen felszólítják Európai népeit, amelyek hasonló eszméket, ideálokat vallanak, hogy csatlakozzanak hozzájuk.

A gazdaság vonatkozásában 11 pontban foglalta össze az intézkedéseket. Ezek közül a legfontosabb a vámunió megvalósítása: az export és import vonatkozásában a vámok és mennyiségi korlátozások megszüntetése ugyanakkor közös vám- és kereskedelempolitika megvalósítása a Közösséghez nem tartozó államokkal szemben. Cél a tőke szabad áramlása, a személyek korlátozás mentes közlekedése, közös politika kialakítása a mezőgazdaság és a szállítás területén. Célul tűzték ki még a hat ország gazdaságpolitikájának összehangolását, a jogalkotás harmonizálását, a munkalehetőségek javítását, az életszínvonal növelését (Európai Szociális Alap létesítése), a Közösség gazdasági fejlesztése érdekében Európai Beruházási Bank létesítését. Tekintve, hogy több tagállamnak is volt gyarmata ezzel a kérdéssel kapcsolatban is állást kellett foglalni. Célul tűzték ki, hogy ezekkel a tengerentúli területekkel társulási viszonyt alakítsanak ki.

A vámunió kialakítását 12 évre tervezték, azonban már egy évvel korábban 1968. január 1-re sikerült megvalósítani.

Az Euratom céljaként a nukleáris kutatások ösztönzését, közös programok készítését, a nyersanyagok beszerzését, elosztását és biztonságos ellenőrzésének a megszervezését fogalmazták meg.

A tagállamok parlamentjei 1957 második felében ratifikálták a római szerződéseket. Elsőként a Bundestag 1957. július 5-én. A megosztott és habozó szociáldemokraták az utolsó pillanatban csatlakoztak a támogatókhoz, elismerve az EGK azon érdemét, hogy a nemzetközi együttműködést segíti, és nem akadályozza a német újraegyesítést. Ez utóbbi vonatkozásában Bonn elérte, hogy az NSZK és az NDK közötti kereskedelem belnémet tranzakciónak minősül, és a közös külső vámok nem terhelik. A kis

liberális párt, (FDP) bár a kormánykoalíció tagja volt, a ratifikálás ellen szavazott, mert nem találta eléggé liberálisnak a szerződéseket.

Párizsban a ratifikációs vita különösebb gond nélkül folyt le, s július 9-én a többség a szerződések elfogadása mellett voksolt. A gaullisták, a kommunisták és a szélsőjobboldali poujadisták ellenezték.

Ugyanebben az időben Rómában is kényelmes többséget alkottak a támogatók. Egyedül a kommunisták utasították el a szerződések ratifikálását. Nenni szocialista pártjának képviselői tartózkodtak.

A Benelux államok parlamentjeiben szinte egyhangú döntéssel támogatták a ratifikálást. Csupán néhány kommunista és szélsőjobboldali vallási párti képviselő szavazott ellene.

A parlamenti ratifikációs eljárások december elejére befejeződtek s a *római szerződések 1958. január 1-jén* hatályba léphettek.

III. DOKUMENTUM

Az 1950. május 9-i nyilatkozat*

A világbékét nem lehet megőrizni a fenyegető veszélyekkel arányban álló alkotó erőfeszítések nélkül. A békés viszonyok fenntartásához nélkülözhetetlen a hozzájárulás, amelyet egy szervezett és életerős Európa jelenthet a civilizáció számára. Franciaországban, amely több mint húsz év óta az egyesült Európa előharcosa, alapvető célja mindig a béke ügyének szolgálata volt. Ez az Európa nem jött létre, háború részesei lettünk.

Európa nem fog egy csapásra, egyszeri építés eredményeként létrejönni, azoknak a kézzelfogható eredményeknek a révén születik meg, amelyek előbb a tényleges szolidaritást teremtik meg. Az európai nemzetek összefogása azt igényli, hogy Franciaország és Németország évszázados szembenállása megszűnjön: vállalkozásunknak mindenekelőtt Franciaországot és Németországot kell érintenie.

E célból a francia kormány azt javasolja, hogy közvetlenül egy körülhatárolható és döntő fontosságú területen tegyenek lépéseket: a francia kormány javasolja, hogy a francia-német szén- és acéltermelés egészét egy közös Főhatóság alá rendeljék egy olyan szervezet keretében, amely nyitva áll más európai országok előtt is.

A szén- és acéltermelés egyesítése közvetlenül biztosítani fogja - az európai föderáció első állomásaként - a gazdasági fejlődés közös alapjainak megteremtését és változást hoz azoknak a régióknak a sorsában, amelyeket hosszú ideig háborús eszközök előállításának szolgálatába állítottak. A háborúnak éppen e területek váltak a leggyakoribb áldozataivá.

A termelés terén ilyen módon létrejövő szolidaritás majd kifejezésre juttatja, hogy Franciaország és Németország között a háború bármely fajtája nem csupán elméletileg, de gyakorlatilag is lehetetlen. Azzal, hogy végül is azonos feltételek mellett ez a hatalmas termelési szervezet minden csatlakozni szándékozó ország számára nyitott, biztosítja - az általa összekapcsolt országok számára - az ipari termelés alapvető tényezőit, megvetheti gazdasági egyesülésük reális alapjait.

Ez a termelés - különbségtétel és kirekesztés nélkül - az egész világ számára hozzáférhető lesz, elősegíti az életszínvonal emelését és a békéért való munkálkodás fejlődését. Európa kibővült eszközei révén folytathatja egyik alapvető feladatának megvalósítását: az afrikai földrész fejlesztését.

Ilyen módon egyszerűen és gyorsan megvalósul a gazdasági közösség létrehozásához nélkülözhetetlen érdekegyesítés azok között az országok között, amelyeket oly sokáig pusztító ellentétek állítottak szembe egymással. Ez egy kiterjedtebb és elmélyültebb közösség erjesztőjeként kezd működni.

Ez az indítvány az alaptermelés egyesítése és a Főhatóság újonnan létrehozott intézménye révén - amelynek döntései összefűzik majd Franciaországot és Németországot, valamint a hozzájuk csatlakozó országokat -, egy, a béke megőrzéséhez nélkülözhetetlen európai föderáció első kézzelfogható alapjait teremti meg.

Az ekképpen megfogalmazott célok megvalósítása érdekében a francia kormány kész tárgyalásokat kezdeni az alábbiak értelmében: a közös Főtanács pártatlan küldetése lesz a legrövidebb időn belül biztosítani a termelés korszerűsítését és a minőség javítását; azonos feltételek mellett a szén- és acélszállításokat a francia és a német piacokra, valamint a csatlakozott országok piacaira; a további országokba irányuló közös export növelését; kiegyenlítődést az ezen iparágakban dolgozók életfeltételeinek alakulásában.

E célok elérése érdekében, mivel a résztvevő országok termelési adottságai jelenleg rendkívül eltérőek, átmenetileg bizonyos intézkedéseket kell életbe léptetni, amelyek tartalmazzák egy termelési és beruházási terv kivitelezését, árkiegyenlítő mechanizmusok működtetését, a termelés ésszerűsítését megkönnyítő átállási alap létrehozását.

A tagországok közötti szén- és acélszállítások haladéktalanul mentesülnek minden vámilleték alól, és nem sújthatók különbözeti szállítási díjtételekkel. Fokozatosan kialakulnak azok a feltételek, amelyek a legnagyobb termelékenységgel mellett biztosítják a termelés legésszerűbb elosztását.

Ellentétben a nemzetközi kartellel, amely a korlátozó módszerek alkalmazása és magas profitok fenntartása révén a nemzeti piacok felosztására és kizsákmányolására törekszik a létrehozandó szervezet biztosítani fogja a piacok egyesítését és a termelés kiterjesztését.

IV. DOKUMENTUM

* *Robert Schuman*: Európáért. Pannonia Könyvek Pécs, 1991. 159-162. old.

Az Európai Gazdasági Közösség létrehozása, 1957 (római szerződés, részletek)*

Preambulum és alapelvek

[A Szerződést aláíró alapító Tagállamok - a „Hatok” - képviselői]

azzal az eltökélt szándékkal, hogy lefektetik az alapjait egy mind szorosabb uniónak Európa népei között, azzal az elhatározással, hogy biztosítják országaik gazdasági és társadalmi haladását azáltal, hogy közös cselekvéssel eltávolítják az Európát megosztó korlátokat, annak felismerésével, hogy a létező akadályok elmozdítása összehangolt cselekvést kíván meg az állandó gazdasági növekedés, a kiegyensúlyozott kereskedelem és a tisztességes verseny biztosítása érdekében, arra törekedve, hogy erősítsék gazdaságaik egységét és biztosítsák harmonikus fejlődésüket azáltal, hogy csökkentik az eltérő régiók közötti különbségeket és a kedvezőtlen adottságú területek elmaradottságát, attól az óhajtól vezérelve, hogy egy közös kereskedelmi politika eszközeivel hozzájáruljanak a nemzetközi kereskedelmi korlátozások fokozatos megszüntetéséhez

azzal a szándékkal, hogy megerősítsék a szolidaritást, amely Európát és a tengerentúli országokat összeköti, és azzal az óhajjal, hogy jólétük növelését biztosítsák az Egyesült Nemzetek Alapokmányában foglalt alapelvekkel összhangban,

azzal az elhatározással, hogy erőforrásaik ilyen összefogásával megőrizték és megszilárdítsák a békét és a szabadságot, és felszólítva Európa más népeit is, amelyek osztoznak eszméinkben, hogy csatlakozzanak törekvéseinkhez,

elhatározták, hogy létrehoznak egy Európai Gazdasági Közösséget, és ebből a célból kinevezték meghatalmazott képviselőiket

1. cikkely

Jelen szerződéssel a Magas Szerződő Felek egymás között létrehoznak egy EURÓPAI GAZDASÁGI KÖZÖSSÉGET.

2. cikkely

A Közösség küldetése az, hogy egy közös piac létrehozásával és a Tagállamok gazdasági politikáinak fokozatos közelítésével, a Közösség egészében elősegítse a gazdasági tevékenység harmonikus fejlődését, folyamatos és kiegyensúlyozott növekedését, a stabilitás növelését, az életszínvonal gyorsított emelését és a hozzá tartozó Államok közötti szorosabb kapcsolatokat.

* *Charles Zorgbibe: Histoire de la construction européenne. Paris, PUF 1993. 44-45. old.*

A KÖZÖS PIACTÓL AZ EURÓPAI UNIÓIG (1958-1992)

Gazdasági sikerek, politikai nehézségek: a "Hatok" időszaka

Aggodalmat keltett az alapítók körében az 1958. májusi franciaországi alkotmányos válság és De Gaulle hatalomra jutása. A félelem alaptalannak bizonyult: a tábornok-elnök nem lépett ki a Közösségből, azonban egyértelművé tette, hogy következetesen fogja védelmezni a francia nemzeti érdekeket. Ugyanakkor határozott fellépése az angolok európai szabadkereskedelmi övezet tervével szemben erősítette az alig megszületett Közösség önbizalmát s vele az európai integrációt.

Nagy-Britannia, miután kilépett a Spaak-bizottság koordinálta tárgyalásokból, szabadkereskedelmi övezet létrehozására tett javaslatot. Tervezetét hivatalosan 1957 februárjában terjesztette az OEEC elé, amely elvi támogatását kifejezendő, kormányközi bizottságot hozott létre a tanulmányozására.

Az Egyesült Államok nem támogatta az angol javaslatot, s azt az európai integrációt fékező eszköznek minősítette. London terve valójában elfogadhatatlan volt az EGK-t létrehozó államok számára, mivel a távoli jövőben is teljesen kizárta az európai egység megvalósítását. Ennek ellenére a Hatok keresték a kompromisszumot, és London javaslatáról az OEEC keretében folytatni kívánták a tárgyalásokat. A hatalomra került de Gaulle azonban véget vetett a megegyezési próbálkozásoknak. Megnyerve a németek és az olaszok támogatását, 1958. november 15-én nyilatkozatban szögezte le, hogy Párizs számára a szabadkereskedelmi övezet megvalósítása elképzelhetetlen. Az OEEC december 15-i ülésén heves szócseta zajlott le az angol és a francia külügyminiszter között, amelynek a következménye az lett, hogy a szabadkereskedelmi övezet létrehozásának a terve szertefoszlott. Az OEEC januári ülését, amelyen a tervet vitatták volna meg, már össze sem hívták. (Ezután alakul az OEEC - Jean Monnet javaslatára - az Egyesült Államok és Kanada bevonásával OECD-vé) Az EGK ezután a római szerződésben rögzített célkitűzések megvalósítására koncentrált, Anglia pedig megalakította az *Európai Szabadkereskedelmi Társulást (EFTA - European Free Trade Association)*, amely ellentétben a blokkot alkotó Hatokkal, földrajzilag szétszórt országokat tömörített. Az alapító okirat aláírására 1960. január 4-én Stockholmban került sor. Az alapító államok a következők voltak: Anglia, Dánia, Portugália, Ausztria, Norvégia, Svédország és Svájc. (Izland 1970-ben csatlakozott, Finnország előbb - 1961-ben - társult, majd 1986-ban teljes jogú tag lett.)

Az EFTA célja a tagállamok közötti ipari vámok és behozatali kontingensek felszámolása volt. Ez - a terveknek megfelelően - 1970-re meg is történt. Integrációs célkitűzések nem szerepeltek az alapító dokumentumban.

Anglia tulajdonképpen akarta a kapcsolatok elmélyítését Európával, de úgy, hogy ne kelljen feláldoznia a Nemzetközösséghez fűződőket. Nem annyira gazdasági, mint inkább politikai érdek ösztönözte az EFTA létrehozására: nem akart elszigetelődni. (Macmillan miniszterelnök újabb "kontinentális zárlatnak" minősítette az EGK létrehozását.) Külkereskedelme már az alapítás évében is jelentősebb volt a Hatokkal, mint az EFTA-országokkal: az előbbiekkkel 14,5%, az utóbbiakkal 10,5%. Egyre kevésbé állta a versenyt a dinamikus fejlődő EGK-val, s 1961-ben kérte is a felvételét a szervezetbe.

Moszkva a szocialista országok nevében hivatalosan reagált a Közös Piac megalakulására. A szovjet külügyminisztérium 1957. március 17-én tette közzé nyilatkozatát. Elvileg nem kifogásolt olyan közös erőfeszítéseket, amelyek az összeurópai gazdasági együttműködés kialakítását szorgalmazzák, mert az közelebb hozza egymáshoz az országokat és népeket. Ugyancsak támogatta azokat a közös erőfeszítéseket, amelyek az atomerő ipari termelésének megszervezését, békés felhasználását célozták. Azonban - folytatódik a nyilatkozat - a Közös Piac és az Euratom nem ilyen szervezet. Ennek bizonyítására a következő érveket sorolta fel:

- a tagállamok valamennyien tagjai a NATO-nak
- a EGK megalakítás tovább mélyíti a földrész kettéosztottságát
- a szervezet akadályozza a német nép nemzeti egységének kialakítását (mert az NSZK a NATO tagja)
- a nyugatnémet revansisták atomfegyver felhasználására fogják felhasználni (újabb háborús tűzfészek keletkezik)
- az Euratom nem teszi lehetővé az ellenőrzést
- alaptalan az az állítás, hogy az EGK létrejötte növeli Európa függetlenségét (az amerikai tőke már erősen behatolt Európába)
- veszélyt jelent az európai népek számára, mert az erősebbek fognak diktálni (pl. Franciaország alárendelt helyzetbe jut az NSZK-val szemben)
- az egymással szemben álló zárt rendszerek megteremtése nem megoldás

Moszkva a következőket javasolta:

- összeurópai (kutató) intézet megalakítása
- együttműködés közös vállalatok létrehozására
- összeurópai gazdasági együttműködés (pl. vízierőművek építése)
- európai energetikai együttműködés
- kereskedelem megkönnyítése
- kölcsönös gazdasági és pénzügyi segítségnyújtás

A felsorolt érvekre alapozva a Szovjetunió éveken keresztül egyszerűen nem akart tudomást venni az EGK léteről. Azt gondolta, hogy az nem lesz hosszú életű.

A nyugat-európai kommunista pártok is ekkor még hevesen ellenezték az EGK megalakulását. Különösen a francia, amely, "Vatikán cselszövését" látta benne.

Az EGK megalakulása és életképessége, dinamizmusa kétségtelenül hatással volt a szocialista országokra is, amelyek a maguk integrációs szervezetében igyekeztek olyan reformokat végrehajtani, amelyek a szervezettebb együttműködésen alapultak. A KGST-országok az 1960-as években közös intézményeket és szervezeteket hoztak létre, amelyeknek az volt a céljuk, hogy gyorsítsák a fejlődést, egyes területeken kölcsönösen kiegészítsék a saját termelést, közös beruházásokat valósítsanak meg. A tagországok egyes termékekre specializálódtak, kidolgozták a munkamegosztás elveit. 1964-ben létrehozták a Nemzetközi Gazdasági Együttműködési Bankot, s megalakult a Nemzetközi Beruházási Bank is. Ebben az integrációs folyamatban a legkevesbé Románia vett részt. Lényegében továbbra is az 1950-es évekre jellemző önellátó, autarchiás politikát folytatta, amely egyenes következménye volt az általános politikai irányvonalának. A KGST-ben azonban továbbra is a politika dominált a gazdasági törvényszerűségek felett.

Az EGK lényegében a Montánunió szervezeti felépítését követte, azonban sokkal kevésbé volt szupranacionális jellegű. (Az EGK megalakulásával a Montánunió nem szűnt meg!) A három szervezet - az EGK, az Euratom és a Montanunió - szerveit 1965-ben egyesítették. (Hatályba 1967. július 1-jén lépett).

A Közös Piac szervei a következők voltak:

- 1.) Közgyűlés (Európa Parlament)
- 2.) Miniszterek Tanácsa (Tanács)
- 3.) Bizottság
- 4.) Bíróság
- 5.) Gazdasági és Szociális Bizottság.

Ezek ma is szervei az EU-nak, hatáskörüket pontosították illetve bővítették.

A Közös Piac különböző szerveinek székhelye nem egy városban található. A Tanácsot és a Bizottságét Brüsszelben, a közgyűlési bizottságokat és azok kiszolgáló apparátusát Luxemburgban, a Közgyűlés plénumát pedig Strasbourgban helyezték el. (Ezen némileg módosítottak 1992-ben).

A Közgyűlés 1960. november 19-i ülésén az EGK emblémájaként a tagországok térképét fogadta el, amelyen nincsenek feltüntetve a határok. Később az Európai Unió *zászlaja* a 12 aranycsillagos lobogó lett, amelyet egyébként 1955. december 8-án az Európa Tanács fogadott el jelképként, s először hivatalosan a közösségi hivatali épületek előtt 1986. május 29-én vonták fel. S ugyancsak ekkor játszották először az *európai himnuszt*, Beethoven IX. szimfóniájának egyik tételét, az *Örömdát*. Két hivatalos ünnepe van az Európai Uniónak: május 5. és május 9. Az előbbi az Európa Tanács megalapításának a napja, az utóbbi pedig a Schuman-nyilatkozat közzétételének (1950) a napja (az ún. Schuman-nap).

A Közös Piac legnagyobb hatáskörű szerve a *Tanács*. Tagjai a kormányok külügyminiszterei és szakminiszterei. A külügyminiszterek félévente elnököt választanak. A Tanács meghatározza a Bizottság munkájának fő irányait, felelős a költségvetésért. A tagok államuk érdekeit képviselik.

A *Bizottság* képviseli a Közösség kollektív érdekeit, s így lényegében egy szupranacionális szerv. Tagjait a kormányok nevezik ki, függetlenített tisztségviselők, kormány megbízatást nem vállalhatnak. A Bizottság végrehajtó szerv, biztosítja a közösségi intézmények döntéseinek végrehajtását. Feladata még a közösségi alapok kezelése (pl. az átképzést támogató vagy a regionális egyenlőtlenségeket csökkentő alap).

A Közgyűlés vagy *Európa Parlament* a Közösség tagállamainak a lakosságát képviseli, lényegében a Montánunió Közgyűlésének az a utóda. Üléseit Strasbourgban tartja, de főtákarága Luxemburgban van, bizottsági ülései pedig Brüsszelben folynak. Ülései nyilvánosak. (A képviselőket 1979-ig a tagállamok delegálták, azóta választják őket.) Minden ország a lakossága számarányának megfelelő képviselőt küld Strasbourgba. A képviselők pártok és nem országok szerint alkotnak csoportokat. A Közgyűlés hatásköre korlátozott, törvényhozó hatalma nincs. Főként a költségvetés megállapításánál jelentős a befolyása.

A *Gazdasági és Szociális Bizottságban* tömörülnek az ipari, mezőgazdasági, kereskedelmi érdekszövetségek és a szakszervezetek képviselői. Konzultatív testület, de komolyan tudja befolyásolni a döntéseket.

A *Bíróság* tagjait - egyet-egyét - az államok delegálják. Felügyel, hogy a tagállamok és az intézmények betartsák az EU-jogszabályokat.

Később létrehozott intézmények: a *Számvevőszék* (1977), amely ellenőrzi az EU bevételeit és kiadásait, figyelemmel kíséri a pénz felhasználását; a *Régiók Bizottságát* a maastrichti szerződés hozta létre; konzultatív szerepe van és az állam- és kormányfőket tömörítő *Európai Tanácsnak* (1974), amelynek feladata az általános politikai irányvonal meghatározása.

A római szerződés szerint a Tanácsban 1965-re át kellett volna térni a minősített többségi szavazás elvére. Ez azt jelentette volna, hogy a kisebbségben maradt országoknak - még ha nem is értettek egyet vagy érdekeikkel ellentétes volt a döntés - végre kellett volna hajtaniuk. De Gaulle azonban ezt elfogadhatatlannak tartotta és megvétózta. Franciaország képviselői 1965 júliusától nem vettek részt az EGK testületi ülésein (az ún. üres székek politikája). A Közösség legsúlyosabb krízisét élte át. Végül 1966 januárjában a luxemburgi külügyminiszeri értekezleten találtak megoldást (az ún. luxemburgi kompromisszum). Az ülésen elfogadott határozat kimondja: "Az olyan, többségi szavazással hozható döntések esetében, amelyek - a Bizottság javaslatára - egy vagy több partner igen fontos érdekeit érintik, a Tanács tagjai megpróbálnak méltányos határidőn belül olyan megoldást találni, melyet a Tanács minden tagja elfogad, figyelembe véve egymás, valamint a Közösség érdekeit a Szerződés 2. cikkelyében meghatározottak szerint". Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy bármilyen kérdést "fontosnak" lehetett minősíteni és meg lehetett vétózni, bár a határozat explicite nem tartalmazza a vétójogot. A " megfelelő határidő" pedig utat nyitott az alkudozáshoz. Ezt a franciák javaslatára a megállapodás második pontjában rögzítették is: "Az előző ponthoz kapcsolódva a francia delegáció hozzáfűzi, hogy igen fontos érdekek egyeztetése esetén a tárgyalást mindaddig folytatni kell, míg általános egyetértés nem alakul ki." A megállapodás lényegében a javaslatokat tevő Bizottság hatáskörét szűkítette, s ezzel az integrációs szervezet szupranacionális jellegét. Meg kell jegyezni, hogy - a korabeli, s részben még ma is meglévő, véleményekkel ellentétben - nem egyszerűen De Gaulle nacionalista álláspontjáról, mint az integráció elmélyítését akadályozó tényezőről van itt szó, hanem a nemzeti és közösségi érdekeknek az integráció elmélyülése folyamán történő "összecsiszolásáról" egyrészt, másrészt az integráción belüli demokratikus döntési mechanizmus megszilárdításáról.

A krízist egyébként a Közösség - tulajdonképpen mindmáig - legvitatottabb és legellentmondásosabb területe, a mezőgazdaság váltotta ki, konkrétan a közös mezőgazdasági politika (PAC - Politique agricole commune) kialakítása és annak finanszírozása. A közös agrárpolitika legfontosabb célkitűzéseit a római szerződésben a következőképpen határozták meg: javítani a termelékenységét, stabilizálni a piacot, garantálni az ellátást (az önellátás biztosítása, amelyet 1970-re értek el), méltányos jövedelmet a termelőknek és ésszerű árakat a fogyasztóknak. A kialakítás üteméről, idejéről - tekintve a probléma bonyolultságát - viszont nem határoztak. Ugyanakkor a tagok tisztában voltak azzal, hogy közös piac nem működhet, ha minden állam külön, saját agrárpolitikát folytat.

Az EGK-ban Franciaországnak volt a legerősebb mezőgazdasága, amely azonban a legnagyobb állami támogatásra szorult rá. Az ország lakosságának 20%-át foglalkoztatta az agrárágazat, amely így nem csupán gazdasági, de politikai (választási) kérdés is volt. Párizs támogatást kért agrártermékei számára cserébe azért, hogy piacát megnyitja a jóval fejlettebb nyugatnémet ipar termékei előtt. A francia-német ellentét végül is létrehozott egy bonyolult agrármechanizmust az EGK-ban, amelynek eredményeként 1968. július 1-jén - a tervezettnél másfél évvel korábban - életbe lépett a mezőgazdasági vámunió. A közös agrárpolitika egyértelműbb integrációs forma, nem állami, hanem államok feletti, nemzetközi támogatási rendszer. Ebben a fontos ágazatban egyesítették a tagországok gazdálkodását, s ez mindenképpen jelentős sikere az alig tízéves EGK-nak. Lényege: közös árak, közös költségvetés s közös védelem a kívülállókkal szemben.

A közös árak kialakítását a gabonával kezdték. Franciaország - és Hollandia - az alacsonyabb árak volt a híve, szemben az NSZK-val, amely nem akart engedni a (magas) nemzeti árból. A franciák és a hollandok azzal érveltek, hogy a magas ár túlermelést idéz elő, a fölösleget is nehéz értékesíteni, s valószínű, hogy csak ráfizetéssel. De Gaulle kijelentése, amely az 1964. július 23-i sajtóértekezletén hangzott el, jól jellemzi a probléma - és a helyzet - komolyságát: "Franciaország és az NSZK között a legfontosabb nézeteltérések egyike a közös mezőgazdasági piac megeremtésének problémája, s fenáll az a veszély, hogy emiatt a Közös Piac felbomlik". Végül is egy fél évvel később megállapodtak az egységes gabonaárban, majd ezt követően a többi termék közös árában is. Az árakat ezután - kemény viták közepette - évenként egyeztetették.

A kívülállókkal szembeni egységes fellépés alapja az a közös érdek, hogy a tagországokban drágábban termelnek, mint az Egyesült Államokban. Ha valaki importál akkor, a behozott árucikk ára és a közös piaci ár közötti különbséget a közös agrárkasszába kell befizetni (ez az ún. lefölözés).

A közös agrárpolitika pénzügyi alapját az 1962-ben létrehozott Európai Mezőgazdasági Kiegyenlítési és Garanciális Alap biztosítja. Ez fedezi a közös agrárpolitika összes költségét.

Az agrárpolitika mind a mai napig komoly viták forrása a Közösségen belül és kívül egyaránt. Belül azért mert magasak az árak, kívül pedig a korlátozások miatt, amelyek akadályozzák, hogy a hatékonyabban termelők olcsóbban értékesíthessék áruikat a Közösség piacán. A közös agrárpolitika hatalmas összegeket emészt fel. Az 1990-es évek közepén a Közösség költségvetésének több mint 50%-át teszi ki. Lényeges változást az 1993-ban lezárult GATT-tárgyalások (Uruguayi Forduló) hoztak. Ezután a Közösség is köteles csökkenteni az agrárexport támogatását, a behozatalt pedig vámokkal csökkenteni.

A római szerződés aláírásakor több országnak (Franciaország, Belgium) voltak még gyarmatai, amelyekkel - a szerződés értelmében - a függetlenné válásuk után társulási egyezményt kötöttek. (Ezt az egyezményt egyedül Guinea utasította vissza.) Az első *yaoundéi egyezményt* (Yaoundé Kamerun fővárosa) 1963-ban írta alá az EGK és 18 afrikai állam. Az egyezmény célul tűzte ki a szabadkereskedelmi övezet fokozatos kialakítását.

A fejlődő országokkal kötött társulási szerződések kiszélesítésére Nagy-Britannia belépése után, az 1970-es években került sor. 1975-ben írták alá az öt évre szóló első *loméi konvenciót* (Lomé Togo fővárosa) 46 afrikai, karibi és csendes-óceáni (ACP-országok - Pays d'Afrique, des Caraïbes, du Pacifique) országgal. Azóta ezt többször megújították. A jelenlegi, Lomé IV. - tíz évre érvényes - konvenciót már 70 déli országgal írták alá. A konvenció értelmében az ACP országok ipari termékei szabadon jutnak be a Közösségbe, az agrártermékek esetében azonban vannak korlátozások. A résztvevő országok segélyekben is részesülnek. A lomé IV. összesen 12 milliárd ECU-t szán a Dél megsegítésére. Ennek az összegnek közel a felét (48%-át) a vidék fejlesztésére irányozták elő. Ténylegesen azonban ezek a szerződések nem változtatták meg az érintett fejlődő országok világgazdasági helyzetét és gazdasági szerkezetüket sem.

A Közös Piac a "hatok" időszakában a dinamikus, gyors és kiegyensúlyozott növekedés térsége volt. A GDP évi átlagos növekedése megközelítette az 5%-ot. (Elmaradva a japán 10% mögött, de valamelyest meghaladva az Egyesült Államokét.) Az 1970-es évek elejéig a tagországokat gyakorlatilag a teljes foglalkoztatottság jellemezte. A fogyasztói árak évi átlagban 5-6%-kal emelkedtek. Összeségében ezt az időszakot a gyors műszaki fejlődés, a dinamikus beruházási aktivitás, a magánfogyasztás növekedése, a gazdaság szerkezetének átalakulása, a jelentős életszínvonal-növekedés miatta nem alap nélkül nevezik "*aranykornak*".

A gazdasági integráció eredményeivel összehasonlítva az Euratom működése egyáltalán nem mondható sikeresnek. Ez részben az Egyesült Államok politikájának is köszönhető. Eisenhower elnök már 1955-ben felajánlotta dúsitott uránium eladását - a világpiacon ár alatt - Európának. Washington 1958-ban egyezményt írt alá az Euratommal arról, hogy hat amerikai típusú atomerőművet épít az EGK-ban, amely ezzel gyakorlatilag lemondott az önálló atompolitikáról. (Az öt erőmű el is készült.) Ezt viszont az önálló atomerőmű megteremtésére törekvő Franciaország nem fogadta el. A többi tagország is inkább a nemzeti atomkutatókat finanszírozta, közös nukleáris politikai nem valósult meg, a tagországok még a nemzeti programok koordinálásáig sem jutottak el. Így az Euratom tevékenységéről 1968-ban készült jelentés csupán a kudarcot tudta megállapítani.

Összességében azonban a Közösség egyértelmű sikerét bizonyítja az is, hogy néhány évvel megalakulását követően már jelentkeztek is az új jelöltek: Görögország, Törökország, Spanyolország és 1961-ben Nagy-Britannia, s vele az északi országok is. A szigetország belépése azonban bonyolult folyamatnak bizonyult, elsősorban Franciaország támasztott feltételeket.

Az északi kibővülés: Nagy-Britannia csatlakozása

A Hatok tulajdonképpen szívesen látták volna 1950-ben és 1957-ben is, ha Anglia csatlakozik az integrációs szervezethez. A csatlakozás elutasítása, később pedig a majd egy évtizedig tartó törekvés a belépésre elsősorban nem szubjektív okokkal függött össze, hanem az angol történelmi fejlődés sajátosságaival. Nevezetesen azzal, hogy a britek az évszázadok folyamán egy olyan az egész világot átszövő birodalmat hoztak létre, amelynek nem csupán az élén álltak és uralmuk alatta tartottak, hanem melynek maguk is szerves részét alkották. Ezeknek a kapcsolatoknak a felszámolása, pontosabban összeillesztése az európai integrációs folyamattal nehéz döntéseket követelt az angoloktól, de az európaiaktól is. Már Coudenhove-Kalergi is utalt erre a kapcsolatra illetve az ebből adódó nehézségekre a Páneurópa-tervezetében. Globális szintű változásoknak kellett végbemenniük ahhoz, hogy az angolok belépésre jelentkezzenek, az európaiak pedig befogadják őket.

Mindenekelőtt a briteket erős szálak fűzték az Egyesült Államokhoz, "speciális kapcsolatok" (special relationship). Még ennél is erősebb és sokrétűbb szálak kötötték a világot átfogó gyarmatbirodalmából átalakult Nemzetközösséghez. E szoros kapcsolatokra utalt az egyik angol politikus, amikor 1951-ben a Montánunióhoz való csatlakozás visszautasítását indokolta: "bennünket erősebb szálak fűznek Ausztráliához vagy Új-Zélandhoz a nyelv, a kultúra, a civilizáció által, mint Európához".

Az 1950-es évek végére- 1960-as évek elejére azonban olyan változások mentek végbe a világban s vele Nagy-Britannia helyzetében, amelyek az angol politikusokat - pontosabban ekkor még csak egy részüket - arra készítették, hogy próbálkozzanak a belépéssel az EGK-ba. Ezen politikusok közé tartozott Harold Macmillan konzervatív politikus, a háború utáni Európa Mozgalom egyik alapítója is, aki 1957 és 1963 között volt a szigetország miniszterelnöke. De Gaulle-lal folytatott megbeszélésein, nem sokkal a tábornok hatalomra kerülése után, egyértelműen kitűnt, hogy világosan látta a csatlakozás gazdasági nehézségeit, de számára a politikai elhatározás volt a döntő. "Higgye el - mondta a francia köztársasági elnöknek - , hogy mi már nem Viktória királynő, Kipling, a British Empire és a "fényes elszigeteltség" Angliája vagyunk. Sokan gondolják úgy nálunk, főleg a fiatalok, hogy új történelmet kell kezdenünk." Elfogadja az amerikai jelenlétet Európában és a beleszólást a kontinens ügyeibe, mert ez követeli a hidegháborús blokkpolitika. "De kétségeink vannak, vajon örökké tart-e ez? Másrészt ebből az európaiak számára egy kínos alárendeltség származik, amely alól maguk, franciák ki akarják vonni magukat, és amelyet mi, angolok pedig rossz közérzettel viselünk. Egyesítsük Európát kedves barátom! Három ember van, aki ezt együtt meg tudja tenni: ön, én és Adenauer." De Gaulle megjegyezte, hogy a jó szándék kevés, az integráció építményének szilárd alapokon kell nyugodnia. S hogy ez így legyen, Angliának sok mindent fel kell adnia. A brit miniszterelnökhöz intézett kérdésével a lényegre tapintott: "Gazdasági szempontból önök, britek, akiknek gazdasági tevékenysége főleg az Egyesült Államokkal folytatott kereskedelmen és a Nemzetközösséggel kialakított preferenciális rendszeren nyugszik, tényleg elfogadják azt, hogy bezárkózzanak a szárazföldiekkel egy külső vámrendszerbe, amely komolyan akadályozná amerikai kereskedelmüket és kizárná abból hajdani dominiumaikat és volt gyarmataikat?" Valójában az e kérdésre adandó adekvát válasz megfogalmazása tartott tíz évig, amikor is Nagy-Britannia bekerült az európai gazdasági integrációs szervezetbe.

Az 1960-as évek elején a Birodalom hanyatlása, pontosabban bomlása visszafordíthatatlannak tűnt. A suezai háborúban (1956) elszenvedett politikai vereség rádöbentette Angliát, hogy már nem nagy, csupán középhatalom. S ekkor vált nyilvánvalóvá az is, hogy az Egyesült Államokhoz fűződő "különleges kapcsolat" nem jelent egyenrangúságot. A két hatalom érdekei komolyan ütközhetnek.

Az amerikai elnök, Kennedy is azt tanácsolta, hogy a britek Európa felé orientálódjanak. Az új generációt képviselő elnök egy olyan euroatlanti szövetséget akart létrehozni, amely az Egyesült Európa és Amerika kölcsönös függésére épül, amelyben a politikailag és gazdaságilag integrált Európa egyenlő partnere lehetne az Egyesült Államoknak, osztoznának a világ vezetésének felelősségében és kötelezettségeiben. De csak a gazdaságban, katonai téren nem! Egyes amerikai politikusok pedig a brit belépéstől a francia befolyás csökkenését remélték. A Közös Piacba történő belépésre ösztönözte Londont az is, hogy Európában új piacot remélt termékeinek.

Az európaiak is tettek gesztusokat, hogy ösztönözzék Angliát a belépésre. Adenauer kancellár nyilatkozott, hogy örömmel venné, ha Anglia csatlakozna az EGK-hoz. A hat ország állam- és kormányfőinek 1961 júliusában Bonnban tett nyilatkozata a megvalósítandó európai politikai unióról biztatóan hatott a szigetország politikai közvéleményére: a politikai unió terv kormányközi együttműködést javasolt és nem egy szupranacionális szerv létrehozását.

Macmillan miniszterelnök 1961. július 31-én jelentette be az alsóházban, hogy szándékában áll a csatlakozási megbeszéléseket elkezdeni a Közös Piac képviselőivel. A kormány augusztus 10-én hivatalosan is kérte a tárgyalások elkezdését. (London a Montanunióba és az Euratomba 1962 februárjában kérte hivatalosan a felvételét.) A kezdeményezést a Munkáspárt erősen ellenezte. Számára a Közös Piac a "kapitalista Európát" testesítette meg, amelybe ha belépnének, akkor annak az 1945/46-ban erőteljesen kiterjesztett állami szektor látná kárát. Emellett az angol parlament szuverenitásán is súlyos csorba esne. Ezeréves történelmünket áldoznánk fel - jelentette ki Gaitskell, a párt főtitkára. Végül is a parlamenti szavazásnál a munkáspárti képviselők tartózkodtak. Egyedül a szélsőjobb és a szélsőbal lépett fel a belépés ellen.

A "hatok" jól fogadták az angol elhatározást. A brit miniszterelnök a hivatalos levélben három érzékeny pontot érintett, amely problémát, gondot - esetleg feszültséget is - okozhat a tárgyalások folyamán: 1.) a Nemzetközösséghez fűződő speciális viszony 2.) a brit mezőgazdaság 3.) az EFTA speciális érdekei a mezőgazdaságban.

A konkrét tárgyalások Brüsszelben kezdődtek 1961. november 8-án. A problémák - amint ez várható volt - a Nemzetközösség körül csúcsosodtak ki. Az angol delegációt vezető Heath lordpecsétőr hangsúlyozta a Nemzetközösség fontosságát és kérte, hogy ezt vegyék számításba. Nevezetesen: ugyanolyan státust kért a nemzetközösségi tagországok számára, mint amilyennel Marokkó és Tunézia rendelkezett. Vagyis: termékeik szabadon, vámmentesen léphessenek be az EGK-ba. A válasz az volt, hogy a sajátos brit érdekeket figyelembe fogják venni. A problémák akkor váltak élessé, amikor a tárgyalásokat a szakértők folytatták az elvi állásfoglalások konkretizálásáról. Az érzékeny pont két téma körül kristályosodott ki: a Nemzetközösség és a mezőgazdaság. Nagy - s végül megoldhatatlan - problémát jelentett a társult státusz

megadása a nemzetközösségi államok számára, akik egyébként egyáltalán nem lelkesedtek ezért. E téren Ghana és Nigéria volt a legkategorikusabb. Attól tartottak - joggal - ,hogy Anglia belépésével termékeik előtt bezárul az európai - és az angol - piac. Ugyanakkor többen a fiatal független államok vezetői közül "imperialistának" bélyegezték a Közös Piacot, a Nemzetközösséget viszont nem, ami a brit gyarmati politika kétségtelen "realistább", a helyi sajátosságokat jobban figyelembe vevő voltára utal pl. a franciával szemben. A Nemzetközösség ún. fehér országai (Kanada, Ausztrália, Új-Zéland) szintén nyugtalanok voltak a mezőgazdasági termékek (gabona, hús) ára miatt. A Nemzetközösségen belüli árak ugyanis alacsonyabbak voltak, mint a közös piaci. A Nemzetközösség termékeinek bevitelére viszont lenyomta volna az európai mezőgazdasági árakat, s ezzel az alig kialakított agrár közös piacot borította volna fel, illetve elsősorban a francia mezőgazdasági érdekeket sértette volna. Vagyis a britek számára az volt a kérdés: Európa vagy a Nemzetközösség?

A tárgyalások elhúzódásával elbizonytalanodott az angol politikai közvélemény is. A liberálisok továbbra is támogatták a csatlakozást. A konzervatívok és a munkáspártiak viszont erősen megosztottak voltak. A konzervatív párti "eurolázadók" megalakították a Közös Piac-ellenes Ligát. A párt vezetői viszont megpróbálták meggyőzni a kételkedőket. Butler miniszterelnökhelyettes így érvelt: "A Nemzetközösséggel folytatott kereskedelem életbevágó marad számunkra, de a leggyümölcsözőbb piac Nyugat-Európa. A Nemzetközösségnek sem vásárlóereje, sem szükségletei nem hasonlíthatók Európához". Gaitskell, a Munkáspárt vezetője pártja 1962. októberi kongresszusán rendkívül hevesen támadta a kormányt, a belépést nem elvileg utasította el, hanem olyan feltételeket támasztott (pl. teljes önállóság a gazdaság- és szociálpolitikában), amelyek eleve kizárták a csatlakozást. A vitának - legalábbis egyelőre - De Gaulle vetett véget. 1963. január 14-i sajtóértekezletén megvívta Anglia belépését. Többek között kijelentette: "Anglia természete, struktúrája, egész helyzete mélyesen különbözik a kontinentális országok helyzetétől...Angol barátainknak úgy kell átalakulniuk, hogy alkalmazkodjanak a hatok által elfogadott és teljesített minden feltételéhez." A tábornok-elnök kifejezte aggodalmát, hogy Anglia belépésével az amerikai hegemonia érvényesülne a Közös Piacban és Európában: a Közösség "... olyan kolosszális atlanti közösséggé válnék amerikai domináció és vezetés alatt, amely gyorsan felszívna az Európai Közösséget." De Gaulle nem zárkózott el végérvényesen Anglia belépésétől, de feltételeket szabott. Vétőját több tényező motiválta: 1.) féltette az európai identitást 2.) Anglia gazdasági problémái fékeznek a Közös Piac dinamizmusát 3.) a túlságos amerikai elkötelezettség veszélyeztetné a politikai unió kialakulását. Ugyanakkor a tábornok-elnök nem zárta ki, hogy Nagy-Britannia a jövőben az EGK tagja lehet: "egy nap Anglia oly mértékben alakul át, hogy a Közösség részévé válhat." A megbeszélések azonban azt bizonyították, hogy a szigetország még nem tart itt, ezért társulási szerződés megkötését javasolta vele. A kijelentés és javaslat nemcsak Angliában, de az EGK tagországokban is felháborodást váltott ki: társulási szerződést fejletlenebb államoknak szoktak ajánlani. A megosztott s a belépésért túlságosan nem lelkesedő brit közvélemény azonban összességében - egyelőre - megnyugodott.

Az 1964 októberében tartott parlamenti választásokon a csekély többséget szerzett Munkáspárt jutott hatalomra. Harold Wilson miniszterelnök egy olasz lapnak adott nyilatkozatában felvetette az EGK-hoz való csatlakozás lehetőségét. A politikai döntés azonban csak azután történt meg, hogy az 1966. márciusi választásokon a Munkáspárt biztos többségre tett szert. A belépési kérelem felújítását Wilson miniszterelnök 1966. novemberében jelentette be az alsóházban. Hangsúlyozta, hogy a döntés tiszta szándékú és eltökélt. Érvei között szerepelt az ország gazdasági helyzetének romlása, a Nemzetközösség további bomlása illetve az, hogy az Egyesült Államok vietnami háborúja miatt a kapcsolat sem a régi már. Reményét fejezte ki, hogy a csatlakozási tárgyalások folyamán a lényeges brit és nemzetközösségi érdekeknek érvényt tudnak szerezni.

A miniszterelnök európai körutat tett, hogy megmagyarázza a brit álláspontot s támogatókat szerezzen. A franciáknak is tetsző, nagy visszhangot kiváltó beszédet mondott Strasbourgban, az Európa Tanácsban: Európa függetlenségének növelésére technológiai kooperációt ajánlott az EGK-nak. Otthon 1967. május 2-án bocsátotta szavazásra az alsóházban a belépési kérelmet, amelyet a képviselők elsöprő többsége (488 igen, 62 nem) támogatott. Azonban még mielőtt elkezdődhetett volna a tárgyalás. De Gaulle kétségeit fejezte ki az angol belépés időszerűségét illetően. Május 17-i sajtóértekezletén megismételte 1963-as érveit, de a hangsúlyt ez esetben a szigetország rossz gazdasági - konkrétan pénzügyi - helyzetére tette. Ezért csak egy "társulási rendszer" létrehozásában látta lehetségesnek Anglia és az EGK közötti kapcsolatok intézményes megteremtését. A másik lehetőség: várni addig amíg Anglia gazdasági és politikai értelemben egyaránt "Európa érett" lesz. Nyílt elutasításról tehát nincs szó, ezért is nevezik azt "bársonyos vétónak". A Bizottság ellenben a tárgyalások mellett foglalt állást. Ekkor de Gaulle a fizetési mérleg helyzetének megjavítását szabta a tárgyalások megkezdésének feltételéül. London meghajolt, és november 18-án 13,4%-kal leértékelte a fontot. Az "Ötök" elégedettek, Párizs azonban nem. November 27-i sajtóértekezletén a tábornok újra csak gazdasági-pénzügyi fenntartásait hangoztatta s leszögezte, hogy Anglia csatlakozása kizárólag az angol nép tététől és akaratától függ. Kijelentéséből ("Anglia léte

megőrzése végett felfedezett egy keretet, amely európai") az is kitűnik, hogy már "európaibbnak" tartotta Angliát, mint az évtized elején. A teljes jogú tagságra azonban még mindig nem. December 19-én a Hatok külügyminisztereinek tanácskozásáról kiadott kommuniké megállapítja: elvi akadály nincs Anglia csatlakozásának, ám gazdasági-pénzügyi helyzete miatt az egyik tagállam korainak találja a tárgyalások megkezdését. A csalódott London a társulást visszautasítja, a teljes jogú tagsági jelöltséget viszont fenntartja.

Az 1968. májusi diák- és munkásmozgalom távozásra kényszerítette a tábornok-elnököt, aki 1969 áprilisában egy számára sikertelen kimenetelű népszavazás után le is mondott. Az új elnök, Georges Pompidou, készséget mutatott Anglia befogadására. Az 1969. december 1-2-án, Hágában tartott EGK csúcscrétekezleten az ő javaslatára született döntés a kibővítésről s *elvi állásfoglalás* a csatlakozási feltételekről: a belépőknek el kell fogadniuk a szerződéseket, politikai jellegükkel együtt, valamint azokat a döntéseket, amelyeket a szerződések hatályba lépése óta hoztak (*acquis communautaire*). Az érdemi tárgyalások a munkáspárti kormányzatnak az 1970-es választásokon elszenvedett veresége után indultak, s 1971 nyarán fejeződtek be. A Hatok figyelembe vették Anglia speciális helyzetét, ezért átmeneti időt biztosítottak a teljes alkalmazkodáshoz. London is engedékenyebbnek mutatkozott mint az előző csatlakozási tárgyalások alkalmával. Az 1971. május 20-21-i tíz órán át tartó Pompidou-Heal tárgyalás után felgyorsult a folyamat. A közös nyilatkozat az Európáról alkotott nézetek teljes azonosságát állapította meg. Egy hónappal később, június 23-án megszületett a megegyezés a belépési feltételekről a Hatok és Anglia között. (Egyes újságírók - lelkesedésükben - a megegyezést újabb "entente cordiale-nak" nevezték) Az elfogadott megállapodás feltételeit a brit alsóház 1971. október 28-án hagyta jóvá meggyőző, de a brit politikai közvélemény megosztottságát is jól tükröző többséggel (358 igen, 246 nem). Ez a többség 1972 júliusában, amikor a csatlakozási szerződést kellett törvénybe iktatni, tovább csökkent: a 301 igen kevesebb volt, mint az 1961-es támogatóké. A megállapodás mindenekelőtt rögzítette, hogy Anglia elfogadja a római szerződéseket, majd a konkrét feltételeket és a menetrendet határozta meg:

- Nagy-Britannia hivatalosan 1973. január 1-jén lesz tagja a Közös Piacnak
- az "ipari" Közös Piachoz történő csatlakozásra négy és fél éves átmeneti időszakot kap a szigetország (a periódus 1973. április 1-jén kezdődik)
- a közös agrárpolitikához való alkalmazkodásra öt éves átmeneti periódus áll a britek rendelkezésére
- az új-zélandi sajtó és vaj behozatalát az ötéves periódus végére 20%-ra illetve 80%-ra csökkentik az angolok, ezután újabb tárgyalások kezdődnek
- 1974 végéig érvényben marad a nemzetközösségi cukoregyezmény, ezt követően a nemzetközösségi országok a yaounde-i egyezmény alapján kérhetik a társult országok státust
- a partmenti tengeri halászat ügyében a 10 éves átmeneti periódus alatt 6 mérföld az angol védett sáv
- 1973-ban bevezetik az értéknövekedési adót
- a britek öt év átmeneti időszak után csatlakoznak a Montánunióhoz, amelynek közös alapjába 57 millió dollárt fizetnek
- egyéves átmeneti időszak után Nagy-Britannia csatlakozik az Euratomhoz
- a Közösség szerveiben Nagy-Britanniát ugyanazok a jogok illetik meg, mint Franciaországot, az NSZK-t és Olaszországot
- a Közösség költségvetéséhez való hozzájárulása fokozatosan növekszik, ugyanakkor sor kerül a költségvetési elvek alkalmazására
- London lemond a font nemzetközi tartalékvaluta szerepéről

1972 áprilisában Franciaországban népszavazást tartottak az angol csatlakozásról. A szavazók 2/3-a igent mondott. A kommunisták és egyes szocialisták nem annyira az angol csatlakozást ellenezték, hanem inkább azt, hogy arról - nemzeti szempontból vitálisnak minősítve - referendumot rendeztek. A szavazók - a második kérdésre válaszolva - arra is igent mondtak, hogy egyetértenek a Közösség nagyobb világpolitikai szerepvállalásával.

Az angolok felvételével elhárult az akadály a többi északi ország belépése elől is. Dánia, Norvégia és Írország számára is a hágai csúcscrétekezlet nyitotta meg a kaput. Az említett országok csatlakozási kérelmét 1972 januárjában írták alá. Valamennyien többéves átmeneti időszakot kaptak.

A nagyon modern mezőgazdasággal rendelkező *Dánia* ötéves átmenetet kapott. A csatlakozástól agrárexportjának növekedését remélte. A halászat területén - Grönland kapcsán - sikerült kompromisszumos megoldást találni. Az ország csatlakozását 1972 októberében népszavazás erősítette meg, a szavazók 2/3-a támogatta a közös piaci tagságot.

Norvégiában igen nagy volt az ellenzők tábora, annak ellenére, hogy 10 éves átmeneti időszakot kaptak az adaptálódásra, és a legbefolyásosabb pártok is a csatlakozás mellett foglaltak állást. A tárgyalások folyamán az ellentétek különösen a közös halászati piaccal kapcsolatban voltak nagyok. Norvégia ugyanis a Hatok halászatának mintegy a felét adta. Végül is elérte, hogy a hazai partoktól hat mérföldig terjedő zónát saját halászaik tarthatja fel s oda - a Közösség rendelkezéseivel ellentétben - a tagországok

hajóinak nincs szabad bejárása. (Ezt a kivételt megkapta a másik három északi ország is.) A belépés az ipar számára kedvezőnek tűnt, a mezőgazdaság viszont mintegy 50%-os veszteséget könyvelhetett volna el. A norvégok ellenszenvét az is motiválta, hogy fiatal államalkotó nemzet voltak: az ország 1905-ben nyerte el függetlenségét. Az 1972 októberi népszavazáson a szavazók 54%-a elutasította a csatlakozást.

Írorszában a norvégiaihoz hasonló volt a helyzet, de itt a kapcsolatok lazulását remélték Angliával. Az 1972. májusi népszavazáson a szavazók óriási többsége a csatlakozás mellett voksolt.

A három országgal kibővült Közös Piac (a "kilencek") lakosságának száma elérte a 250 milliót. Az EGK a világkereskedelem egyötödét adta. A tíz évig tartó északi kibővülési folyamatot nem csupán az elutasítás jellemezte, hanem a gazdasági integrációs szervezet összeurópai képviselőket felvállaló politikai jellegének az erősödése is. S ez nem kis részben a francia intranzigens politikának tulajdonítható.

Franciaország Európa politikája az 1960-as években

Mint az előzőekből is kitűnik, Franciaország pozíciója, véleménye meghatározó volt az európai integrációs folyamatban, különösen annak kezdeti szakaszában. Közvetlenül a Közös Piac megalakulását követően egy évtizeden keresztül azért is szükséges különös figyelmet szentelni Franciaországnak, mert az ország külpolitikájában jelentős módosulások, változások következtek be. Az új prioritások, hangsúlyok kialakítása az algériai gyarmati háborúban gyökerező 1958-as, már-már polgárháborús krízis nyomán hatalomra került *Charles de Gaulle (1890 - 1970)* tábornok-elnök nevéhez fűződik.

A tábornok, az Ellenállás elismert vezetője, a felszabadulásakor már állt az ország élén miniszterelnökként. Az erős végrehajtó hatalomra épülő politikai rendszert azonban nem tudta megvalósítani, ezért rövid miniszterelnökség után 1946-ban lemondott, és vidéki birtokára visszavonulva a politikai csatározásoktól távol tartotta magát. Véleményét azonban sajtókonferenciákon, nyilatkozatokban mindig hallatta.

Az 1958-as krízis kedvezett 12 évvel korábbi terveinek a megvalósításában. Az elfogadott új alkotmány, amely egyben az V. Köztársaság születésnapja is, erős végrehajtó hatalmat rögzített, prezidenciális rendszert vezetett be.

Külpolitikai céljait illetően a tábornok - minden hamis véleménnyel ellentétben - *Európa-párti* volt. Viszont ebben az Európában Franciaországnak vezető, de legalább is meghatározó szerepet szánt. Ezért fő célja Franciaország nagyhatalmi szerepének - a *grandeur*nek - a helyreállítása volt. Ez nem a régi nagyság visszaállítását jelentette, hanem azt, hogy az ország *önálló, autonóm* módon foglaljon helyet a nagyhatalmak között. Konkrétan: csökkenjen az ország függése az Egyesült Államoktól. Kétségtelen, a IV. Köztársaság politikusai - főként a szocialisták - túlzottan atlantisták voltak. Bár egy részüket - amint a francia közvélemény nagyobbik felét is - a szuezi háború alaposan kiábrándította az amerikaiakból.

A "nagyság" politikájának kialakításáért közvetlenül a hatalomra jutása után tett első jelentős diplomáciai lépése, javaslata is az 1958. szeptember 17-i memorandum volt. Az Egyesült Államok elnökéhez és Nagy-Britannia miniszterelnökéhez eljuttatott diplomáciai dokumentumban de Gaulle a három ország államfőjéből álló testület ("igazgatótanács") létrehozását javasolta. A testület célja közös stratégia kidolgozása lenne, különösen a NATO-térségen kívül eső válságokra. (Itt a tábornok konkrétan a Közel-Keletre és Tajvanra gondolt, ahol akkor az Egyesült Államok a NATO-partnerek megkérdezése nélkül kezdeményezett.) De Gaulle szerint ez a testület felelne "a világ biztonságára vonatkozó közös döntések meghozataláért, valamint stratégiai tervek kidolgozásáért és működésbe hozásáért elsősorban a nukleáris fegyverek használatával kapcsolatban. Az igazgatótanács lenne felelős a védelem megszervezéséért, alkalmanként bizonyos területek vonatkozásában is, mint például az északi-tengeri, az atlanti-óceáni, a csendes-óceáni és az indiai-óceáni térség. Ezeket a régiókat szükség esetén azután fel lehetne osztani." Hogy mennyire komolyan gondolta De Gaulle a leírtakat, azt bizonyítja levelének utolsó sora, amelyben a testület létrehozásától teszi függővé a NATO-ban való részvételét. Tizenegy éves elnökségének külpolitikai lépéseit tulajdonképpen ennek a memorandumnak a szelleme határozta meg. Miután az "igazgatótanács" (vagy másképpen a "háromas direktórium") megalakítására tett javaslatát Eisenhower és Macmillan is elutasította, De Gaulle - betartva a memorandumban tett figyelmeztetését - konkrét lépéseket tett a NATO-tól való függetlenedés irányában. 1959 márciusában kivonta földközi-tengeri flottáját a NATO kötelékekből, megtiltotta a Franciaországban állomásozó amerikai hadseregnek atomfegyverek tárolását, az ország légterének ellenőrzését francia parancsnokság alá helyezte, s az Algériából kivont csapatok sem kerültek szövetséges ellenőrzés alá.

A tábornok által kezdeményezett politikai uniósi terv is erősítette volna Franciaország politikai szerepét, ám egyben Európa (a Hatok) önállóságát is a Nyugat politikai rendszerében. Tapogatózó megbeszélései kezdődtek a "háromas direktórium" tervének elutasítása után Rómában, majd Bonnban. Javaslatait nyilvánosan az 1960. szeptember 5-i sajtókonferencián jelentette be. A politika, a gazdaság, a kultúra és a

védelem területén tartotta "lehetségesnek", sőt "kívánatosnak" Nyugat-Európa rendszeres együttműködését. Ez az *államok* együttműködését jelentette volna, de nem a szupranacionalitást magában hordozó integrációs szervezet keretein belül. A párizsi csúcsertekezleten 1961 februárjában már tárgyaltak a politikai unió tervéről s abban állapodtak meg, hogy "keresik a szorosabb politikai együttműködés eszközeit". A fél évvel később Bad Godesbergben összeült állam- és kormányfői tanácskozáson elfogadott bonni nyilatkozat (július 18) megerősítette a "hatok" álláspontját, hogy tovább haladnak a politikai együttműködés útján, s "formába öntik a politikai unió megteremtésének szándékát, amelyet implicite már tartalmaznak az Európai Közösségeket megteremtő szerződések". A francia Fouchet vezetésével bizottságot bízta meg, hogy dolgozza ki a politikai unió tervét.

Két esemény siettette a terv realizálását. Az egyik a Fal felépítése (1961. augusztus 13-15.) volt, amely erősítette a nyugat-európai államok kohézióját, a másik pedig Anglia döntése, hogy kéri felvételét az EGK-ba.

A Fouchet I. terv a politikai uniónak az Államok Európája elnevezést adta, amely "a népek és tagállamok személyiségének a tiszteletére épül", s rajtuk semmilyen kényszerítő hatalmat nem gyakorol. Kompetenciája a közös külpolitika elfogadására, a tagállamok biztonságának minden agresszióval szembeni megerősítésre, a kultúra és a tudomány területén való együttműködésre és az emberi jogok védelmére terjed ki. A tervet ért bírálatok három probléma köré csoportosíthatók: a szupranacionalitás, a védelempolitika és a brit részvétel. A szupranacionalitást illetően a kritizálók javasolták az Államok Uniója helyett a Népek Uniója elnevezést, így fejezve ki a francia tervvel szemben a nagyobb szupranacionalitás igényét. A védelempolitikát illetően a hollandoknak az volt a véleménye - s ehhez fenntartásokkal a németek, olaszok is csatlakoztak -, hogy azt a NATO hatáskörébe kellene utalni. A brit részvétel annál is jelentősebb volt, mert a Fouchet I. terv készítése illetve megvitatása idején London benyújtotta hivatalos csatlakozási kérelmét az EGK-hoz. Heath brit kormányfő úgy nyilatkozott, hogy "csatlakozik a bonni nyilatkozatban megfogalmazott célokhoz". Hollandia ebben megerősítve látta korábbi álláspontját és kérte, hogy az angolokat haladéktalanul hívják meg a tárgyalásokra. Belgium is csatlakozott a hollandokhoz, s a két delegáció a következő alternatíva formájában fogalmazza meg a politikai unió problémáját: vagy egy szupranacionális rendszer, vagy egy lazább rendszer, de Nagy-Britannia részvételével. Ezt azonban a többi tagállam - tekintve, hogy Anglia még nem tagja az EGK-nak - nem fogadta el. Ezzel a tárgyalások első fordulója le is zárult.

A francia delegáció 1962 januárjában terjesztette elő a Fouchet II. tervet. A korábbi viták alapján néhány - nem lényegtelen ponton - a tervezet a kompromisszumos megoldást kereste. Az unió célját az új tervezet abban jelölte meg, hogy "közelítse, koordinálja és egységesítse a tagállamok politikáját a közös érdekű területeken: külpolitika, gazdaság, kultúra, védelem." Új elem - az előző tervhez képest - hogy már a gazdaság is szerepel a felsorolt területek között. A célkitűzések között említik a tagállamok biztonságának megerősítését - együttműködve más szabad nemzetekkel - egy közös védelmi politika kialakítása révén. Ezzel tulajdonképpen implicite a NATO-val való együttműködést fogadták el. Az engedményeket is magában foglaló módosítás ellenére a terv vitákat és elutasítását váltott ki. A "gazdaságnak" a célok közé iktatásából a tagállamok azt a következtetést vonták le, hogy Franciaország a létező Közösségeket a szupranacionalitásától akarja megfosztani. Emiatt minden kérdésben - az elnevezés, a NATO-hoz való viszony, a többségi szavazás elve stb. - vita robbant ki. A Nagy-Britanniához való viszony is tovább élezte az ellentéteket. London 1962 áprilisában jelezte, hogy részt akar venni a politikai unióról folytatott vitában. A szándékot nagyra értékelte a holland és a belga kormány. A brit álláspont azonban közel állt a franciához (nem kell siettetni a politikai unió kialakítását időpontok fixálásával). Európa és az Egyesült Államok kapcsolatát illetően azonban a britek véleménye nem változott: a gazdaságban az atlanti térség kialakítását hangsúlyozta, a védelem területén pedig a NATO-val való szoros együttműködést. A hollandok és a belgák pedig továbbra is feltételként szabták Nagy-Britannia csatlakozását a EGK-hoz. Az igen eltérő álláspontok összehangolásával megbízott olasz Cattani még néhány hónapig kísérletezett. 1962 júniusában azonban kénytelen volt megállapítani, hogy minden erőfeszítés hiábavaló.

A közvélemény a vitát a leendő unió eltérő elnevezése körüli ellenvélemények összecsapásával azonosította. Valójában azonban a lényeges, alapokat érintő kérdés az európai identitás ("személyiség"), önállóság problémája volt: a kül- és védelempolitika önálló, a két szuperhatalomtól független legyen vagy az Egyesült Államok mozgásterében alakuljon ki? A sikertelenség ellenére is a Fouchet-terveknek a jelentősége nagy: felszínre hozta a tagállamok eltérő Európa-koncepcióját, s ezzel tulajdonképpen elindította és elmélyítette annak tisztázási folyamatát.

Az önálló európai védelmi erő megteremtésében de Gaulle kezdetben az angolokra próbált támaszkodni. 1962. december 14-15-én Rambouillet-ben tartott tárgyalásokon Macmillan miniszterelnöknek közös nukleáris erő megteremtését javasolta a "független Európa" felépítése érdekében s érzékeltette, hogy pozitívan állna hozzá a szigetország közös piaci tagsági kérelméhez. Néhány nappal később azonban Macmillan az amerikai elnökkel történt tárgyaláson (december 18-án) az amerikai ajánlatot fogadta el,

nevezetesen a Washington által felajánlott Polaris rakétákat. De Gaulle reakciója nem váratott sokáig magára: 1963 január 14-i sajtóértekezletén visszautasította a multilaterális erő létrehozására tett amerikai-brit javaslatot, és megvétózta Anglia belépést a Közös Piacba.

A tábornok soha nem kérdőjelezte meg a nyugati szövetséghez tartozását, de meg akarta őrizni cselekvési szabadságát. Ezt világosan értésére adta 1961 nyarán a Párizsba látogató Kennedy elnöknek is: elvileg szövetséges, de a konkrét eseteket egyedül, autonóm módon ítéli meg: "amit Franciaország tesz - írta a Reménység emlékirataiban - úgy teszi, mint saját politikájának ura, saját kezdeményezésre". Így pl. elítélte az amerikai kongói politikáját, a válság idején nem szakította meg a diplomáciai kapcsolatot Kubával (de a rakétakrízisben Washingtonot támogatta), és gyökeresen más volt a véleménye a vietnami politikáról is. Francia tapasztalatokra is hivatkozva figyelmeztette Kennedyt, hogy a vietnami amerikai elkötelezettség kudarcot fog vallani: "Az intervenció ebben a térségben elvezet oda, hogy önök reménytelenül beleragadnak ebbe a végeláthatatlan háborúba... Megjósolom önnek, hogy lépésről lépésre belesüppednek egy feneketlen katonai és politikai mocsárba, hiába minden veszteség, hiába minden kiadás".

De Gaulle katonai téren arra törekedett, hogy megteremtse az önálló francia atomütőerőt (force de frappe). (Az első atomrobbantást 1960. február elején hajtották végre a Szaharában). Katonai-védelmi doktrínájának a lényege az ún. körkörös védelem (tous azimut) volt: vagyis felkészülni egy minden irányból - tehát nem csak Keletről! - jövő támadásra. Egy ilyen álláspont szinte szentségtörésnek számított a hidegháborús időkben.

Az angolszász hatalmakkal kialakítandó kapcsolatainak kudarca csak növelte benne azt a korábban is meglevő szándékot és célt, hogy szoros szövetséget alakítson ki a Német Szövetségi Köztársasággal. A nagyon hasonló filozófiájú német kancellárral vidéki birtokán már 1958 szeptemberében - igaz nem hivatalos - megbeszéléseket folytatott. Támogatásáról biztosította Adenauert az NSZK egyre erősebb európai integrálódási törekvéseiben. Ugyanakkor már az első találkozáskor leszögezte, hogy támogatásának feltételei vannak: a háború előtti német határokhoz nincs visszatérés, az országnak le kell mondania az atomfegyverről és az újraegyesítés érdekében békés eszközöket kell alkalmaznia.

A tábornok hatalomra jutásának évében kirobbant újabb berlini válság (1958-1963) még közelebb hozta egymáshoz a két politikust és a két országot.

Hruscov 1958-ban áttörést akart elérni a berlini kérdés rendezésében, s az érdekelt nyugati hatalmaknak javasolta Nyugat-Berlin demilitarizált övezetté alakítását. Azzal fenyegetőzött, hogy ha erre a nyugatiak nem reagálnak pozitívan, akkor békeszerződést köt az NDK-val, s ennek értelmében rábízta az NSZK-ból a Nyugat-Berlinbe vezető útvonalak ellenőrzését. A javaslat megvalósulása esetén Adenauer egész politikája, amely a német és amerikai érdekek azonosságára épült, összeomlott volna. Ugyanis ha az NDK kapja meg az útvonalak ellenőrzésének jogát, akkor az NSZK-nak is vele kell tárgyalni az egyesítésről. Azzal az állammal, amelyet nem ismertek el, sőt azzal az országgal, amelyik elismerte, megszakította a diplomáciai kapcsolatot (Hallstein doktrína). Kezdetben úgy tűnt, hogy az angolok és az amerikaiak hajlanak a szovjet javaslat megtárgyalására. Dulles amerikai külügyminiszter 1959. januári sajtóértekezletén az egyesítés természetes módjának a szabad választásokat tartotta, de hozzátette: nem ez az *egyetlen* módja az egyesítésnek. Különösen sokkolta a nyugatnémet közvéleményt a Fal felépítését követő igen lagymatag nyugati reakció. Ez a nyugati - bizonytalan, hezitáló - álláspont természetes módon ösztönözte az NSZK-t arra, hogy Franciaország szövetségét keresse annál is inkább, mert De Gaulle a kezdetektől ellenezte a tárgyalásokat a szovjetekkel a berlini kérdéstről. A moszkvai javaslat szerinti rendezés ugyanis a szovjet befolyást erősítette volna meg Németországban, s ez erősen csökkentette volna a francia befolyást a német kérdésben. De Gaulle alkalmasnak találta a pillanatot a berlini válság idején arra, hogy az Egyesült Államoktól független és *francia vezetés* alatt álló "kis Európát" (a "hatok Európája", amely mentes a szupranacionalizmustól) hozzon létre. Ezt fejtette ki Adenauernek 1960 júliusában Rambouillet-ben. Ezt a "konföderális Európa" koncepciót, amely ellentétben állt az EGK eredeti föderalista célkitűzésével, a közösség többi tagállama elutasította. A német-francia közeledés azonban nem torpant meg. 1962-ben Adenauer és De Gaulle fényes külsőségek közepette látogatást tettek egymás országában. 1963. január 22-én Párizsban aláírták a francia- nyugat-német szerződést (*Elysée szerződés*), amely előírta az államfők (félévenkénti) és egyes miniszterek (külügyminiszter stb.) rendszeres konzultációját. Rögzítette azt is, hogy a külpolitikát érintő minden fontos kérdésben a döntés előtt konzultálnak, s a "lehetséges mértékig" összehangolják lépéseiket.

A ratifikálás Franciaországban nem okozott gondot. Bonnban azonban csak úgy sikerült elfogadtatni az okmányt, hogy - a nemzetközi jog előírásaitól eltérően - egy olyan bevezetőt csatoltak a szerződéshez, amely kimondta: az NSZK külpolitikájának alapja az Egyesült Államokhoz fűződő szoros kapcsolat, szövetség, a szupranacionális integráció és Nagy-Britannia részvétele a Közös Piacban. Mindez a de Gaulle-i elképzelés zátonyra futását jelentette. Ettől függetlenül a tábornok tovább folytatta önálló külpolitikáját.

Nyitott a szocialista országok felé. 1966-ban ellátogatott a Szovjetunióba és aláírt egy sokoldalú együttműködési megállapodást, amely bizonyos tekintetben az eltérő társadalmi rendszerű országok közötti kapcsolatok modelljéül is szolgált. 1964-ben diplomáciai kapcsolatot létesített a Kínai Népköztársasággal. 1967-68-ban ellátogatott Lengyelországba és Romániába. (Ez utóbbi állam autonóm külpolitikáját különösen nagyra értékelte.) Készült Magyarországra is, de ebben 1968 májusa már megakadályozta. (Hivatalos meghívásra magyar kormányfő a két ország kapcsolatainak történetében először 1968 márciusában járt Párizsban Fock Jenő személyében.) Utazásainak célja az egységes Európa kialakulásának egyengetése volt, a szocialista országok kapcsolatainak lazítása a Szovjetunióval, a hidegháborús blokkpolitika szétfeszítése s annak megakadályozása, hogy Európa "amerikai-szovjet condominiummá" váljon. Alapelve az volt, hogy a szembenállás helyett "az enyhülést, az egyetértést és az együttműködést célzó új viszonyokat kell életbe léptetni".

Keleti diplomáciájának idején, az 1966. február 21-i sajtóértekezletén jelentette be, hogy helyreállítja a teljes francia szuverenitást, kilép a NATO katonai szervezetéből. Egy korábbi sajtóértekezletén így indokolta a lépést: "Számunkra arról van szó, hogy ne kerüljünk semmilyen függőségbe. Éppen ezért mindaddig, amíg Európa védelme szempontjából szükségesnek fogjuk tartani a nyugati népek szolidaritását, szövetségesei maradunk; de mihamarab lejár az annak idején magunkra vállalt kötelezettségek érvénye - vagyis 1969-ben -, megszűnik integrációnak nevezett alárendelt helyzetünk, amelyet az Észak-atlanti Szerződés Szervezete teremtett, s amely mások kezébe adja sorsunkat. Éppen ezért, miközben továbbra is azon munkálkodunk, hogy a Rajna és az Alpok két oldalán elterülő államok gazdasági, politikai, kulturális és stratégiai tekintetben összefogjanak, arra fogunk törekedni, hogy ez a szervezet ne fosszon meg bennünket a cselekvési szabadságtól". A költözködés - a 29 franciaországi támaszpont kiürítése - 1967. március 30-án fejeződött be. Ugyanakkor Párizs visszavonult a SEATO-ból is.

De Gaulle Európa-konceptiójának három egymással szorosan összefüggő összetevőjét a következőképpen lehetne összefoglalni: az Atlanti-óceántól az Urálig terjedő európai Európa csak az államok Európája lehet.

Az *államok Európája* elutasította a föderalisták koncepcióját, amely szerint a Közösség tagállamai "elvesztenék nemzeti egyéniségüket, s amelyet egy föderációs vezető hiányában... egy hazátlan technokrata aeropag, egy senkinek sem felelős szerv kormányozna." A tábornok "konföderalista" volt, az államok szervezett együttműködését részesítette előnyben, amely a konföderáció megerősítésének irányában fejlődne.

Az *európai Európa* azt jelentette, hogy a földrésznek önállóan, nem az Egyesült Államok intenciói követve kell meghatároznia politikáját: "Az európai Európa azt jelenti, hogy önmaga által és önmagáért létezik, vagyis más szavakkal mondva: saját politikával rendelkezik a világban."

A de Gaulle-i Európa határai az *Atlanti-óceántól az Urálig* terjednek, vagyis az autonóm (nyugat) Európa kialakításakor Kelet-Európát nem szabad figyelmen kívül hagyni, támaszkodni kell rá. Ezt a feladatot - természetesen - Franciaország látná el. Vagyis a koncepció arra is alkalmas, hogy a francia befolyás erősödjön Európa keleti felében, s ezáltal a nyugatiban is.

Az 1968-as diák- és munkásmozgalom azonban (egy évvel később) lemondásra kényszerítette a tábornok-elnököt, így európai politikája nem tudott kiteljesedni. Egy évtizedes tevékenysége azonban jelentősen hozzájárult nem csupán Franciaország, de egész Európa önállóságának, identitásának formálódásához és megerősödéséhez. 1970. november 9-én - néhány nappal 80. születésnapja előtt - családi birtokán, Colombey les Deux Eglises-ben hunyt el.

Lendületben az integráció: 1969-1972

Az 1968 - 1972 közötti néhány év rendkívül mozgalmas volt az európai és a világtörténelemben. S ezalatt az integrációs szervezet nem csupán helytállt és passzívan reagált az eseményekre, hanem kibővült és elmélyült. Világgazdasági szerepe észrevehetően megnőtt, s eljutott adáig, hogy megfogalmazta igényét az önálló politikai szereplésre is.

Az 1968 májusában Párizsból induló diákmozgalom áterjedt Nyugat-Európa nagyvárosaira, s az 1945 utáni európai történelem legnagyobb, a forradalmi romantikát egyáltalán nem nélkülöző antikapitalista fellángolásaként maradt meg az utókor emlékezetében.

Kelet-Európában különböző módon próbálkoztak a politikai-gazdasági rendszer megreformálásával. Magyarországon az "új gazdasági mechanizmus" bevezetésével (1968. január) bizonyos piaci elemeket kíséreltek meg alkalmazni a központosított gazdasági rendszerben. Lengyelországban az első tengeremelléki lázadás radikálisan utasította el a fennálló rendszert. A politikai vezetés azonban csak szociális engedelményeket tett, s a politikai átalakítás elindítására majd csak tíz évvel később, az 1970-esnél jóval hatalmasabb és szervezettebb mozgalom (a Szolidaritás) hatására kerül sor. Csehszlovákiában 1968

januárjában kezdődött egy reményteljes reformperiódus, amelynek nyolc hónappal később - augusztus 21-én - a Varsói Szerződés öt tagállamának intervenciója vetett véget. Ez - látszólag - de Gaulle keleti politikájának a csődjét bizonyította.

Ez a sokkhatást kiváltó esemény azonban jelentős mértékben járult hozzá a nyugatnémet Ostpolitik kialakulásához. Az 1969-ben hatalomra jutott szociáldemokrata-szabaddemokrata koalíció vezetője, a szociáldemokrata Willy Brandt felhagyott az eredménytelennek bizonyult Hallstein-doktrínával és a kizárólagosan Nyugatra történő támaszkodás helyett a szocialista országokkal való együttműködésen keresztül törekedett a német egység megvalósítására. Vagyis lényegében a de Gaulle-i - a konfrontációt kerülő s az együttműködést előtérbe állító - koncepciót követte.

Az NSZK 1970 és 1972 között rendezte kapcsolatait a Szovjetunióval, az NDK-val és Lengyelországgal, 1973-ban pedig Csehszlovákiával. Moszkvával 1972. augusztus 12-én írták alá a szerződést, amelyben lemondtak az erőszak alkalmazásáról a két ország kapcsolataiban és sérthetetlennek tekintették (tehát nem elismerésről van szó!) a meglévő határokat. Decemberben Lengyelországgal kötnek hasonló tartalmú szerződést. Ezt követte a négy nagyhatalom szerződése Berlinről (1971. szeptember 3.), amely elismerte a status quo és garantálta a városhoz vezető utak szabadságát. Csak ezután - 1972. december 21-én - történhetett meg az NSZK és az NDK kölcsönös elismerését és a normális kapcsolatok kialakítását rögzítő alapszerződés aláírására. Ezzel az európai realitások alapján megtörtént a német kérdés "rendezése", s megnyílt az út az európai együttműködési és biztonsági értekezlet megtartásának előkészítésére. Erre a Varsói Szerződés 1969. március 17-i, budapesti felhívásában tett javaslatot. Ebben már nem szabta feltételül a két szembeálló katonai szövetség egyidejű feloszlását, és "minden érdekelt félhez" fordulva az Egyesült Államok és Kanada részvételét is elfogadta.

A német kérdés rendezésében történt előrehaladás a két szuperhatalom kapcsolataira is pozitívan hatott. A hadászati fegyverrendszerek korlátozásáról 1970 tavaszán kezdődtek tárgyalások, amelyek 1972. május 26-án - Nixon elnök moszkvai látogatásakor - a SALT I. néven ismert megállapodás aláírásához vezettek.

A szovjeteknek az európai kérdésekben történő együttműködését (sőt engedményeit) ösztönözték növekvő ázsiai nehézségei is. Az 1960-as évek végén rendkívül feszültté (halálos áldozatokat követelő határincidensek) vált a viszony Moszkva és Peking között. Ezt Washington igyekezett kihasználni: a "ping-pong diplomáciának" s Kissinger titkos pekingi útjának köszönhetően 1971 nyarán az amerikai fővárosban bejelentették, hogy Nixon elnök Kínába látogat. Ez 1972 februárjában - a moszkvai út előtt - meg is történt. Az amerikai-kínai kapcsolatok normalizálásával megoldódott a kínai ENSZ-tagság problémája is: 1971 októberében Tajvan helyét a Kínai Népköztársaság foglalta el a világszervezetben.

Ezekben a mozgalmas években, a komoly kihatású események közepette a Közösség is hasonlóan jelentős döntéseket hozott. A megválasztását követő első sajtókonferenciáján (1969. július 10.) Georges Pompidou köztársasági elnök javasolta az állam- és kormányfők csúcstalálkozóját, ahol az integráció megoldásra váró gazdasági és politikai problémáit vitatnák meg. Az általa javasolt kérdésköröket három kifejezés köré csoportosította: befejezés, elmélyítés és kibővítés.

A hágai csúcsertekezleten (1969. december 1-2.) mindhárom területen komoly előrelépés történt, ami elsősorban a francia álláspont személycseréhez köthető megváltozásának is köszönhető. Pompidou is következetes és kitartó volt a francia - és az európai - álláspont védelmében, de ezt más stílusban tette, miközben arra törekedett, hogy feloldja de Gaulle Európa-politikájának ellentmondását. A tábornok-elnök egyszerre akarta a független Európát és az azt alkotó államok szuverenitásának tradicionális, csorbíthatatlan megőrzését, autonóm Európát, de semmi olyan európai hatalmat, amely gyakorolná is ezt.

Pompidou nem gördített akadályt Nagy-Britannia belépése elé, de az ő követelésére határozták meg a belépés - módosított, továbbfejlesztett formában azóta is létező - elvi feltételeit (acquis communautaire elfogadása).

Befejezés alatt a nyitva álló kérdések megoldását értették. A legnagyobb gondot a Közösség finanszírozása jelentette. A Hágában hozott elvi döntés értelmében az integrációs szervezetnek "saját" költségvetése lesz. Ez azt jelentette, hogy bevételét ezentúl nem a tagországok évenként megállapított hozzájárulása adja, hanem a kötelező átutalások (agrárilleték, forgalmi adó 1%-a stb.).

Az *elmélyítés* a Közösség gazdasági és politikai jövőjét érintette. A luxemburgi *Pierre Werner* elnökletével alakult bizottságot bízták meg a gazdasági és pénzügyi unió létrehozására vonatkozó tervek kidolgozásával. A Közösség vezető politikusai egységesek voltak abban, hogy a dollár hegemoniájára épülő pénzügyi rendszer jelentős átalakításra szorul, s hogy a világgazdaságban az EGK pozíciója megerősödött. Ezért ennek megfelelően a cél egy önálló, egységes pénzügyi politika kialakítása, végső soron a közös pénz (eurovaluta) megteremtése. E gazdasági célkitűzés megvalósítása azonban maga után vonná az integrációs szervezet szupranacionális jellegének az erősödését. A Werner-jelentés ezt egyértelműen le is írta: "A gazdasági és pénzügyi unió azt jelenti, hogy a fő döntések közösségi szinten születnek, tehát az ehhez szükséges hatalmat a nemzetek a közösségre ruházzák át. A felelősség átruházása és a megfelelő intézmények kialakítása alapvető politikai fontosságú politikai folyamat, amely

maga után vonja a politikai együttműködés fokozatos kibontakozását, azaz éleszti a politikai uniót". A bizottság javaslata szerint 1980-ra jött volna létre a pénzügyi unió. A bretton-woods-i pénzügyi rendszer összeomlása, a dollár leértékelése (1971) és az olajárrobbanás (1973) azonban megakadályozták a terv megvalósítását.

A csúcsertekezlet zárónyilatkozatában a "hatok" megerősítették elkötelezettségüket a politikai unió kialakítása iránt, amely "értelemet és jelentőséget ad a Közösségnek és lehetővé teszi, hogy Európa szerepet játsszon a nemzetközi enyhülésben, az erőegyensúly fenntartásában és a béke megőrzésében". Willy Brandtnak, a frissen megválasztott nyugatnémet kancellárnak a javaslatára megbízták a külügyminisztereket, hogy tanulmányozzák annak lehetőségét, hogyan lehetne haladást elérni - a kiszélesítéssel párhuzamosan - a politikai unió megvalósítása területén. A dokumentum elkészítésével *Etienne Davignon* belga politikust bízták meg.

Jelentésében a belga politikus egy információs és konzultációs mechanizmust vázolt fel a tagállamok között a külpolitika területén azzal a céllal, hogy az álláspontokat összehangolják, s döntsenek az esetleges közös akciók. Javasolta, hogy évenként egyszer hangozzék el beszámoló a Közösség külpolitikájáról az Európa Parlamentben.

A külpolitika irányítóinak javasolt találkozóit 1970-től váltak rendszeressé, s az *európai politikai együttműködés (Coopération Politique Européenne - CPE)* elnevezést kapták. A külügyminiszterek először 1970 novemberében Münchenben találkoztak. Két problémáról tárgyaltak, amely a későbbi találkozóknak is állandó napirendi pontja lett: a Közel-Kelet és az európai együttműködési és biztonsági értekezlet.

A "kilencekre" bővült új összetételű Közösség első csúcstalálkozóját 1972. október 19-20-án tartotta Párizsban. A résztvevők " újból megerősítették a kibővült EGK tagállamainak azon szilárd elkötelezettségét, hogy visszafordíthatatlanul megvalósítják a gazdasági és monetáris uniót". Brit javaslatra lefektették a regionális politikai alapelveit s döntöttek, hogy az iparilag kevésbé fejlett körzetek fejlesztésére 1973 végéig létrehozzák a regionális fejlesztési alapot. Nagy, de jelentős előrelépés nélkül záruló vita volt az Európa Parlament ügyében. Milyen kompetenciája legyen a nemzeti kormányok illetve parlamentek felett? Nagyobb egyetértés mutatkozott a kereskedelempolitikát is magában foglaló közös külpolitika kialakításában. Megegyeztek abban, hogy 1973. január 1-től közös kereskedelempolitikát folytatnak a kelet-európai országokkal, egyeztetik álláspontjukat az európai együttműködési és biztonsági értekezlet előkészítő tárgyalásain.

A párizsi csúcsertekezleten szenteltek először nagyobb figyelmet a Földközi-tenger medencéje mentén elterülő országokkal kötött illetve kötendő megállapodások fontosságának. Gazdasági (kőolaj, földgáz), történelmi (volt gyarmatok) és politikai (arab-izraeli konfliktus) okok egyaránt szóltak a megkülönböztetett érdeklődés mellett.

A csúcstalálkozó egyik - talán a legfontosabb - napirendje a politikai unió kérdése volt. Vele kapcsolatban a résztvevők a következőket határozták el: "Az európai ház létrehozása, - politikai céljainak megfelelően - lehetővé teszi majd Európa számára, hogy kialakítsa saját arculatát a hagyományos barátságok és a tagállamok szövetségesei iránti hűség keretében. Lehetővé fogja tenni továbbá, hogy Európa elkülönült egységként megtalálja helyét a világ dolgainak intézésében. egy jobb nemzetközi egyensúly megteremtése érdekében, az ENSZ alapokmányában foglalt elvek tiszteletben tartásával. Annak a közösségnek a tagállamai, amely a kialakítandó európai ház motorja, leszögezik szándékukat. a jelen évtized előtt kapcsolataik egész rendszerét úgy alakítják, hogy abból egy európai unió alakuljon ki".

Ambíciózus, magabiztos állásfoglalás, amelyet az elért gazdasági és politikai eredmények egyaránt alátámasztanak. A Közösség teljesítményének nemzetközi elismerését bizonyítja, hogy Kissinger 1973-at "Európa évének" nyilvánította. A neves politikus (1973-1977 között külügyminiszter) elemzése szerint a NATO megalakulása óta olyan változások következtek be a nemzetközi viszonyokban, amelyek új együttműködési formákat követelnek meg. Szerinte a Nyugat vezetője továbbra is az Egyesült Államok maradna, de nagyobb (főleg pénzügyi) szerepe, súlya lenne Európának és Japánnak. "Európa éve" azonban egyúttal a világgazdasági problémák drasztikus felszínre törésének éve is lett.

Európa évtől az egységes okmányig:1973-1986

Az 1973 októberi arab-izraeli háborút követő drasztikus kőolajár-emelés egyrészt jelezte a megelőző mintegy másfél évtizedet átfogó "aranykornak" a végét és a még napjainkban is tartó világgazdasági korszakváltás kezdetét. Az 1970-es évek közepén az 1930-as évekre emlékeztető szociális problémákkal, feszültségekkel kellett szembenézniük a fejlett nyugat-európai országoknak. (A kelet-európai szocialista országok egy ideig még ellenálltak a válság "begyűrűzésének", hála elsősorban a Nyugaton felvett - éppen a krízis miatt olcsó - hiteleknek, amelyek viszont az eladósodás révén hozzájárultak e rendszerek összeomlásához) A kritikus gazdasági-szociális helyzet nem kedvezett az integrációs folyamat elmélyülésének, a tagállamok kormányai kénytelenek voltak a közvéleményük nyomásának engedve

protekcionalista lépéseket is tenni, a nemzeti érdeket a közösségi érdek elé helyezni. Ugyanakkor - éppen a külső kényszer hatása alatt - legalább ennyire működtek a közösségi reflexek is, s végső soron - az egész periódust tekintve - ez utóbbiak kerekedtek felül: az integráció kibővült és elmélyült, sőt komoly előrelépések történtek az Európai Unió kialakításának irányában is.

A nemzetközi helyzet a tárgyalt időszakban változó képet mutat. Az enyhülés legjelentősebb eredményeként értékelhető a helsinki értekezlet (1975). Ám az európai biztonsági és együttműködési értekezlet záróokmányának aláírását szinte nyomban a kelet-nyugati kapcsolatok romlása követte.

Új politikusok tűntek fel Nyugat-Európában, akik valamennyien elkötelezett Európa pártiak voltak. Franciaországban Pompidou halála (1974) után a liberálisnak mondott Giscard d'Estaing-t választották köztársasági elnökké. Őt a szocialista François Mitterand követte (1981). Az NSZK-ban Willy Brandt 1974-ben egy kémbojtár miatt lemondani kényszerült a kancellári posztról. Helyét Helmut Schmidt vette át. Az 1982-es választásokon viszont újra a keresztény pártok kerültek hatalomra, s azóta megszakítás nélkül Helmut Kohl a kancellár. Angliában az 1979-es választásokon győztes konzervatívok vezetését néhány éve átvett Margaret Thatcher alakított kormányt. A mediterrán országok diktatúráinak bukását követően, néhány éves átmeneti periódus után, szocialista politikusok kerültek a kormányok élére: Görögországban Andreas Papandreu, Spanyolországban Felipe Gonzales, Portugáliában Mario Soares. Az új személyiségek új dinamizmust vittek a nyugat-európai politikai közéletbe.

Kissinger „Európa évéről” mondott beszédét fenntartásokkal fogadják Európában, még az atlantisták is. Az amerikai külügyminiszter által ajánlott új kooperáció mögött az Egyesült Államok beavatkozásának növelését vélik felfedezni. Ugyanakkor kétségeik vannak afelől is, hogy az amerikaiak mennyire kitartóak Európa megvédésében. Ezek a kétségek vezetnek a Kilencket arra, hogy a koppenhágai csúcserkekezleten (1973 december) dokumentumot fogadjanak el az európai identitásról, a Közösség speciális szerepéről a nemzetközi kapcsolatokban. Az európai integráció történetében ebben a dokumentumban fordul elő először az *európai identitás* kifejezés. A nyilatkozat leszögezi: a Közösség célja az, hogy megőrizze és védelmezzék az európai civilizációt, "az európai identitás alapelveit, amelyek egyenlők a képviselői demokráciával, a törvény uralmával, a társadalmi igazságossággal és az emberi jogok tiszteletben tartásával". Kinyilvánítják azt is, hogy a Közösség nem irányul senki ellen, sőt inkább kiegyensúlyozó szerepet játszik a nemzetközi viszonyokban. Tevékenysége oda fog vezetni, hogy tagjai közös álláspontot alakítsanak ki a külpolitikában.

A nyilatkozat nagyon határozott autonóm Európa-öntudatról árulkodik. Ennek első gyakorlati jele a csúcserkekezleten hozott döntés arról, hogy euroarab párbeszédet kezdeményeznek. A tárgyalások azonban nem hoznak eredményt: az európaiak a kőolajhoz való szabad hozzájutást hangsúlyozzák, az arabok pedig a Palesztin Felszabadítási Szervezet elismerését szeretnék elérni.

A ciprusi krízisben (1974 július) a szigetország függetlensége és területi integritása mellett foglalnak állást és anyagi (pénz, élelmiszer) segítséget nyújtanak a menekülteknek. A török inváziós erők visszahívását azonban éppúgy nem tudják elérni, mint az amerikaiak vagy az ENSZ sem.

A decemberi csúcstalálkozó napirendjén kimondottan az integráció dinamizálásának, továbbfejlesztésének a kérdése szerepelt. S két valóban fontos döntés született a Közösség intézményrendszerét illetően. Az egyik a Giscard d'Estaing javaslatára létrehozott - egyelőre informális - irányító szerv, az állam- és kormányfők konferenciája, az Európai Tanács. Egyelőre évenként háromszor ülésezne s célja az lenne, hogy előrelendítse az akadozó integrációt. (Státuszát az 1987-es egységes európai okmány fogja legalizálni) A másik legalább ilyen fontos döntés az volt, hogy az Európa Parlamentbe közvetlen, általános választások útján kerülnek a képviselők. Az első európai parlamenti választások megrendezésére, mivel a választások módjáról és a mandátumok országokénti számának megállapításáról hosszas vita folyt, csak 1979-ben került sor.

Ugyancsak itt, a párizsi csúcson bízták meg Tindemans belga miniszterelnököt, hogy készítsen jelentést a Közösség helyzetéről. A belga politikus 1976 januárjában tette közzé tanulmányát. Javaslatára szerint a közös külpolitikának lennének olyan témakörei (új gazdasági világrend, Európa és az Egyesült Államok kapcsolata stb.), amelyekben a közös álláspont kialakítása kötelező lenne. A jelentés nem tartja lehetségesnek, hogy minden csatlakozni kívánó állam minden fázist egyszerre érjen el. A belépni kívánó államoknak el kell fogadniuk a Közösség céljait, a Közösségnek viszont segítenie kell őket a felzárkózásban. Ez az elképzelés az ún. kétsésséges koncepció néven vált ismertté.

Tindemans realisan érzekelte az európai helyzetet, nem táplált illúziókat, s ezért nem készített jól hangzó nagy tervet Európa egyesítésére. Ugyanakkor nem vesztette szem elől a perspektívákat sem. Szerinte az integráció fejlődésének a következő szakasza az Európai Unió, amely magában foglalja a közös kül-, biztonság-, gazdaság- és valutapolitikát. Jellemzője a "konkrét szolidaritás", amely a színvonalkülönbségek kiegyenlítésére tett konkrét lépésekben nyilvánul meg. Figyelmeztetett a technokratikus veszélyekre, és emberközpontú társadalom megvalósítását állította előtérbe. Arra ösztönzött, hogy "új típusú társadalmi rendszer" jöjjön létre, "egy demokratikus és szolidáris Európa,

amely az embert állítja törekvéseinek középpontjába". Konkrét, közvetlen lépések nem követték a jelentést, viszont ébren tartották és megerősítették azt a gondolatot, hogy a krízishelyzet által felszínre hozott problémák megoldása nem a bezárkózás és az embert háttérbe szorító technokrata kiút, hanem az európai civilizáció értékeinek elmélyítése révén továbblépni az integráció útján.

A Közösség a kezdeti rövid defenzív állapot után támogatta az európai biztonsági és együttműködési folyamatot. Ebben uttörő szerepe volt Franciaországnak. Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete 1969 decemberi ülésén - mintegy válaszul a márciusi budapesti felhívásra - cserébe a részvételért négy feltételt szabott: az Egyesült Államok és Kanada teljes jogú részvételét, lényeges előrehaladást a német kérdés és Berlin státuszának megoldásában, a hagyományos haderők csökkentését Európában illetve az eszmék, információk, személyek szabad áramlásának a biztosítását. Miután ezek a feltételek 1972-re teljesültek, a tárgyalások is elkezdődhettek. Előbb a szakértők előkészítő konferenciáit és a külügyminiszterek tanácskozásait (1973. július) tartották meg, majd Genfben folytatódott a közel két évig tartó (1973 szeptember - 1975. július) érdemi tárgyalások. Az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet záródokumentumát 35 állam és az Európai Közösség Tanácsának soros elnöke, Aldo Moro olasz miniszterelnök írta alá Helsinkiben 1975. augusztus 1-jén. (Egyedül Albánia maradt távol már a tárgyalások alatt is.)

Az okmányoknak nincs nemzetközi jogi értéke, csupán egy politikai kötelezettségvállalás morális értékével rendelkezik, ami egyáltalán nem lebecsülendő. Az aláírók arra kötelezték magukat, hogy lemondanak az erőszak alkalmazásáról illetve az azzal való fenyegetésről, a vitás kérdéseket békés eszközökkel rendezik, s tiszteletben tartják az alapvető emberi és szabadságjogokat. Az európai határok sérthetlenségének elismerésével Európa kettéosztottságát szentesítették. Elfogadták viszont azt is, hogy ezek a határok - a nemzetközi joggal összhangban - "békés eszközökkel és megegyezéssel megváltoztathatók". Ez a passzus elsősorban az Egyesült Államok törekvésének köszönhetően került a szövegbe. (A nyugati politikusok a német egység békés úton történő megvalósítására gondoltak.)

Helsinki az enyhülés csúcsa volt. Nyugaton a közvélemény nagyobb része a Szovjetunió győzelmeként értékelte. Ionesco "új Münchent" emlegetett, a neves szociológus, Raymond Aron pedig egyenesen "komédiának" minősítette a csúcstalálkozót. A bírálók ekkor még nem mérték fel az ún. harmadik kosár bomlasztó hatását a Szovjetunióban és a kelet-európai országokban, ahol az ellenzék (a csehszlovák Charta 77, a lengyel Munkásvédelmi Bizottság, a KOR stb.) ennek a résznek a cikkelyeire hivatkozva fejtette ki tevékenységét.

Néhány év múltán azonban megromlott a viszony a két szuperhatalom között s kapcsolataikat a felfokozott bizalmatlanság jellemzi. Az elmérgesedett légkör (az SS 20-as rakéták kelet-európai telepítése 1977-ben, illetve erre válaszul a NATO a Pershing rakétákat helyezte el Nyugat-Európában, az afganisztáni szovjet intervenció, a lengyel szükségállapot bevezetése 1981-ben stb.) a hidegháború legborúsabb éveit idézte. Ezekben az években a magyar külpolitika irányítói - olykor a közvetítő szerepet is vállalva - mindent megtettek, hogy a kapcsolatok Európa két fele között ne szakadjanak meg.

A Közösségen belül Anglia továbbra is gondot okozott. Az 1974. februári választásokon hatalomra került Munkáspárt - választási ígéreteihez híven - a csatlakozási szerződés újratárgyalását követelte, elsősorban az ország pénzügyi hozzájárulásának a csökkentését akarta elérni. A Közösség tett is bizonyos engedményeket a dublini csúcsertekezleten (1975 március), hogy kielégítse a briteket. A kormány - szemben a hagyományokkal - népszavazásra bocsátotta a tárgyalás eredményeit. A többség a támogatásra szavazott. Az eredmény értékét azonban csökkentette az, hogy a szavazásra jogosultak több mint fele nem vett részt a referendumon. A probléma ezzel nem oldódott meg, s 1979-ben a konzervatívok választási győzelmét követően újult erővel lángolt fel. Margaret Thatcher miniszterelnök asszony minden egyes európai tanácsi ülés központi kérdésévé tette - nem minden alap nélkül - a brit pénzügyi hozzájárulást, amelyet végül csak 1984-ben sikerült rendezni.

Ebben a kritikus időszakban a Közösség talán legnagyobb sikere a francia-német javaslatra 1979-ben - Nagy-Britannia nélkül - bevezetett *Európai Pénzügyi Rendszer* (*Système monétaire européen - SME*) volt. A rendszer egyik lényeges eleme az ugyancsak ebben az évben lérehozott közös valuta, az *ECU* (*European Currency Unit*). Szintén ebben az évben, június elsején történt az első közvetlen képviselőválasztás is az Európa Parlamentbe. A választási rendszer inkább a kis országok számára volt kedvezőbb. A 410 tagú testületben a "nagy" Németország pl. 81 képviselőt választhatott, a kicsi Luxemburg pedig hatot. Így az előbbi 55 ezer állampolgárt képviselt, az utóbbi pedig 30 ezret. A részvételi arány a Közösség átlagát tekintve 63% volt, a legmagasabb Belgiumban (91%), a legalacsonyabb Dániában (47%). A választási rendszer nem egységes, minden ország a saját rendszerét követi.

Az 1970-es évek végén s az 1980-as évek elején történt, hidegháborús légkört idéző események nem fékeztek le a Közösség dinamizmusát, a bővülés és az elmélyítés folytatódott.

1981-ben Görögország belépésével tízre bővült a Közösség. Az ortodox vallású, balkáni és kelet-mediterrán kultúrához kötődő új taggal egy "másik Európa" lépett be az északi katolikus és protestáns Közösségbe. Az öt évvel később csatlakozó ibériai országgal pedig jelentősen megerősödött a Közösség déli szárnya.

A dinamizmus fennmaradását bizonyítják azok a tervek, amelyek az integrációs folyamat elmélyítését, a szervezet működésének megreformálását célozták.

1981-ben a német és olasz külügyminiszter terjesztett elő egy "európai okmány tervezetét". A politikai együttműködés továbbfejlesztését javasolták a biztonságot és kultúrát érintő kérdések bevonásával. Nagyobb súlyt kívántak adni az Európa Parlamentnek és az Európai Tanácsnak. Elképzeléseik egy része fellelhető a stuttgarter csúcson elfogadott Ünnepélyes nyilatkozat az Európai Unióról c. dokumentumban.

Egy másik javaslat - Szerződés az Európai Unióról - az Európa Parlamenttől származott, de kezdeményezője eredetileg Altiero Spinelli olasz képviselő volt, illetve az általa 1980-ban alapított informális csoport, a Krokodil Klub. A Spinelli-tervezet egy önálló kezdeményezés eredményeként megszülető 87 cikkelyből álló szerződés, amely jelentősen kibővítette volna az Európa Parlament hatáskörét. 1984-ben az Európa Parlament nagy többséggel (237 igen, 31 nem, 43 tartózkodás) elfogadta a tervezetet s ezt ajánlotta a tagállamoknak is. A nemzeti kormányok azonban nem kezdeményezték a ratifikációs eljárást. A tervezet jelentősége mégsem elhanyagolható, mert serkentette a reformgondolkodást.

Az 1984-es fontainebleau-i csúcserkeztet az 1955-ös Spaak-bizottság mintájára egy ad hoc bizottság létrehozását javasolta, amelynek feladata "az európai együttműködés javításának ösztönzése kommunikációs, politikai vagy bármely más téren". A bizottságot az ír James Dooge vezetésével hozták létre. Tagjai az állam- és kormányfők, valamint a Bizottság elnökének személyes képviselői voltak. Javasolta a tagállamok képviselőiből álló konferencia összehívását, ahol egy Európai Unió szerződés tervezetét vitatnák meg, amely a Közösség teljes joganyagára (acquis communautaire), a stuttgarter Ünnepélyes nyilatkozatra illetve a Bizottság észrevételeire támaszkodna.

Az 1985 júniusában Milánóban tartott csúcserkeztet a Dooge-bizottság jelentésén túl más javaslatokat is megvitattak. A tagállamok elfogadták a Fehér könyv ajánlásait az 1992 végéig kialakítandó egységes belső piacról, aláírták a Schengeni megállapodást, amely előírnyozta a határellenőrzés megszüntetését 1994. február 1-től kilenc tagállamban. A csúcserkeztet az olasz miniszterelnök, Bettino Craxi javaslatára arról is döntött, hogy a római szerződés revíziójának elvégzésére kormányközi konferenciát hívnak össze.

Az Európai Tanács luxemburgi ülésén (1985. december 2-3.) 28 órás vita után elfogadták a kormányközi konferencia eredményeként megszületett dokumentumot, amely az *Európai Egységes Okmány (Single European Act - SEA illetve Act Unique Européen AUE)* elnevezést kapta, mivel egyetlen dokumentumba foglalva hajtotta végre a Közösséget alapító szerződések revízióját. Rögzítették azt is, hogy a belső határok nélküli területet magában foglaló, az áruk, személyek, szolgáltatások és tőkék szabad forgalmát biztosító belső piac megteremtéséhez szükséges intézkedéseket hoznak. Az Okmány aláírására 1986 februárjában került sor, s a parlamenti ratifikálások illetve a referendumok után 1987. július 1-jén lépett hatályba.

Az első cikkely az Európai Unió megteremtésének elhatározását fogalmazta meg. Rögzítették továbbá azt is, hogy a tagállamok közös európai külpolitika kidolgozására és megvalósítására törekzenek, és az együttműködést kiterjesztik a biztonság problémájának gazdasági és politikai aspektusaira is. A Közösség hatáskörébe vonták a környezetvédelmet, a kutatás-fejlesztést és a szociálpolitikát. A regionális politika is mint közösségi feladat került az okmányba. Megerősítették a pénzügyi unió létrehozásának szándékát is és újabb kérdésekre terjesztették ki a többségi szavazást.

Az egységes európai okmány elfogadása bizonyította a tagok elkötelezettségét az egységes Európa megteremtése iránt. A Közösség az 1970-es évtizedben keletkezett gazdasági-szociális kihívással szemben jól helytállt. Ám alighogy ez tudatosult újabb, ezúttal Keletről jövő nem nagyon remélt kihívással kellett az immár Tizenkettéké alakult Közösségnek szembenéznie.

Az egységes Európa felé

Az egységes okmányban foglaltaknak megfelelően az Európai Tanács a hannoveri ülésén (1988. június) egy szakértői bizottságot állított fel azzal a céllal, hogy készítse el a pénzügyi és monetáris unió konkrét tervét. A testület, amelynek vezetője a Bizottság elnöke, Jacques Delors volt, jelentését 1989 tavaszán tette közzé. A szakértők, anélkül, hogy határidőket szabtak volna, három szakaszban képzelték el a pénzügyi uniót. Az utolsó fázisban kerülne bevezetésre a közös pénz. A tagállamok fogadtatása nem volt egyértelmű: voltak ellenzők (Nagy-Britannia), támogatók (Olaszország) és olyanok is (Hollandia), akik kissé tartózkodva viszonyultak a tervhez. A vegyes fogadtatás ellenére a madridi Európai Tanács támogatta és megvitatásra ajánlotta a tervet s rögzítette az első szakasz kezdő dátumát is 1990. július 1-re.

Döntött arról is, hogy az év végi csúcserkeztelen rögzítik a tervezet megvitatására és a döntések előkészítésére összehívandó kormányközi konferencia dátumát. A politikai nyilatkozatok egyértelműen arra utalnak, hogy a Közösség elhatározása szilárd volt a gazdasági integráció elmélyítését illetően. A kelet-európai események azonban radikálisan megváltoztatták a Közösség tevékenységének geopolitikai keretét.

1985 márciusában Mihail Gorbacsovot választották az SZKP főtitkárává. Személyében egy új generáció került a Szovjetunió élére. Az új főtitkár a konfrontációról a kooperációra helyezte a hangsúlyt, s gyors ütemben kísérelte meg a bel- és külpolitikai feszültségcöccokat felszámolni. Az utóbbi esetében a tevékenysége sikeresnek mondható. Afganisztánból és a kelet-európai országokból kivonták a szovjet csapatokat, s megállapodást írt alá Reagan elnökkel 1987-ben Washingtonban az 500 és 5500 km hatósugarú nukleáris fegyverek megsemmisítéséről. Belpolitikában már kevésbé mondható sikeresnek a főtitkár. Egész tevékenysége a nemzeti-nemzetiségi kérdés elhanyagolásáról, olykor szinte az ignorálásáról tanúskodik, s ezzel nagy mértékben járult hozzá a Szovjetunió felbomlásához 1991 decemberében. Gorbacsov törekvése is - hasonlóan a többi kelet-európai reformkommunista politikushoz - az volt, hogy "europaizálja" országát. Az európai egység, a "közös európai ház", egyszóval az Európa probléma meghatározó attrakciós pólussá, kötelező hivatkozási ponttá vált Kelet-Európában.

A kelet-európai reformmozgalom végül is olyan társadalmi krízisbe torkollott, amely a térségben a szocialista rendszerek összeomlásához vezetett. A megosztott Európát tragikusan szimbolizáló berlini Fal leomlása, a határok megnyitása 1989. november 9-én történt meg. Ebben meghatározó szerepet játszott a magyar kormány az az 1989. szeptember 10-én hozott döntése, hogy a keletnémet turistákat - akik nem voltak hajlandók visszatérni hazájukba - szabadon továbbengedi Ausztrián keresztül az NSZK-ba. "A Fal - mondta egy nyugatnémet diplomata - szeptember 10-én omlott le". Ennek hatására gyorsultak fel rendkívüli mértékben az események Európa keleti felében. 1989-90-ben valamennyi országban - hol békésen, hol erőszakosan - megtörtént a rendszerváltás.

Németország egyesítése is el nem képzelt rövid idő alatt - alig egy éven belül - valósult meg. Az 1990. május 18-i szerződés gazdasági, pénzügyi és szociális uniót hozott létre a két német államból. A Közösség egyes tagjai (Nagy-Britannia, Franciaország) túl gyorsnak tartották az ütemet és aggódtak, hogy az integráción belüli erőviszonyok felborulnak. Kohl kancellár is hosszabb távon képzelte el az egyesítést, de az NDK állampolgárok tömeges nyugatra vándorlása felgyorsította a folyamatot. Az 1989. decemberi ülésén az Európa Tanács támogatta az egyesülést, de feltételeket is szabott: a folyamat békésen, az önrendelkezés alapelveit tiszteletben tartva mehet csak végbe, nem fékeheti az integráció dinamizmusát és az egyesült Németországnak el kell ismerni az Európában létező határokat. Ezután a vonakodó Németország is beleegyezett, hogy a pénzügyi unió megvalósításáról tárgyaló kormányközi konferenciát 1990 decemberére hívják össze. Kohl kancellár kívánságára viszont a politikai unió megteremtését gyorsítják meg, s ezzel - vagyis az integráció elmélyítésével - teremtenek olyan feltételeket, amelyek megfékezik az újjászülető nacionalizmust és Németországot szilárdan beágyazzák a Közösségbe. 1990. április 20-án Mitterand köztársasági elnök és Kohl kancellár közös üzenetben fordult az Európai Tanács elnökéhez, s a politikai unió létrehozásának szükségességét hangsúlyozva kérte, hogy a kérdést tárgyaló konferenciát hívjanak össze, amely párhuzamosan ülésezne a pénzügyi unióról tárgyalóval. A két politikus a megvitatandó problémák közül kiemelte a kül- és biztonságpolitika kialakítását, az integrációs intézmények hatékonyságának növelését.

Közben folytak a tárgyalások a nagyhatalmak bevonásával (az ún. 2+4 formula, a két Németország és a négy nagyhatalom) a német egyesítésről. A Szovjetunió kezdetben ellenezte, hogy az egyesült Németország - az amerikaiak kívánságának megfelelően - a NATO tagja legyen, a júliusi párizsi tárgyalásokon azonban már elfogadta. Október 3-án ünnepélyesen proklamálták a két Németország egyesülését. Az új állam első parlamenti választását decemberben a keresztény pártok nyerték meg.

A kelet-európai változások a parlamenti demokrácia megteremtésének és megszilárdításának politikai feltételeit teremtették meg s ezzel az egységes Európa kialakításának a reális lehetőségét. Ennek az egységes és új Európának az alapelveit rögzítették a kontinens vezető politikusai 1990. november 21-én az EBEÉ tanácskozásán Párizsban:

"A szembenállás és Európa megosztottságának időszaka véget ért. Kijelentjük, hogy mostantól fogva kapcsolataink a kölcsönös tiszteletre és az együttműködésre alapozódnak. Európa megszabadul a múlt örökségétől. A férfiak és nők bátorsága, a népek akaratának ereje és a helsinki záróokmány eszméinek hatalma a demokrácia, a béke és az egység új időszakát nyitotta meg Európában.

Korunk az, amikor a népeink által évtizedeken át táplált remények és várakozások beteljesülnek: szilárd elkötelezettség az emberi jogokon és az alapvető szabadságjogokon alapuló demokrácia

mellett; a gazdasági szabadságon és a társadalmi igazságosságon keresztül megvalósuló felvirágzás; és egyenlő biztonság valamennyi országunk számára."

A résztvevők üdvözölték az egységes Németország létrejöttét, amely "fontos hozzájárulás az egységes, demokratikus Európa igazságos és tartós békerendjéhez". Megfogalmazták a biztonsági, gazdasági és kulturális stb. együttműködés alapelveit a jövő Európájában. Határoztak az EBEÉ szervezeti továbbfejlesztéséről is. Ennek eredményeként 1994 decemberében a budapesti ülésen az EBEÉ szervezetté, vagyis Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezetté alakult át.

A német egység módosította a Közösség belső egyensúlyát. Az öt keleti tartomány 18 millió lakosával megnövekedett Németország a Tizenketek lakosságának 23%-át adta (az egyesülés előtti 19 %-kal szemben), a GDP-nek pedig 30%-át (a korábbi 26 % helyett). A Közösség intézményeiben viszont Németország képviselőinek száma nem változott. Kivétel az Európa Parlament volt, ahol az öt új tartomány 18 képviselőjével 99-re emelkedett képviselőinek a száma. 1994-es európai parlamenti választásokon a többi ország képviselőinek a számát is ehhez arányítva megnövelték s így az euroképviselek összlétszáma 518-ról 567-re emelkedett.

A két kormányközi konferencia tárgyalásainak eredményeként elkészült dokumentumokat az Európai Tanács *Maastrichtban* tartott ülésén (1991. december 10-11.) véglegesítették, és 1992. február 7-én írták alá.

A szerződés "A" cikkelye kimondja, hogy "a magas szerződő felek *Európai Uniót* hoznak létre". Rögzíti azt is, hogy az "Unió alapját az Európai Közösségek képezik, kiegészítve a jelen szerződéssel létrehozott politikákkal és együttműködési formákkal". Vagyis az Unió a következő három pilléren nyugszik: a három integrációs szervezetet magában foglaló Európai Közösség, a közös kül- és biztonságpolitika az igazságszolgáltatás és a belügyek.

Az első pillér része az egységes okmánnyal módosított római szerződés. Ezt számos ponton kiegészítették. Bevezették az uniós állampolgárságot, amely helyi és európai választásokon szavazati jogot biztosít a közösségi lakosok számára ott ahol élnek. Megerősítették az intézmények demokratizmusát, létrehozták a Régiók Bizottságát és hangsúlyozták a szubszidiaritás új elvét, amely szerint amit meg lehet tenni helyileg, az közösségi szinten nem tehető meg. Az első pillér legfontosabb eleme a gazdasági és pénzügyi unió létrehozása és menetrendjének rögzítése. A terv szerint legkésőbb 1999. január 1-re bevezetik a közös valutát. A második pillért alkotó közös kül- és biztonságpolitika célkitűzése az "Unió közös értékeinek, alapvető érdekeinek és függetlenségének megóvása... a béke megvédése és a nemzetközi biztonság erősítése". A legfontosabb változás a korábbi időszakhoz képest az, hogy a NYEU az Unió integráns részévé vált, feladata a biztonságpolitikai intézkedések kidolgozása és megvalósítása. Enek folyamán továbbra is szorosan együttműködik a NATO-val. A harmadik pillér főleg a bűnügyi, rendőrségi, vámügyi kérdéseket érinti. Az együttműködést ezeken a területeken különösen szükségessé teszi az egységes belső piac létrehozása. Az együttműködés legfrisebb eredménye a schengeni egyezmény. Az aláírók, látva a kompromisszumból születő szerződés gyengéit, azt is rögzítették az "N" cikkelyben, hogy 1996-ra kormányközi konferenciát hívnak össze a szerződés felülvizsgálatára.

A ratifikálás sok gondot okozott. Komplikálta a helyzetet az is, hogy több országban (Németország, Portugália) alkotmánymódosítást kellett végrehajtani. Ezek a módosítások az európai állampolgársággal járó szavazati jog megadásával függték össze. A vita és a szerződés bírálata ott volt különösen erős - pl. Franciaország, Dánia - ahol referendum útján történt a ratifikálás. A válság 1992. június 2-án robbant ki, amikor a dánok - igaz, nem jelentős többséggel, 50,7%-kal - elutasították a maastrichti szerződést. Három országban (Görögország, Luxemburg, Írország) viszont a nyár folyamán nagy többséget kapott. A légkör nyugtalanná, sőt idegessé a francia népszavazás idején vált újra. Végül is szeptember 20-án szerény többséggel (51%) a franciák is elfogadták az európai uniós szerződést. Ez történt az ősz folyamán öt másik országban (Olaszország, Belgium, Spanyolország, Portugália, Hollandia) is.

Dánia problémájára az edinburgi csúcsertekezlet (1992. december) talált - speciálisan rá érvényes, kivételes - megoldást. Ez mentesítette a pénzügyi unió harmadik szakaszában és a közös védelmi politikában való részvétel alól. Ezt értékelték a dánok, és 57%-uk támogatta a maastrichti szerződést az 1993. május 18-án rendezett referendumon. Németországban a német sikert szimbolizáló márka nevében az "eszperentó pénznek" elnevezett ecu ellen folyt heves kampány. Miután több beadványt megvizsgálva az alkotmánybírók is összeegyeztethetőnek tartotta a maastrichti szerződést az ország alaptörvényével, a képviselők is megszavazták azt. Ez követően az európai uniós szerződés *1993. november 1-jén* hatályba lépett.

A szerződés ratifikálása körüli bonyodalmak háttérbe szorították a bővülési folyamat problémáit. Törökország és Marokkó 1987-ben kérte felvételét, Ausztria 1989-ben, Málta és Ciprus 1990-ben, a következő évben pedig az északi EFTA-tagok. Marokkó kérelmét - mivel nem európai ország -

elutasították. Törökországot is 1989-ben, de három évvel később visszatértek a problémára, elsősorban politikai megfontolásokból, tekintettel az ország stratégiai pozíciójára.

Az 1980-as években Törökország és a Közösség gazdasági kapcsolatai egyre szorosabbakká váltak s ez vámunió létrehozásához vezetett 1996. január 1-jei hatállyal. A török sajtó az eseményekben egy "évszázados álom" beteljesülését látta, s a politikai elit is nagyon bízott abban, hogy rövidesen teljes jogú tagja lesz az Uniónak. A kurdokkal szembeni elnyomó politika, az emberi jogok gyakori megsértése, az ellentét a görögökkel és Ciprus egy részének megszállása azonban mind a mai napig komoly akadályt jelentenek a felvétel előtt.

Ciprus tagságát akadályozza a szigetország kettéosztottsága. Megoldás egyelőre az ENSZ és az EU minden erőfeszítése ellenére sem látszik.

Máltán az 1996. októberi választásokon a Don Mintoff által még az 1970-es években tiermondistává formált, még ma is különleges arculatú Szociáldemokrata Párt nyerte meg a parlamenti választást. Az új kormány első lépése a csatlakozási kérelem befagyasztása volt.

Az EFTA és a Közösség között az egységes belső piac kialakításával összefüggésben 1990-ben kezdődtek meg a hivatalos tárgyalások, amelyek a *portói szerződés* aláírásával végződtek 1992. május 2-án. A szerződés kiterjesztette az áruk, személyek, szolgáltatások és a tőke szabad mozgását (az ún négy szabadság) az EFTA országaira is, s ezáltal integrálta őket az egységes belső piacba. A szerződés 1994. január 1-jén lépett hatályba, s ezzel megalakult az *Európai Gazdasági Térség (Espace économique européen - EÉE - European Economic Area - EEA)*, amely a világkereskedelem 40%-át bonyolítja le.

Ausztriával, Svédországgal, Finnországgal és Norvégiával 1993-ban kezdődtek a tárgyalások, és már a következő évben megegyezéssel zárultak. A tagjelöltek bizonyos engedményeket kaptak a pénzügyi hozzájárulásukat illetően, valamint a halászzattal és a mezőgazdasági szubvencióval kapcsolatban. Mind a négy országban népszavazásra bocsátották a csatlakozási szerződés ratifikálását. Ausztria, Svédország és Finnország lakossága nagy többséggel a csatlakozás mellett voksolt. Norvégia viszont éppúgy, mint 1972-ben, elutasította. Magas részvételi arány (88%) mellett a szavazók 52%-a nemmel szavazott. Az ellenzők érvei ugyanazok voltak, mint 21 évvel korábban. A változás legfeljebb annyi, hogy a kívülmaradás gazdasági érvei erősödtek az északi-tengeri gazdag olajlelőhelyek felfedezésével és kiaknázásával.

Az Európai Unió hivatalosan 1995. január 1-jén 15 tagúvá bővült, területe 3,24 millió km²-re növekedett, lakossága pedig 370 millióra. A tizenöt ország összesített GDP-je mintegy 6000 milliárd ECU-t tett ki. Az egy főre jutó éves bruttó hazai termék az új belépők nyomán 15951 ECU-re nőtt, de ez elmaradt az amerikaiától (20780 ECU/fő), különösen pedig a japántól (28880 ECU/fő). Az Európa Parlament képviselőinek száma 626-ra emelkedett.

Az újabb északi bővülésnek egyáltalán nem lebecsülendő a politikai jelentősége sem: semleges országok csatlakoztak. Belépésük világosan jelezte a kontinens - és a világ - nemzetközi viszonyainak gyökeres megváltozását, a hidegháború végét. Ezzel a kibővüléssel Svájc és Norvégia kivételével a Nyugat-Európának nevezett politikai-földrajzi régió valamennyi állama az integrációs szervezet tagja

A kibővülés újabb hullámát egyelőre az 1996-ra összehívott kormányközi konferencia befejezése utánra halasztották.

V. DOKUMENTUM

De Gaulle memoranduma az Atlanti Szövetség újbóli átgondolására (1958. szeptember 17)*

A Közép-Keleten és a Formosa-szorosban nemrég lezajlott események jelentősen hozzájárultak ahhoz, hogy a nyugati szövetség jelenlegi szervezete a szabad világ vonatkozásában már nem felel meg a szükséges biztonsági feltételeknek. A meghozott döntések és a közösen vállalt felelősség kapcsán elengedhetetlennek bizonyult együttműködés nincs összhangban a szolidaritás eszméjével a jelen helyzetben tapasztalható veszélyek mellett. Ez a francia kormányt arra ösztönzi, hogy levonja a következtetéseket és hogy javaslatokat tegyen.

1.) Az Atlanti Szövetséget arra hozták létre és az előkészítésének a folyamata is olyan volt, hogy egy esetleges beavatkozási zónát tudjon alkotni, amely zóna már nem felel meg a stratégiai és a politikai valóságnak. A mai világban nem gondolhatjuk azt, hogy egy NATO-hoz hasonló szervezet igazán a céljainak irányában és azokhoz igazodva változott volna, hiszen a NATO csak az észak-atlanti vidék biztonsági kérdéseire összpontosít, mintha az, ami a Közel-Keleten vagy Afrikában zajlik nem érdekelné közvetlenül és azonnali hatállyal Európát, mintha Franciaország láthatatlan felelősségi szférája nem is ugyanolyan címen tartalmazná Afrikát, az Indiai-óceánt vagy a Csendes-óceán térségét, mint Nagy-Britanniát vagy az Egyesült Államokat. Másrészt a hajók és a repülők hatósugara valamint a lövedékek hatótávolsága katonailag már régen elavulttá és túlhaladottá tett ilyen szűk keresztmetszetű rendszert. Igaz az is, hogy kezdetben elfogadtuk, hogy az atomfegyverek, mint fő csapásmérő eszközök, az Egyesült Államok kizárólagos kezelésében fognak maradni, ami úgy is tűnhetett, hogy igazolást nyer az a tény, miszerint világszinten a védelmi kérdéseket gyakorlatilag a washingtoni kormányra lehessen hárítani. Ám ezen a ponton is észre kell vennünk, hogy a kezdetben elfogadott hasonló tény mára a valóságban már érvényét veszítette.

2.) Franciaország így semmiképpen sem tudná elképzelni, hogy a NATO jelenlegi formájában megfeleljen a szabad világ - és főleg a saját - biztonsági követelményeinek. Szükségesnek látszik, hogy politikai és stratégiai szempontból egy olyan szervezet jöjjön létre, amely magában foglalja az Egyesült Államokat, Nagy-Britanniát és Franciaországot. Ennek a szervezetnek egyrészt az lenne a feladata, hogy közös döntéseket hozzon a világ biztonságát érintő politikai kérdésekben, másrészt pedig az, hogy olyan stratégiai akcióterveket készítsen - főként a nukleáris fegyverek felhasználását illetően - , amelyeknek a megvalósítása is lehetséges adott esetben. Lehetséges lenne ezek szerint kigondolni és megszervezni olyan hadműveleti forgatókönyveket, amelyek alárendelt viszonyban állnának a fő szervezettel, mint például a sarkvidék, az atlanti térség, a Csendes és az Indiai óceán térsége. Adott helyzetben ezeket a területeket is még kisebb alegységekre lehetne bontani.

3.) A francia kormány egy ilyen biztonsági szervezet létrejöttét elengedhetetlennek tekinti. Ennek a ténynek fogja ezentúl alárendelni minden NATO-beli jelenlegi részvételét, és ha ez szükséges a cél elérése érdekében javasolni fogja az Észak-atlanti Szerződés felülvizsgálati eljárásának elindítását a 12. cikkelynek megfelelően.

4.) A francia kormány azt szeretné, hogy az itt felvetett kérdések a lehető leghamarabb megbeszélések tárgyát képeznék az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Franciaország között. Javaslatára szerint ezek a megbeszélések kezdetben Washingtonban folynának követségi szinten és állandó delegált csoportokon keresztül.

* *Charles Zorgbibe: Histoire de la construction européenne. Paris, PUF 1993. 84-85. old*

Vi. DOKUMENTUM

De Gaulle Angliáról és a Közös Piacról*

Amióta emberek vannak, s amióta államok vannak, csábító mítoszok vesznek körül minden nagy nemzetközi tervet. Ez egészen természetes, mert a tett mindig az inspirációból ered; ugyanez vonatkozik az európai egységre. Óh, milyen szép és milyen jó lenne, ha ez testvéri és szervezett együttessé válnék, amelyben minden egyes nép meglegli jólétét és biztonságát! Ugyanez áll a világra is. Milyen csodálatos lenne, ha eltűnne minden faji, nyelvi, ideológiai, vagyoni különbség, minden versengés, s minden határ, amely mindig is megosztotta a földet!

Legyenek azonban bármilyen édesek az álmok, itt vannak a reális tények. És aszerint, hogy ezt tekintetbe vesszük, vagy sem, aszerint válhat a politika eléggé termékeny művészetté vagy meddő utópiává.

Így az az eszme, hogy a brit szigetek kapcsolódjanak a hat kontinentális államból alakult gazdasági közösséghez, mindenütt kívánságokat vetett fel, amelyek eszmeileg igen indokoltak; itt azonban arról van szó, hogy megvalósulhat-e jelenleg ez a kapcsolódás anélkül, hogy szétzúzódna, szétbomlana az, ami már megvan. Nos, úgy adódott, hogy Nagy-Britannia valóban rendkívüli szívósággal és sietséggel - amelyek egyes okait a legutóbbi valutaügyi események kissé megvilágítják - azt javasolja, hogy késedelem nélkül induljon meg a tárgyalás a Közös Piacba való belépésről. Egyidejűleg kijelentette, fenntartás nélkül elfogadja a Hatok Közösségét irányító összes szabályokat, ami némileg ellentmond annak, hogy tárgyalni akar, mert miért kellene tárgyalni olyan előírásokról, amelyeket az ember már eleve és teljesen elfogad? Valójában egy olyan szindarab ötödik felvonását látjuk, amelynek során Anglia váltogatta az igen eltérő és egymáshoz nem is hasonlítható magatartási formákat a Közös Piacca szemben.

Az első felvonás az volt, amikor London elutasította a részvételt a római szerződés kidolgozásában, amely szerződésről a csatornán túl úgy vélték, hogy semmire sem vezet. A második felvonásban megmutatkozott Anglia alapvetően ellenséges érzülete az európai építéssel szemben, mihelyt az kezdett kibontakozni. Még emlékszem azokra a szigorú figyelmeztetésekre, amelyeket 1958 júniusában Párizsban Macmillan barátom, akkori miniszterelnök intézett hozzám, aki a Közös Piacot kontinentális blokádhoz hasonlította, és aki tarifaháború megüzenésével fenyegetőzött. A harmadik felvonás az a tárgyalás volt, amelyet Maudling vezetett Brüsszelben másfél éven át, s amely tárgyalásoknak az volt a célja, hogy a Közösség meghajoljon Anglia felételei előtt. Ez a tárgyalás akkor ért véget, amikor Franciaország azt mondta partnereinek, hogy nem erről van szó, hanem pontosan az ellenkezőjéről. A negyedik felvonást - a Wilson-kormányzat kezdetén - az jellemezte, hogy London közönyt tanúsított a Közös Piac irányában, maga mellett tartotta a szabadkereskedelmi társuláshoz tartozó hat másik európai országot, és nagy erőfeszítéseket tett a Nemzetközösség belső kapcsolatainak megszilárdítására. És most játszódik az ötödik felvonás, amelyben Nagy-Britannia ezúttal felvetette felvételi kérelmét, s hogy elfogadják, mindenfajta ígéret és mindenfajta elképzelhetetlen presszió útjára lépett.

Ez a magatartás tulajdonképpen egész könnyen érthető. Az angol nép kétségtelenül mind világosabban rádöbben, hogy a világon végbemenő nagy átalakulásban, tekintettel az Egyesült Államok rendkívüli hatalmára, a Szovjetunió növekvő erejére, a kontinentális államok ujjászülető és Kína új hatalmára, továbbá tekintettel a Nemzetközösségen belül megnyilvánuló mindinkább centrifugális irányzatokra, most már tevékenységének, sőt nemzeti egyéniségének struktúrája és szokásai forognak kockán. Ezt érzékeltetik vele azok a nagy gazdasági, pénzügyi, valutáris és szociális nehézségek is, amelyekkel szemben találja magát. Ebből fakad az a mély törekvés, hogy találjon egy keretet - legyen az akár európai -, amely lehetővé tenné számára, hogy megmentse, megőrizze saját lényegét, hogy továbbra is vezető szerepet játsszon, s hogy részben levehesse válláról a terhet.

Elvileg semmi sincs ebben, ami számára ne lenne üdvös, és rövid távon semmi olyan, ami nem elégítené ki Európát, feltéve, hogy az angol nép éppúgy, mint azok a népek, amelyekhez csatlakozni óhajt, rá akarja és tudja kényszeríteni önmagát azokra az alapvető módosulásokra, amelyek szükségesek ahhoz, hogy létrejöjjön saját egyensúlya; mert Nagy-Britannia gyökeres átalakulása, megváltozása szükséges ahhoz, hogy csatlakozhassék a kontinens államaihoz.

Ez természetes politikai szempontból. Hogy azonban ne is beszéljünk másról, mint a gazdasági vonatkozásokról, az a jelentés, amelyet a brüsszeli bizottság szeptember 29-én terjesztett a hat kormány elé, a legvilágosabban bizonyítja, hogy a Közös Piac összegyeztethetetlen Anglia jelenlegi gazdasági életével, amelynek krónikus fizetési mérleghiánya az állandó kiegyensúlyozatlanságról tanúskodik; a termelést, a beszerzési forrásokat, a munkafeltételeket illetően pedig olyan tényeket foglal magában,

* A francia köztársasági elnök 1967. november 27-i sajtóértekezlete. Le Monde, 1967. november 29.

amelyeket ez az ország nem változtathat meg anélkül, hogy ne módosítaná saját természetét. A Közös Piac összegeztethetetlen azzal a móddal is, ahogyan az angolok élelmiszerszükségletüket fedezik, akár a legnagyobb mértékben szubvencionált mezőgazdaságuk termékeivel, akár a világszerte - nevezetesen a Nemzetközösségben - olcsón megvásárolt élelmiszeripari cikkel, ami kizárja, hogy London valaha is igazán elfogadja azokat a levonásokat, amelyeket a pénzügyi rendezés előírányoz, és amelyek elviselhetetlenül nagyok lennének számára. A Közös Piac összegeztethetetlen továbbá azokkal a korlátozásokkal, amelyeket Anglia a tőkeáramlás ellen bevezetett, mert a Hatoknál ezzel éppen ellentétben szabadon áramlik a tőke. A Közös Piac végül összegeztethetetlen a sterling helyzetével, amelyre újból rávilágított a devalváció, valamint azok a kölcsönök, amelyek megelőzték, illetve kísérik; a sterling helyzete, a sterling nemzetközi valuta jellege is a rá nehezedő óriási külső hitelek nem teszik lehetővé, hogy jelenleg részese legyen annak a szilárd, szolidáris és biztosított társaságnak, amelyben a francia frank, a márka, a líra, a belga frank és a holland forint egyesül. Ilyen körülmények között mire vezethetne az, amit úgy nevezünk, hogy Anglia belépése a Közös Piacba? Ha ezt mindenképpen ellenére keresztül akarnák vinni, nyilvánvalóan szétrobbantaná azt a közösséget, amely olyan szabályokra épül és olyan szabályok szerint működik, amelyek nem bírnak el egy ilyen monumentális kivételt. Ezen kívül nem bírná el azt sem, hogy főbb tagjai közé olyan államot vegyenek be, amely éppen valutájánál, gazdasági életénél és politikájánál fogva jelenleg nem része annak az Európának, amelynek megvalósításához hozzákezdünk.

Angliát beengedni és ennek következtében ilyen irányú tárgyalásokat kezdeni a Hatok számára azt jelentené - mivel mindenki tudja, hogy miről van szó -, hogy előre beleegyezésünket adjuk minden mesterkedéshez, minden halogatáshoz és minden megtévesztéshez, amelynek célja leleplezni annak az épületnek a lerombolását, amelyet annyi baj árán és annyi reménykedés közepette építettünk fel.

Miközben elismerjük, hogy a mai Angliát nem lehet felvenni a Közös Piacba, akadhatnak olyanok, akik mégis feláldoznák a Közös Piacot a Nagy-Britanniával kötendő megállapodásért. Igaz az is, hogy elméletileg nem okvetlenül a Hatok által kialakított gazdasági rendszer az egyetlen, amelyet Európa megvalósíthat. El lehet képzelni például egy szabadkereskedelmi övezetet, amely kiterjed kontinensünk egész nyugati részére; el lehet képzelni egy olyanfajta többoldalú szerződést is, mint amely majd a "Kenedy-fordulóról" megszületik és szabályozza tíz, tizenkét vagy tizenöt európai állam kölcsönös kontingenseit és vámtételeit. Ugyanakkor mindegyik esetben először le kellene rombolni a Közösséget és fel kellene számolni intézményeit; ki kell jelentenem, hogy Franciaország ezt természetesen nem követeli. Ha azonban valamelyik partnere azt javasolná, mert hiszen erre joga van, Franciaország a javaslatot a római szerződés többi aláírójával együtt megvizsgálná. Azt azonban nem teheti meg, hogy jelenleg tárgyalásokba kezd az angolokkal és szövetségeseikkel, olyan tárgyalásba, amely annak az európai konstrukciónak a lerombolásához vezetne, amelynek Franciaország is része. Ez az út azonban egyáltalán nem vezetne el ahhoz az Európához, amely a maga erejéből és önmagának épül oly módon, hogy függjön egy tőle idegen gazdasági, pénzügyi és politikai rendszertől.

Annak érdekében, hogy Európa ellensúlyozhassa az Egyesült Államok óriási hatalmát, korántsem gyengítenie, hanem erősítenie kell a Közösség kötelekeit és szabályait.

Természetesen mindazok, akik úgy, mint én, tetteikkel bizonyították be Anglia iránti kivételes megbecsülésüket, ragaszkodásukat és tiszteletüket, nagyon szeretnék, ha egy nap majd elszánná magát és végrehajtaná azt az óriási erőfeszítést, amelynek nyomán átalakulna. Annak érdekében, hogy megkönnyítse Anglia dolgát Franciaország hajlandó valamiféle megállapodásra, amely a társulás címén vagy egyéb címen már most előmozdítaná a kereskedelmi forgalmat egyrészt a kontinens országai, másrészt az angolok, a skandinávok és az írek között. Párizs természetesen nem hagyja figyelmen kívül azt a lélektani fejlődést, amely a csatornán túli barátainknál kirajzolódni látszik, nem becsüli le bizonyos intézkedések eredményeit, amelyeket máris meghoztak, vagy tervbe vettek belső egyensúlyuk helyreállítására és külső függetlenségük kialakítására érdekében. Ahhoz azonban, hogy a brit szigetek valóban a kontinenshez köthessék magukat, még igen nagy és igen mélyreható változásra van szükség. Egyáltalán nem egy olyan tárgyalástól függ tehát minden, amely a Hatok számára a lemondáshoz vezetne, amely a lélekharangot kondítaná meg a Közösség felett, hanem a nagy angol nép akaratától és cselekvésétől, amely őt az európai Európa egyik pillérévé tenné.

VII. DOKUMENTUM

Nyilatkozat az európai identitásról, Koppenhága 1973. december 14.*

Az Európai Közösség kilenc tagállama elérkezettnek látja az időt, hogy dokumentumot dolgozzon ki az európai identitásról, amellyel mindenek előtt közelebbről meg akarják határozni a világ többi államához fűződő viszonyukat és helyüket a világpolitikában. Ezen identitás közelebbi meghatározását dinamikus távlatba helyezték és az a szándékuk, hogy egy későbbi időpontban az eredmények fényében az európai egyesülésben elmélyítsék.

Az európai identitás meghatározása szükségessé teszi:

- a Kilencek közös örökségének, sajátos érdekeinek és sajátos kötelezettségeinek, valamint a Közösségben az egyesülési folyamat állapotának rögzítését
- az összetartozás eddig elért fokának és az ebből eredő felelősségnek a megállapítását
- az európai egyesülés dinamikus karakterének figyelembevételét

I. A Közösség kilenc tagállamának összetartozása

1. A kilenc európai állam, melyet múltja éppúgy, mint a rosszul értelmezett érdekek egoista védelme széttagoztatásba taszított volna, ellentétéin túllépve és felismerve az alapvető európai szükségességeket, elhatározta, hogy egyesül közös civilizációja túlélésének biztosítása érdekében.

Azon óhajtól vezérelve, hogy biztosítsák a magukénak vallott jogi, politikai és szellemi értékek érvényre juttatását, azon fáradozva, hogy nemzeti kultúrájuk sokszínűségét megőrizzék, és egy olyan közös életfelfogás bizonyosságában, amely az embereket szolgáló társadalmi rend megteremtésére törekszik, akarják a gazdasági haladás célját képező képviselői demokrácia, a jogállamiság és a szociális igazságosság, valamint az emberi jogok betartását, mint az európai identitás alapelemeinek a védelmét. A Kilencek meg vannak győződve, hogy ez a szándék megfelel a népek belső törekvéseinek, amelyek megvalósításában elsősorban választott képviselőik útján kell részt venniük.

2. A Kilencek politikai akarata az, hogy sikerre vigyék az európai egyesülést. A párizsi, a római és az Európai Közösségek alapításáról szóló szerződések alapján, illetve annak következményeként vámunió alapuló közös piacot alapítottak, intézményket hoztak létre és kifejlesztették az európai identitás részét képező közös politikát és az együttműködés mechanizmusát. Eltökélt szándékuk, hogy megóvják egységük lényegének elemeit és jövőbeni fejlődésük alapvető célkitűzéseit, úgy ahogy azokat a hágai és a párizsi csúcserkeztelen definiálták.

A kilenc kormány kialakított egy politikai együttműködési rendszert a luxemburgi és a koppenhágai jelentések alapján, abból a célból, hogy összehangolt véleményeket alakítson ki és amennyire lehetséges és kívánatos, közösen cselekedjen. Ezt az együttműködést tovább akarják fejleszteni.

A párizsi konferencia határozatainak megfelelően a Kilencek megerősítik szándékukat, hogy kapcsolataik rendszerét az évtized vége előtt Európai Unióvá alakítják.

3. A kultúrák sokszínűsége egy közös európai civilizáció keretei között, a közös értékek és elvek vallása, az életfelfogások hasonlósága, a sajátos közös érdekek tudata, valamint az eltökéltség, hogy közreműködnek az európai egyesülésben, az európai identitásnak egyértelmű karaktert és sajátos dinamikát kölcsönöz.

4. Az európai egyesülés, amelyet a Közösség kilenc tagja elkezdett, minden európai nemzet számára nyitva áll, amely a Kilencek értékfogalmait és céljait osztja.

5. Történelmük során az európai országok igen szoros kapcsolatokat fejlesztettek ki a világ számos más részével. Ezek a kapcsolatok az állandó természetes fejlődésének is alárendelve, a haladás és a nemzetközi egyensúly zálogai.

6. A múltban az európai országok egyedül jelentős szerepet tudtak játszani a nemzetközi porondon. Ma olyan világpolitikai problémákkal állnak szemben, amelyeket egyedül nehezen képesek megoldani. A világban végbement változások, a hatalomnak és felelőségnek egészen kevés nagyhatalom kezében történő növekvő koncentrációja megköveteli, hogy Európa egyesüljön és egyre inkább saját szavát hallassa, ha meghallgatásra akar találni és őt megillető világpolitikai szerepet kíván játszani.

7. A Közösség, amely a világkereskedelemben az első helyet foglalja el, nem lehet kifelé zárt gazdasági egység. Mivel piacai miatt szorosan össze van kötve a világ többi részével a Közösség a kereskedelmi politikájáról szóló döntéseket a kezében akarja tartani, de egyidejűleg pozitív befolyást akar gyakorolni a világ kereskedelmi kapcsolataira és ezáltal szem előtt tartani mindenki jólétének növekedését.

* Europa-Archiv, 1974. 2. sz. 50-53. old.

8. A Kilencek alapvető célja a béke fenntartása, ezt a célt azonban soha nem fogják elérni, ha saját biztonságukat elhanyagolják. Közülük azok, akik az Atlanti Szövetség tagjai, abból indulnak ki, hogy jelenleg nem létezik a biztonságnak más alternatívája, mint amelyet az Egyesült Államok atomfegyverei és az észak-amerikai haderő európai jelenléte biztosít, és egyetértenek abban, hogy Európának - tekintettel viszonylagos katonai sebezhetőségére - „ha meg akarja őrizni függetlenségét, kötelezettségeit be kell tartania és állandóan azon kell fáradoznia, hogy megfelelő védelemmel rendelkezzen.

II. Az európai identitás a világban

9. A Kilencek Európája számára ismertek azok a világpolitikai kötelezettségek, amelyek egyesülésükből származnak. Az egyesülés senki ellen nem irányul és nem származik belőle semmiféle hatalmi törekvés. A Kilencek sokkal inkább meg vannak győződve, hogy egyesülésük a népek közösségének a hasznára válik, mert léte az egyensúly egyik eleme és az együttműködés pólusa minden nemzet számára, tekintet nélkül nagyságára, kultúrájára és társadalmi formájára. A Kilencek aktív szerepet akarnak játszani a világpolitikában és szem előtt tartva az Egyesült Nemzetek Chartájának céljait és elveit, hozzá akarnak járulni ahhoz, hogy a nemzetközi kapcsolatok még inkább az igazságosságon alapuljanak, hogy az államok függetlenségét és egyenlőségét jobban óvják, a javukat igazságosabban osszák el és az egyes államok biztonsága jobban legyen garantálva. Ennek az akaratnak a Kilenceket fokozatosan olyan helyzetbe kell hoznia, hogy közös álláspontot dolgozzanak ki a külpolitika területén.

10. Harmadik országokkal szembeni politika konkrétabb kialakításakor a Közösséget a következő irányelvek vezérlik:

a.) Egységes eszkésként a Kilencek azon fognak fáradozni, hogy elősegítsék ezekkel az országokkal a harmonikus és konstruktív kapcsolatokat. Ezek a kapcsolatok nem veszélyeztethetik, késleltethetik illetve csorbíthatják azon akaratukat, hogy az előzetes menetrendnek megfelelően továbblépjenek az Európai Unió felé.

b.) Az elkövetkezendő tárgyalásokon, amelyeket a Kilencek mint egység más államokkal folytatnak, a kereteket és eljárásokat úgy kell megválasztani, hogy az európai "egész" sajátos karaktere megmaradjon.

c.) Más országokkal való kétoldalú kapcsolatokban a Közösség tagállamai növekvő mértékben a közösen kidolgozott álláspontokra fognak támaszkodni.

11. A meglévő keretek között a Kilencek meg akarják erősíteni kapcsolataikat az Európa Tanács többi tagjával és más európai országokkal, amelyekkel már most is a barátság és az együttműködés szoros szálai kötik össze őket.

12. A Kilencek nagy jelentőséget tulajdonítanak a Közösség társulási politikájának. Anélkül, hogy azon előnyöket kisebbítenék, amelyekhez azok az országok jutnak, amelyekkel különleges kapcsolatokat tartanak fenn, a Közösség szándéka az, hogy a párizsi csúcscélközleményében megnevezett elvek és célok szerint lépésről lépésre az átfogó, egész világra kiterjedő fejlesztési segítség politikáját valósítsa meg.

13. A Közösség biztosítani fogja a Földközi-tenger medencéjében és az Afrikában lévő államokkal szembeni közösségi kötelezettségek megvalósulását, hogy az ezekkel az országokkal régóta fennálló kapcsolatokat megerősítse. A Kilencek meg akarják őrizni történelmi kötelezeteiket a Közel-Kelet minden államával, és részt akarnak venni a régióban a béke, a stabilitás és fejlődés megteremtésében és megőrzésében.

14. Az Egyesült Államok és a Kilencek Európája - amely a közös örökségből eredő értékekben és célokban osztozik - között fennálló szoros kapcsolatok mindkét félnek előnyösek és meg kell őrizni őket. Nem érintik a Kilencek azon elhatározását, hogy önálló, mással össze nem téveszthető eszkésként lépjenek fel. A Kilencek fenn akarják tartani a konstruktív párbeszédet az Egyesült Államokkal és tovább kívánják fejleszteni együttműködésüket az egyenjogúság alapján és a barátság jegyében.

15. A Kilencek eltökéltek maradnak, hogy a többi ipari hatalommal, mint például Japánnal és Kanadával, amely országok szerepe a nyílt és kiegyenlített világgazdasági rendszer fenntartásában lényeges, a szorosabb együttműködési kapcsolatokat fenntartják és konstruktív párbeszédet folytatnak. Üdvözlük az eredményes együttműködést ezekkel az államokkal, mindenek előtt az OECD keretében.

16. A Kilencek, amelyek egyenként és együtt hozzájárultak az enyhülés és együttműködés politikájához a Szovjetunióval és a többi kelet-európai országgal, érdekeltek ezen politikának a kétoldalúság alapján való továbbfejlesztésében.

17. A Kilencek, tudatában lévén Kína jelentős szerepének a nemzetközi kapcsolatokban, élnékíteni akarják a kínai kormánnyal fenntartott kapcsolataikat és támogatni kívánják az eszmecserét a különféle területeken: például az európai és kínai vezetők közötti kapcsolatok építése terén.

18. Emellett a Kilencek előtt ismert az a fontos szerep, amelyet a többi ázsiai ország betölt. Eltökélték, hogy fejlesztk kapcsolataikat ezekkel az országokkal, amit a kereskedelem területén az a szándéknyilatkozat tanúsít, amelyet a Közösség a kibővítésekor adott ki.

19. A Kilencek, amelyeknek a hagyományaihoz hozzátartoznak a latin-amerikai államokkal fenntartott baráti kapcsolatok és az eszmecsere különböző formái, mindkettőt tovább kívánják fejleszteni. Ezzel

összefüggésben nagy jelentőséget tulajdonítanak az Európai Közösségek és egyes latin-amerikai államok között létrejött szerződéseknél.

20. Valódi béke nem jöhet létre, ha a fejlett országok a kevésbé kedvező helyzetben lévő népeknek nem szentelnek több figyelmet. Bizonyosak lévén ennek jelentőségében, valamint, különös felelősségük és kötelezettségeik tudatában a Kilencek döntő jelentőséget tulajdonítanak a világban az alulfejlettség elleni küzdelemnek. Ezért eltökéltek, hogy erőfeszítéseiket a kereskedelem és a fejlesztési segélyek területén élénkítik és ebből a célból a nemzetközi együttműködést erősítik.

21. A Kilencek egységük lényegi elemeinek és alapvető céljaiknak megőrzése mellett a világ nyitottságának szellemében fognak részt venni a nemzetközi tárgyalásokon. A Kilencek ezen kívül eltökéltek, hogy a nemzetközi haladáshoz nemcsak a harmadik országhoz fűződő kapcsolataik keretei között, hanem közös álláspontjaik által is hozzájárulnak, amelyeket - amikor csak lehetséges - a nemzetközi szervezetekben, mindenek előtt az ENSZ-ben és a szakosodott szervezetekben képviselni akarnak.

III. Az európai egyesülés dinamikája

22. Az európai identitás fejlődése az európai egyesülés dinamikájához fog igazodni. A külkapcsolatokban a Kilencek mindenek előtt arra fognak törekedni, hogy identitásukat az egyéb politikai egységek viszonylatában fokozatosan meghatározzák. Ezzel tudatosan erősítik a belső összetartozásukat és hozzájárulnak egy valódi európai politika kialakításához. Meggyőződésük, hogy ennek a politikának a fokozatos megvalósulása jelentős tényező lesz, amely lehetővé teszi, hogy az európai egyesülés következő állomásaihoz kellő realizmussal és magabiztosan lássanak hozzá. Ez a politika meg is könnyíti kapcsolataik egészének előrelátható átalakítását egy Európai Unióvá.

VIII. DOKUMENTUM

Az Európai Tanács ünnepélyes nyilatkozata az Európai Unióról, Stuttgart 1983. június 19.* (részletek)

Az Európai Közösség tagállamainak az Európai Tanács ülésén összegyűlt állam- és kormányfői

- azzal az elhatározással, hogy a párizsi és a római szerződés alapján elkezdett munkát tovább folytatják és egy olyan egyesült Európát hoznak létre, amelynek létrejötte a nemzetközi biztonság megőrzése szempontjából szükségesebb, mint valaha, és amely képes azt a felelősséget vállalni, amely politikai szerepe, gazdasági ereje és más népekhez fűződő sokoldalú kapcsolatai miatt megilleti
- abból a megfontolásból, hogy az Európa-gondolat, a gazdasági integráció és a politikai együttműködés sikere, valamint az európai demokratikus nemzetek kívánságának megfelelő fejlődés, amelynek szükségszerű kifejeződése az általános választások útján megválasztott Európa Parlament, erre feljogosítja,
- azzal az elhatározással, hogy közös erővel megvédelmezik a demokráciát, s eközben a tagállamok alkotmányában és törvényeiben, az Emberi Jogok Európai Konvenciójában és az Európai Szociális Chartában lefektetett alapvető emberi jogokra támaszkodnak, különös tekintettel a szabadságra, az egyenlőségre és a szociális igazságszágra,
- azzal a meggyőződéssel, hogy a Közösségnek az összetartozást erősítenie, dinamikáját újra felgyorsítania és az eddig még nem eléggé kiaknázott területeken a tevékenységét fokoznia kell, abból a célból, hogy a tagállamok komoly gazdasági problémáit hatékonyan kezelni tudják,
- azzal az elhatározással, hogy az európai szociálpolitika továbbfejlesztésével a Közösség szociális gondjainak, különös tekintettel a foglalkoztatottságra nagyon komoly szerepet szánunk,
- azzal a meggyőződéssel, hogy Európa - amennyiben a külpolitikában, tekintettel a biztonság politikai aspektusaira is, képes egységesen fellépni, a béke megőrzéséhez is hatékonyan hozzá tud járulni,
- megemlékezve a Közösség 1972. október 21-én és 1974. december 10-én Párizsban hozott határozatairól, az 1973. december 14-én aláírt dokumentumról (az Európai identitásról) és az Európa Tanács 1976. november 30-án Hágában hozott nyilatkozatáról - az Európai Unió lépésenként történő felépítéséről,
- azzal a szilárd elhatározással, hogy egy átfogó és összefüggő közös politikai eszményképet fognak megvalósítani, és azzal a közös akarral, hogy az államaik között fenálló kapcsolatokat egy Európai Unióvá fogják alakítani

a következőket döntötték el:

A célok

1.1 Az állam- és kormányfők megerősítik elkötelezettségüket, hogy az Európai Közösség tagállamainak és népeinek egyre szorosabb együttműködésének útján továbbmennek, s teszik ezt a sorsközösség tudatában és egy közös európai identitás kialakításának szándékával.

1.2 Az állam- és kormányfők megerősítik az Európai Tanács 1978. április 8-án hozott nyilatkozatát a demokráciáról, amely kimondja, hogy az Európai Közösséghez való tartozás elengedhetetlen feltétele az egyes tagállamokban a parlamentáris demokrácia és az emberi jogok megőrzése.

1.3 A közös cselekvés egysége és a növekvő szolidaritás érdekében az egységesülő Európának az általános politikai célok tekintetében sokkal egyértelműbb orientációra, hatékonyabb döntési mechanizmusokra, szorosabb összetartásra, a különböző tevékenységi területek még szorosabb koordinálására és a közös érdeklődésre számot tartó területeken mind a Közösségen belül, mind harmadik országokkal szemben még egységesebb közös politikára van szüksége.

1.4 Azzal a szándékkal, hogy az Európai Unió felé vezető úton a gazdasági, valamint a politikai területen elért eredményeket megerősítsék, az állam- és kormányfők a következő célokat tűzik ki:

1.4.1. A párizsi és római szerződésekkel összhangban a már meglévő politikai célkitűzések elmélyítésével, valamint újak kidolgozásával az Európai Unió magját képező Közösség erősítése és további kiépítése.

1.4.2. A külpolitika terén intenzív konzultációk alapján közös álláspontok és közös eljárás kidolgozásával és rögzítésével, továbbá a biztonság gazdasági és politikai aspektusaival kapcsolatban a tagállamok álláspontjainak koordinálásával az Európai Politikai Együttműködés erősítése és kiépítése - abból a

* Europa-Archiv, 1983. Dokumente 420-422. A dokumentum többi része az intézményekre és a tevékenység különböző területeire vonatkozó konkrét javaslatokat tartalmazza.

célból, hogy ilyen álláspontok és eljárás lépéseként történő kifejlesztését a külpolitika minél több területén elősegítse és megkönnyítse.

1.4.3. A következő tevékenységek támogatása, amennyiben azok a szerződések keretén belül nem megvalósíthatók:

- szorosabb kulturális együttműködés - ezáltal az európai identitás részeként a közös kulturális örökség tudatának erősítése;
- bizonyos területeken a tagállamok törvényhozásának további összehangolása - ezáltal az állampolgárok közötti kapcsolatok megkönnyítése
- közös elemző munka és összehangolt eljárási mechanizmus - ezáltal a közrend nemzetközi problémáinak megoldása, valamint az erőszakos bűncselekmények, a szervezett nemzetközi bűnözés és általában a határokon átnyúló bűnözés visszaszorítása.

IX. DOKUMENTUM

Az Európai Unió létrehozása, a maastrichti szerződés, 1992. február 7.* (részletek)

Preambulum

[A Szerződést aláíró tagállamok - a "Tizenkettek" - képviselői]

azzal az elhatározással, hogy új szakaszt jelölnek ki az európai integráció folyamatában, amelyre az Európai Közösségek létrehozásával vállalkoztak, emlékeztetve annak történelmi jelentőségére, hogy véget ért az európai kontinens megosztottsága, és annak szükségességére, hogy a jövő Európájának felépítése számára szilárd alapokat teremtsenek, megerősítve ragszkodásukat a szabadság, a demokrácia és az emberi jogok és alapvető szabadságjogok tiszteletbentartása, valamint a jogállamiság alapelveihez, attól az óhajtól vezetve, hogy elmélyítsék a szolidaritást népeik között, tiszteletben tartva ugyanakkor történelmüket, kultúrájukat és hagyományaikat, Kívánatosnak tartva, hogy tovább erősödjék az intézmények demokratikus és hatékony működése, képessé téve őket arra, hogy egyetlen intézményi keretben jobban elláthassák a rájuk bízott feladatokat, azzal az elhatározással, hogy megvalósítják gazdaságaik megerősítését és egymáshoz való közelítését és hogy létrehoznak egy gazdasági és pénzügyi uniót, beleértve e Szerződés rendelkezéseinek megfelelően egy egységes és stabil fizetőeszközt, azzal az eltökélt szándékkal, hogy elősegítik népeik gazdasági és társadalmi haladását a belső piac megvalósítása, valamint a fokozott egység és a környezetvédelem feltételei között, továbbá, hogy politikáikat oly módon hajtják végre, amely biztosítja, hogy a gazdasági integráció előrehaladását más területek párhuzamos fejlődése kíséri, Azzal az elhatározással, hogy létrehozzák országaik polgárainak közös állampolgárságát, Azzal az elhatározással, hogy közös külpolitikát és biztonságpolitikát valósítanak meg, beleértve a közös védelmi politika végső kialakítását, amely idővel közös védelemhez vezet, megerősítve ezáltal Európa identitását és függetlenségét, azzal a céllal, hogy elősegítse a békét, a biztonságot és a haladást Európában és a világban, Megerősítve azon céljukat, hogy megkönnyítsék a személyek szabad mozgását, gondoskodva ugyanakkor népeik biztonságáról és védelméről, az igazságszolgáltatásra és a belügyekre vonatkozó rendelkezéseknek jelen Szerződésbe foglalásával, Azzal az elhatározással, hogy folytatják Európa népei közötti egyre szorosabb unió kialakítását, amelyben a döntések a szubszidiaritás alapelveinek megfelelően az állampolgárokhoz a lehető legközelebbi szinten születnek, Tekintettel az európai integráció fejlesztése érdekében teendő további lépésekre, Elhatározták, hogy Európai Uniót hoznak létre

Közös rendelkezések

A. cikkely

Jelen szerződéssel a Magas Szerződő Felek egymás között Európai Uniót - továbbiakban "Unió" - hoznak létre.

Jelen szerződés új szakaszt jelöl Európa népei között az egyre szorosabb unió kialakításának a folyamatában, amelyben a döntések az állampolgárokhoz a lehető legközelebbi szinten születnek.

Az Uniónak az Európai Közösségeken kell alapulnia, kiegészítve a jelen szerződés által létrehozott politikákkal és együttműködési formákkal. Feladata, hogy következetességet és szolidaritást felmutató módon szervezze a tagállamok és népeik közötti kapcsolatokat.

B. cikkely

Az Unió a következő célokat tűzi maga elé:

- olyan gazdasági és társadalmi haladást segít elő, amely kiegyensúlyozott és fenntartható, különösen belső határok nélküli térség kialakításával, a gazdasági és társadalmi összetartás megerősítésével valamint a gazdasági és pénzügyi unió létrehozásával, beleértve végső fokon egy egységes pénznemet a jelen szerződés rendelkezéseinek megfelelően

*Traité sur l'Union européenne in Journal Officiel de la République Française, 1992. február (különszám)

- érvényt szerez identitásának a nemzetközi szintéren, különösen egy közös kül- és biztonsági politika végrehajtásán keresztül, magában foglalva végül egy közös védelmi politika kialakítását, amely idővel közös védelemhez vezethet
- megerősíti a tagállamaihoz tartozó állampolgárok jogainak és érdekeinek a védelmét az európai állampolgárság bevezetésével
- szoros együttműködést fejleszt ki az igazságszolgáltatás és a belügyek területén;
- teljes egészében fenntartja az *acquis communautaire*-t és arra épít, azzal a szándékkal, hogy az N (2) cikkelyben hivatkozott eljárás során áttekinti, hogy a jelen Szerződés által bevezetett politikák és együttműködési formák milyen mértékű revíziójára lehet szükség a Közösség mechanizmusai és intézményei hatékonyságának biztosítása céljából.

AZ INTEGRÁCIÓ DÉLI IRÁNYA, AZ EURÓPAI UNIÓ MEDITERRÁN POLITIKÁJA

Az európai mediterrán országok közül Olaszország alapító tagja volt a Montánuniónak és az EGK-nak, s az integrációs folyamat elindításában személyesen is nagy szerep jutott De Gasperi kereszténydemokrata miniszterelnöknek (1945 - 1953). Az 1950-es évek elejétől mintegy tíz éven át az ország lenyűgöző gazdasági fejlődést produkált. A "gazdasági csoda" idején évi 7-8 %-kal növekedett az össztermelés. Ezen belül az ipari növekedés meghaladta a 10 %-ot, ami csak Japánban történt meg. Olaszország ipari nagyhatalommá vált.

Ezt a periódust a kereszténydemokraták - mondhatni - kizárólagos uralma jellemezte. Az 1960-as évek elejétől azonban szüntelen "zavarokkal" küzdött a politikai rendszer, de a kritikus pillanatok, botrányok ellenére működött, ami a demokrácia meggyökeresedéséről tanúskodik. A felzárkózás sikeresnek bizonyult.

Görögország közel tíz évig háborúzott. A német és olasz csapatok vereségét követő rendkívül feszült időszak után polgárháború robbant ki, amely 1949-ben ért véget. A polgárháború alatt vált nyilvánvalóvá, hogy Anglia felsőbbbsége a Földközi-tengeren - amelyet Churchill a háború előtt még oly szilárdnak hitt - elveszett, s beköszöntött az *amerikai dominancia* korszaka (Truman-elv). A baloldal vereséget szenvedett a polgárháborúban, de ebből még nem született demokrácia Görögországban. Szilárd "végvára" lett viszont (Nyugat)Európának, s általában a Nyugatnak. "Görögországot és Törökországot mi nem azért választottuk, mert szükségünk lenne a segítségére - írta Walter Lippman, a New York Herald Tribune 1947. április 1-jei számában - vagy azért, mert a demokrácia példaképeinek tekintenénk őket, hanem azért, mert a Fekete-tengerhez, a Szovjetunió szívéhez vezető stratégiai kaput alkotják."

Az Ibériai-félsziget diktatúrái biztosan tartották magukat. Spanyolországot azonban nehezen fogadták be a nemzetközi szervezetek. Az ENSZ Közgyűlésének 1946. december 9-i határozata azt ajánlotta a tagállamainak, hogy vonják vissza diplomáciai képviselőiket Madridból. Az elmarasztalás, sőt elítélés alapja egy ugyancsak ENSZ-határozat volt, amely a világszervezet alakuló ülésén San Franciscóban született mexikói javaslatra: nem vehetők fel a nemzetközi szervezetbe olyan államok, amelyeknek politikai rendszerét az Egyesült Nemzetekkel harcban álló országok fegyveres erőinek segítségével létesítették. Az ország ezért esett el a Marshall-segélytől, s ajánkozása ellenére sem hívták meg a NATO-ba.

Az ország geostratégiai helyzete azonban a hidegháború kemény éveiben rést ütött az elszigeteltségen. 1950-ben visszavonták a szankciókat, a következő évben visszatértek a diplomaták is Madridba. 1953 augusztusában aláírták Vatikán és Spanyolország új konkordátumát, szeptember végén pedig az amerikaiakkal a támaszpontegyezményt, amely az országot bekapcsolta a Nyugat stratégiai védelmi rendszerébe. 1955 végén azután több mint egy tucat országgal (többek között Portugáliával és Magyarországgal) együtt felvették az ENSZ-be. A NATO és EGK tagság azonban továbbra sem került napirendre. Az első, 1962-es kérelmet elutasították.

Portugália, ha Európába nem is, de a nyugati politikai-védelmi rendszerbe különösebb gond nélkül tudott integrálódni, a NATO egyik alapító tagja lett. Politikai rendszere és autarchikus gazdasága - éppúgy mint Spanyolország esetében - nem tette Európa konformmá, a gazdasági integrációba történő bekapcsolódásra alkalmassá.

Görögország - éppúgy mint Törökország - 1959-ben kérte a felvételét az EGK-ba. A társulási szerződést 1961-ben írták alá. A görög gazdaság elmaradt a fejlettség belépéshez szükséges optimumától. A befogadása azonban nagy lépés volt Dél és a Közel-Kelet felé. Az 1960-as évek eleji demokratikus fellendülés megtört, 1967-ben az ezredesek kerültek hatalomra, s ez lehetetlenné tette a teljes jogú tagságot. A gazdasági fejlődés azonban nem torpant meg.

Az Ibériai félszigeten az 1960-as évek elején történt nyitás: lazítottak az autarchiás, erősen centralizált irányításon, engedélyezik spanyol és portugál állampolgárok munkavállalását a nyugat-európai országokban. A gazdaságfejlesztési-átalakítási tervek eredményesnek bizonyultak. A három országban a társadalmi termék növekedésének rátája 1960-1973 között éves átlagban a következőképpen alakult:

Görögország	7,6%
Spanyolország	7,2%
Portugália	6,2%

Az egy főre jutó GDP Görögországban és Spanyolországban meghaladta az európai átlag 50%-át, Portugáliában pedig elérte a 45%-ot. Az idegenforgalomból és a vendégmunkások hazautalásaiból származó bevételek milliárdos nagyságrendűek voltak. A külkereskedelem több mint fele az EGK-val bonyolódott le. Az állam szerepe a beruházásokban azonban továbbra is jelentős maradt. Összességében a

három dél-európai ország az 1970-es évek közepéig prosperált, s gazdasága mélyen beépült a Közös Piacba - mintegy integrálódott. A turizmus és a vendégmunkások még csak mélyítették ezt a beépülést.

A térség három országában a belépéshez elengedhetetlen demokratikus politikai rendszer a diktatúrák 1974-77-es összeomlásakor jött létre igen heves, ritkán látott tömegaktivitás közepette.

Görögországban és Portugáliában külső probléma adott lökést a demokratikus átalakulásnak. Az előbbi esetben Ciprus török inváziója (1974. július), amely kritikus helyzet elé állította a NATO-t is. Portugáliában a gyarmati probléma, megszakítva ezzel azt a hagyományt, amely szerint a gyarmatok a jobboldali, konzervatív erőknek kedveznek: Franco 1936-ban Marokkóból indult, a IV. Köztársaságot pedig az algériai "szennyes háború" buktatta meg. Spanyolországban a caudillo halála (1975. november) szakította át a gátakat és gyorsította meg a demokratikus átmenetet.

Portugáliában egy 48 éves tekintélyuralmi rendszert buktatott meg a "szekfűs forradalom". A viharos átmenet első kormányait (1974 októbere és 1975 szeptembere között) a Nyugat veszélyforrásnak tekintette, s képviselőit ideiglenesen ki is rekesztették a NATO stratégiai kérdéseket tárgyaló tanácskozásairól, annak ellenére, hogy a szervezet alapító tagja volt. A radikális baloldal befolyása alatt lévő kormányok az említett időszakban olyan intézkedéseket hoztak, amelyek inkomformak voltak a nyugati integráció szempontjából: államosítások, üzemi munkásellenőrzés, kollektivistá vonásokat hordozó földreform, szocialisztikus elemeket tartalmazó alkotmány. Négy-öt éves kemény küzdelem után sikerült megfékezni a radikális szocialisztikus tendenciákat, s kapitalista mederbe terelni a folyamatot. (Ebben jelentős segítséget nyújtott a nem kommunista baloldalt támogató Német Szociáldemokrata Párt) Jó ideig a szocialisták voltak hatalmon, majd fokozatos jobbrtolódás következett be, és 1987-ben a jobbközép liberálisok szereztek többséget. Jelentős jobboldali politikai erőt képviselnek még a kereszténydemokraták (igaz, csak 5%-os szavazataránnyal). A baloldalon a legbefolyásosabb a Szocialista Párt 25% körüli eredménnyel. A kommunista párt az 1974-es forradalom óta szilárdan tartja pozícióit: 12-18%-ot szerez a választásokon. A párt a 70-es években nem támogatta az ország csatlakozását a Közös Piachoz. Az utóbbi években változtatott álláspontján.

Spanyolországban az átmenet békésebb volt. A demokratizálási folyamatban szembenálló felek politikai kulturájának magas színvonalára utal a kompromisszumkészségük s a megtalált konszenzus. Ennek létrejöttében komoly érdemei voltak a köztársaságiaknak, s azon belül a kommunistáknak, akik a megbékélés érdekében lemondtak a köztársasági államforma visszaállításáról, s elfogadták a monarchia intézményét.

A spanyol kommunisták magatartása, gyakorlata megerősítette a nyugat-európai kommunista mozgalomban - főként az olaszban - azt az irányzatot, amelyet *eurokommunizmus* néven szokás megnevezni. Vagyis néhány nyugat-európai kommunista párt (olasz, spanyol, francia) ekkor jutott el oda, hogy deklarálja: a szocializmust a nyugat-európai tradícióknak megfelelően (pluralizmus a gazdaságban, politikában, ideológiában) akarja felépíteni. Ezzel lényegében megtagadta, elvetette a keleti (szovjet) modellt. A demokrácia hiányával vádolták meg a Szovjetuniót a politika területén, s a dinamizmus hiányával a gazdaságban, sőt az 1980-as lengyel válság után mindkét területen a teljes kifulladásal.

Az országban 1982-ig a széles tömegbázissal rendelkező Centrum Unió kormányzott. Az ebben az évben tartott választásokon azonban az Unió elemeire hullott, s jelenetős átrendeződés ment végbe a jobboldalon. Az 1982-es választásokat a legrégebbi párt, a szociáldemokrata eszmeiségű Spanyol Szocialista Munkaspárt nyerte meg, s 1996-ig töretlenül kormányzott. Ekkor - nem túl nagy arányban - a jobboldali Népi Szövetség győzött. A kommunista párt számos krízist élt, át s ma Egyesült Baloldal néven működik.

Jelentős szerepük van a regionális pártoknak Katalóniában és Baszkföldön. A demokratikus alkotmány széles jogokat biztosít a spanyol népet alkotó nemzeteknek.

Portugália és Spanyolország 1977-ben nyújtotta be csatlakozási kérelmét az Európai Közösségekhez. A csatlakozásról folyó tárgyalások a következő évben kezdődtek meg. Különösen a mezőgazdaság problémája okozott gondot, a két ország ugyanis jelentős mezőgazdasági exportőr volt. 1984-85 folyamán azonban megszülettek a portugál és a spanyol csatlakozást elősegítő részegyezmények. Kompromisszum született a munkaerő szabad áramlása, a halászat, a mezőgazdaság általános átalakítása és egyes nevesített ágazatai (bor, olívaolaj) ügyeinek kérdésében is. 1985. június 12-én ünnepélyes keretek között aláírták a csatlakozást megerősítő okmányt. A két ország hivatalosan 1986. január 1-jén az Európai Közösségek tagjává vált.

A spanyolországi helyzetet bonyolította az ország NATO-tagságával kapcsolatos vita. A csatlakozás még a Centrum Unió kormányzása idején, 1981 decemberében megtörtént. Az ekkor ellenzékben lévő szocialisták ezt a lépést elleneztek, és 1982-es választási hadjáratuk egyik központi kérdése is az volt, hogy hatalomra jutásuk esetén kilépnek az Észak-atlanti Szövetségből. Hatalomra kerülve azonban véleményét változtattak. Lehetővé tették azonban - s ez szinte példa nélküli - ,hogy a nép utólag modjon véleményt: támogatja-e a csatlakozást? A referendum a csatlakozást - pontosabban a bennmaradást -

támogatók 52,5%-os győzelmét hozta. (A NATO jelenlegi főtitkára spanyol szocialista politikus, Javier Solana, aki korábban maga is ellenezte országa csatlakozását.)

Görögországnak, amely 1962 óta társult tagja volt a Közös Piacnak, jó esélye volt, hogy még a 60-as években teljes jogú taggá váljon. A rendkívül heves politikai küzdelem azonban 1967-ben szélsőjobboldali katonai hatalomátvitelbe torkollott. Az "ezredesek köztársasága" üldözte a baloldalt és a mérsékelt jobboldalt is. Maga a király is - sikertelen ellenpuccskísérlete után - elhagyni kényszerült az országot. A hét évig tartó diktatúra végül is a ciprusi problémába bukott bele. A nagy formátumú, tapasztalt konzervatív politikus, Konsztantin Karamanlisz alakított kormányt, majd Új Demokrácia nevű pártjának választási győzelmével is legitimizálta hatalmát, amelyet pártja 1981-ig egyedül birtokolt. Karamanlisz, kihasználva a Ciprus török inváziója keltette felháborodást kilépett a NATO-ból, s megtette azt amit a liberálisok 1963 után nem mertek megtenni: engedélyezte a kommunista párt működését. Görögország csatlakozását az EGK-hoz az Új Demokrácia segítette elő 1981-ben. Ekkor ezt a lépést a baloldal, benne a meghatározó Andreasz Papandreu vezette Pánhellén Szocialista Mozgalom (PASOK) ellenezte. Hatalomra jutásakor, 1981-ben azonban már tényként kezelte. Megkísérelte viszont érvényesíteni a sajátos görög érdekeket, s emiatt gyakran szembehelezkedett a tagállamok többségi döntésével pl. a Törökországhoz vagy az arab világhoz fűződő kapcsolatokban (elsőként ismerte el pl. a PFSZ-t). A jugoszláv krízisben Macedonia elismerése váltotta ki ellenkezését (Görögország a név használata miatt tiltakozott, s a délszláv ország elismerésére az EU által 1993-ban Görögország nélkül került sor.)

Görögország a csatlakozásból származó előnyöket nem tudta kihasználni. A jelentős uniós anyagi támogatást nem tudták a gazdasági növekedés szolgálatába állítani, a strukturális reformokat nem vitték végbe, stagnált a feldolgozóipar, folyamatosan magas volt a költségvetési deficit. Mindezek eredményeként a 80-as években mindössze 2 milliárd dollárt tett ki a külföldi tőkeberuházás. A kormányzat a lakosság vásárlóerejének megőrzésére helyezte a hangsúlyt, ami jelentős állami beavatkozással járt. Továbbra is a mezőgazdasági termékek kivitele dominált. Az ország 1991-ig 18 millió dollár támogatásban és 6 milliárd kedvező kamatozású kölcsönben részesült. Azonban - Portugáliával ellentétben - ezek nagy részét a szociális gondok enyhítésére használták fel.

Portugáliában a 80-as években mélyreható és látványos strukturális átalakulás és intézményi reform valósult meg. Módosult a külkereskedelem áruszerkezete is: az importban növekedett a feldolgozott termékek aránya, az exportban pedig csökkent a mezőgazdasági és textilipari termékeké. A tagországok gazdasági konvergenciájának elősegítésére létrehozott strukturális alapokból jelentős összegekhez jutott az ország (1989 és 1993 között pl. 7,4 milliárd ECU). Ezekből komoly infrastrukturális fejlesztést valósítottak meg (közlekedés, távközlés, oktatás stb.). Mindezek eredményeként Portugália képes volt ellensúlyozni a periférikus helyzetéből származó hátrányokat.

Az Európai Unió kibővítésével foglalkozó politikusok és szakértők egyaránt megfogalmazzák - vagy sejtetni engedik - azt, hogy egyfajta vetélkedés van a Mediterráneum és Kelet-Európa között. Melyik irány legyen a domináns az Unió politikájában: Dél vagy Kelet? Kétségtelen, hogy egyes országoknak (Németország) tradicionálisan erős kapcsolataik voltak - és vannak - Európa keleti részével. Másokat (elsősorban Franciaországot) inkább Dél felé kötnek erős szálak. A "déli irány" legmagalapozottabb képviselője Franciaország. Alain Juppé - akkor még külügyminiszter - 1995. február 4-én Münchenben tartott előadásában világosan körvonalazta országa külpolitikai prioritását. A katonai paktumokra épülő rendszer eltűnése után az Észak-Dél kapcsolat vált meghatározóvá. Európának arra kelle törekednie, hogy stabilizálja a közvetlen közelében lévő térséget. Alain Juppé itt a mediterrán régiót és Afrikát nevezte meg nem titkolva, hogy Franciaország számára mindkettő különleges értékű: "Ragaszkodásunk a Mediterráneumhoz és Afrikához továbbra is a világban folytatott politikánk egyik jelentős vonása, de ez közös érdeke mind az északi, mind a déli európai országoknak." Minden területre kiterjedő *euromediterrán partnerség* kialakítását javasolta.

A mediterrán térséget internacionális jelentőségűvé teszi az *iszlám integrizmus* vagy közismertebb szóhasználattal az iszlám fundamentalizmus. Az arab-iszlám civilizációs térség jelentősége először az 1970-es évek végén tudatosult komolyan Európa számára. A Perzsa-öböl közvetlen környéke olyan feszültséggócá vált (iszlám forradalom Iránban, Afganisztán, irak-iráni háború), amely Európa (és a fejlett világ) energiaellátását érzékenyen érintette. S mindez akkor történt, amikor az arab-izraeli konfliktus újra felizzott. Az "iszlám tényező" súlyát érzékelve nem késett az Európai Közösség reagálása. Az Európa Tanács 1980 júniusi, velencei üléséről kiadott kömmüniké kinyilvánította, hogy aktív szerepet kíván játszani a közel-keleti béke megteremtésében. Állást foglalt amellett is, hogy a Palesztin Felszabadítási Szervezetnek részt kell vennie a rendezésben, s olyan átfogó békerendezést kell teremteni, amelynek keretében a palesztin nép - amelynek problémája nem menekült probléma! - "teljes mértékben gyakorolhassa önrendelkezési jogát". Európa azonban elvesztette kezdeményező szerepét, s a II.

öbölháborúban, 1991-ben (Irak-Kuvait konfliktus) már vitathatatlanul érvényesült az Egyesült Államok dominanciája.

Az iszlám tényező mindenesetre erőteljesen vetette - és veti fel - a térség, s vele Európa biztonságának problémáját, s hív életre olyan törekvéseket, amelyek a mediterrán együttműködés rendszeres, intézményes formáinak kilakítását célozzák.

Ilyen törekvések már a második világháború után is megfogalmazódtak. Előbb az olaszok, majd 1952-ben a spanyolok, 1958-ban pedig a franciák javasoltak egy mediterrán blokk létrehozását a térség egyes országainak részvételével.

A mediterrán térségnek a helsinki folyamatba történő bekapcsolásában Málta játszott igen aktív - és pozitív - szerepet.

Az I. öbölháború nyomán állt elő az a veszély, hogy az európai államok - elsősorban Franciaország - és az arab világ tradicionálisan erős kapcsolatai meglazulnak. Ekkor, 1983-ban, vetette fel Mitterand francia elnök Rabatban azt a javaslatot, hogy a Nyugat-Mediterráneum országai tartsanak értekezletet. Algéria ellenzése miatt azonban a terv nem valósult meg. Az évtized végére viszont megváltozott a helyzet: a Maghreb-államok válságba kerültek, csökkent az olajár, eladósodtak, főleg Európával szemben. S ekkor kezdték hangsúlyozni "mediterránságukat", hogy ezzel keltsék fel az északi parton a szolidaritást.

Mitterand 1983-as ötlete öt évvel később valósult meg. 1988-ban Marseille-ben hét állam (Algéria, Tunézia, Marokkó, Franciaország, Spanyolország, Olaszország és Portugália) szakemberei, értelmiségiek, politikusok gyűltek össze. A következő évben Rabatban találkoztak. A tanácskozás, amely a *Mediterrán Fórum* elnevezést kapta, minden korábbi hasonló jellegűtől eltérően nem állami, nem hivatalos rendezvény volt, hanem informális találkozó, amelynek célja "megkönyíteni és növelni a mediterrán együttműködést és dialógust a két part államai és társadalmi között."

1989-ben Tangerben az említett országok pénzügyi szakemberei találkoztak, s elsősorban arról tanácskoztak, hogyan lehetne intézményesíteni a kapcsolatokat a négy észak-afrikai országot tömörítő Arab Maghreb Unió és az EU között. Felvetődött, hogy az EBESZ mintájára hozzák létre a mediterrán országok biztonsági és együttműködési szervezetét (MBESZ). Ezt különösen Olaszország támogatta ugyanúgy, mint a mediterrán fejlesztési bank megalapítását is. S nem véletlenül: a térségben a legdinamikusabb gazdasági kapcsolatokat Olaszország építette ki, különösen a Maghreb országokban.

Az 1980-as évek végére az EU konkretizálta érdeklődését a déli part iránt. Egyik bizottságának 1990 júniusi jelentése már világosan jelezte ezt az érdeklődést: "a földrajzi közelség és a sokrétű kapcsolatok miatt ezeknek az országoknak a stabilitása és prosperitása a Közösség biztonsága szempontjából lényeges elem." Ugyanekkor az EU arról is döntött, hogy 2375 millió ECU-re emeli a térség országainak szánt támogatást. Ez a korábbi tétel 40%-os emelését jelentette.

A déli part integrálásának szándékát erősíti a közel 10 millió muzulmán vallású vendégmunkás - s vele az "iszlám tényező" - jelenléte az Európai Unió országaiban.

Az EU hosszútávú mediterrán politikájának kidolgozása 1995-ben fejeződött be s az ugyanebben az évben, november 27-28-án *Barcelonában* tartott euromediterrán csúcsértekezleten hozták nyilvánosságra. A tanácskozáson az EU 15 tagján kívül részt vettek a part menti országok (Algéria, Tunézia, Marokkó, Egyiptom, Izrael, Jordánia, Szíria, Libanon, Törökország), a közeli felvételre igen esélyes szigetállamok (Málta, Ciprus), valamint az Autonóm Palesztin Területek. Az ENSZ szankciók, valamint amiatt, hogy nincs társulási szerződése az EU-val, Líbiát nem hívták meg.

A kétnapos konferencia végén elfogadott nyilatkozat hangsúlyozza a Földközi-tenger stratégiai jelentőségét, kifejezi a résztvevők azon szándékát, hogy "jövőbeni kapcsolataiknak új dimenziót kölcsönözzenek, amely széles körű együttműködésen és szolidaritáson alapszik, és megfelel a szomszédi viszony és a történelem által alakított kapcsolatok privilegizált helyzetének". A konferencia s a további együttműködés célját abban fogalmazták meg, hogy "a Földközi-tenger medencéjét a párbeszéd, a csere és együttműködés területévé tegyék, hogy erősítsék a békét, a stabilitást, a jólétet, a demokráciát, s garantálják az emberi jogok tiszteletben tartását". Hogy ezt elérjék szükségesnek ítélték a tartós gazdasági és társadalmi fejlődést, a szegénység leküzdését és a kulturák közötti jobb megértés előmozdítását. A résztvevők megegyeztek abban, hogy "egy széles körű együttműködését építenek ki - az Európa - Földközi-tenger együttműködést - a rendszeres alapokon nyugvó, fokozott politikai párbeszéd, a gazdasági és pénzügyi együttműködés fejlesztésének és a társadalmi, kulturális és emberi dimenzió erőteljesebb hangsúlyozásának segítségével".

Megállapodtak abban, hogy 2010-ig szabadkereskedelmi övezetet hoznak létre a térségben az ipari termékek terén. Megerősítették a cannes-i csúcstalálkozón (1995. június) hozott döntésüket is, hogy az ezredfordulóig 4,7 milliárd ECU segélyt folyósítanak a térség országainak, elsősorban infrastrukturális és oktatási célokra. Kilátásba helyezték továbbá, hogy az EU fejlesztési bankja, az Európai Befektetési Bank további 4,5 milliárd ECU kedvezményes kölcsönt nyújt.

A támogatások elosztása komoly feladatot jelent, mivel a mediterrán országok gazdasági helyzete igen eltérő. Cipruson 10 ezer dollár feletti, Izraelben pedig 14 ezer dollár az egy főre jutó hazai össztermék (GDP), míg Egyiptomban 700 dollár. Eltérő az egyes országok EU-hoz való viszonya is. Törökországgal 1996. január 1-vel életbe lépett a vámunió. Ciprus és Málta csatlakozásáról az 1997 közepén befejeződő kormányközi konferencia után megkezdődnek a tárgyalások. Málta esetében ez esetleg késhet, mivel az 1996 őszi választásokat megnyerő nacionalisták egyenlőre befagyasztották a csatlakozási kérelmüket. Az 1998 őszen hatalomra került konzervatívok viszont azonnal jelezték, hogy tárgyalni kívánnak a csatlakozásról.

Az északi és a déli part közötti különbségek az erőviszonyok terén a megállapodás kereskedelmi részeiben mutatkoztak meg. Az ipari termékekre vonatkozó szabadkereskedelmi övezet megteremtéséből ugyanis a déli part országai nemigen profitálnak, az EU áru előtt viszont egy 200 milliós piac nyílik meg. A déli part országai ugyanis elsősorban nyersanyagot és élelmiszert képesek szállítani az EU országaiba, amelyek az előbbit (földgáz, kőolaj) szívesen vásárolják, az utóbbiból viszont a legszükségesebben kívül - saját agrárlobbijuk miatt - alig. Ezzel szemben az EU-tagországok energiaszükségletüknek már 40%-át fedezik a déli part országaiból származó importból. Ez az arány még csak növekedni fog, miután 1996 december elején átadták az algériai földgázt Európába (Spanyolországba) eljuttató transzmaghreb vezetékét.

Az euromediterrán csúcs kapcsán felmerült a kétség: vajon az EU a mediterrán térséget részesíti előnybe a kelet-európai kibővüléssel szemben? Valójában arról van szó, hogy az EU-nak kétirányú bővülési politikát kell folytatnia, mivel mindkét térség egyaránt fontos számára. Ahogyan a cannes-i csúcsertekezleten megfogalmazták: "a déli ambiciózus kooperációs politika ellenpárja a Kelet felé nyitó politikának, s az Európai Unió külpolitikai tevékenységének a geopolitikai keretét jelenti".

X. DOKUMENTUM

Az Európai Unió Földközi-tenger konferenciájának zárónyilatkozatából Barcelona, 1995. november 27-28.*

A barcelonai Európa-Földközi-tenger konferencia résztvevői

- kiemelve a Földköz-tenger stratégiai jelentőségét, attól a szándéktól vezetve, hogy a jövőbeni kapcsolatainknak új dimenziót kölcsönözzenek, amely széleskörű együttműködésen és szolidaritáson alapszik és megfelel a szomszédi viszony és a történelem által kialakított privilegizált helyzetének
- tudatában lévén annak, hogy az új politikai, gazdasági és szociális témák a Földközi-tenger mindkét oldalán széleskörű és koordinált választ követelő, közös kihívást jelentenek
- elszántan arra, hogy e célból az együttműködés szellemén alapuló kapcsolatok multikulturális és tartós hálózatát építsék ki, figyelembe véve a tagok sajátos jellemvonásait, értékeit és sajátos ismertetőjegyeit és hogy ezt a multikulturális keretet a bilaterális kapcsolatok erősítésének kiegészítéseként tekintik, amelynek a védelme fontos, különleges természetük pedig kiemelendő
- hangsúlyozva, hogy az Európa-Földközi-tenger kezdeményezést nem azzal a szándékkal hozzák létre, hogy a térség békéjét, stabilitását és fejlődését előmozdító egyéb tevékenységeket és kezdeményezéseket pótolja, hanem azért, hogy ezek sikeréhez hozzájáruljon. A résztvevők támogatják egy igazságos és átfogó közel-keleti béketerv megvalósítását, amely az ENSZ Biztonsági Tanácsának megfelelő határozatain és a madridi közel-keleti békekonferencia meghívólevelében megnevezett alapelveken nyugszik, beleértve a területet a békéért elvet minden következményével együtt
- meggyőződve arról az általános célról, hogy a Földközi-tenger medencéjét a párbeszéd, a csere és az együttműködés területévé tegyék, hogy a béke, a stabilitás, a jólét, a demokrácia erősítése, az emberi jogok tisztelete garantált, hogy kívánatos egy tartós és kiegyensúlyozott gazdasági és társadalmi fejlődés, valamint a szegénység leküzdésére hozott intézkedések és kultúrák közötti jobb megértés előmozdítása, mindezek az együttműködés elengedhetetlen aspektusai
- ezennel megegyeznek, hogy a résztvevők között egy széleskörű együttműködést építenek ki - az Európa-Földközi-tenger együttműködést - a rendszeres alapokon nyugvó, fokozott politikai párbeszéd, a gazdasági és pénzügyi együttműködés fejlesztésének és a társadalmi, kulturális és emberi dimenzió erőteljesebb hangsúlyozásának segítségével. E tényezők az Európa-Földközi-tenger együttműködés három vonatkozását képviselik

....

Politikai és biztonsági együttműködés: a béke és a stabilitás közös területének megteremtése

A résztvevők kifejezésre juttatják azon meggyőződésüket, hogy a Földközi-tenger térségének békéje, stabilitása és biztonsága közös cél, amelynek előmozdítására és erősítésére minden rendelkezésükre álló eszközzel elkötelezik magukat. E célból megegyeznek abban, hogy rendszeres időközönként a nemzetközi jog elengedhetetlen alapelveinek tiszteletben tartásán alapuló, elmélyült politikai párbeszédet folytatnak és a belső és külső stabilitás érdekében közös célok egész sorát erősítik meg.

....

Gazdasági és pénzügyi együttműködés: az egymással megosztott jólét térségének létrehozása

A résztvevők hangsúlyozzák annak jelentőségét, amelyet egy tartós és kiegyensúlyozott gazdasági és társadalmi fejlődésnek tulajdonítanak, tekintettel céljuk elérésére, amely a megosztott jólét térségének a megteremtésére irányul. A résztvevők számolnak azokkal a nehézségekkel, melyeket az adósságok kérdése okozhat a mediterrán térség országainak a gazdasági fejlődésben.

...

Együttműködés társadalmi, kulturális és humán területen: a humán erőforrások fejlesztése, a kultúrák közötti egyetértés előmozdítása és a civil társadalmak közötti csere

A résztvevők elismerik, hogy a Földközi-tenger térségében a kultúra és a civilizáció hagyományai, a kultúrák közötti párbeszéd, az emberi, tudományos és műszaki szinten zajló csere elengedhetetlen feltétele annak, hogy a mediterrán népek közelebb kerüljenek egymáshoz, a népek közötti megértés erősödjön és javuljon egymás meg- és elismerése. A résztvevők megállapodtak, hogy ebben a szellemben együttműködést alakítanak ki társadalmi, kulturális és emberi kérdésekben.

* Internationale Politik, 1996. 2. sz. 107- 123. old.

KELET-EURÓPA (MAGYARORSZÁG) ÉS AZ INTEGRÁCIÓS FOLYAMAT

A szocialista országok és a nemzetközi kommunista mozgalom a második világháború után Nyugat-Európában létrejött valamennyi integrációs intézményt úgy értékelt, mint a tőkés rendszer válságából való kilábalásra tett kétségbeesett, eleve bukásra ítélt kísérletet. Vagyis egyszerűen figyelmen kívül hagyta mint realitást. A megítélés hangneme később módosult, de a tartalmi változás első jelei csak az 1960-as évek végén, 1970-es évek elején mutatkoztak.

A Szovjetunió az 1950-es évek elején - a hidegháború csúcspontján - fogalmazott a legkeményebben a "marshallizálnak" nevezett nyugat-európai országok integrációs törekvéseiről: úgy ítélte meg őket, mint a világháború kirobbantására készülő Egyesült Államok kreatúráit, eszközeit. Így lett pl. az Európa Tanács a NATO (Egyesült Államok) "fiókinézete". A Schuman-tervet a szovjet párt lapja, a Bolsevik a következőképpen jellemezte: "Arra irányuló törekvésükkel, hogy egyesítsék Nyugat-Németország és Franciaország, vagy ha lehet, még több ország iparát, az amerikai imperialisták óriási fegyvertárat akarnak teremteni Európában a támadó észak-atlanti tömb számára, maguk alá akarják rendelni valamennyi európai tőkés ország gazdaságát. A Schuman-terv szerzőinek elgondolásai szerint a nyugat-európai országokban az egész termelést háborús vágányokra kell átállítani. A Schuman-terv tehát a nyugat-európai fegyverkezési hajszára újabb szörnyű fokozását jelenti. Az, hogy megkísérlik az amerikai imperialisták a tervének megvalósítását, arról tanúskodik, hogy fokozzák az új világháború előkészületeit."

A Közös Piac megalakulására történő reagálás - amint azt korábban idéztük - enyhébb, megfelelően az SZKP XX. kongresszusán elfogadott politikai irányvonalnak. A végső konklúzió azonban ez esetben is az elutasítás volt. Az 1960-as évek elején, amikor a "békés egymás mellett élés" elvének megfelelően a Szovjetunió kontaktusai szaporodtak az Egyesült Államokkal és a nyugat-európai országokkal, megváltozott Moszkva és a szocialista országok vélekedése is az integrációról, realistább megközelítés jellemezte.

A véleményváltozást Hruscsov *A szocialista világrendszer fejlődésének időszzerű kérdései* c. cikke jelzi. Ez jelentette a "zöld utat" az új szakvélemények kifejtésére. Néhány héttel a cikk megjelenése után ismertté vált a moszkvai Világ gazdasági Kutatóintézetnek a nyugati szakirodalomban akkor és azóta is sokat idézett "32 tézis a nyugat-európai imperialista integrációról" c. dokumentuma, - amely az 1962. augusztus 27 - szeptember 3. között tartott nemzetközi tanácskozás eredménye. A dogmatikus magyarázat maradt (az integráció képtelen lesz megoldani a kapitalista világ növekvő ellentmondásait), de a végső következtetés az EGK-nak mint "politikai-gazdasági" realitásnak az elismerése. Vagyis a szovjet politika alakításakor számolni kell vele.

Ez a véleményváltozás azonban egyáltalán nem jeletette az EGK hivatalos elismerését (ezt egyedül Jugoszlávia tette meg 1968-ban). A "technikai megegyezések" azonban megszorodtak az 1960-as évek második felében több kelet-európai országgal, köztük hazánkkal. A magyar miniszterelnök 1968 februárjában úgy nyilatkozott, hogy egyáltalán nem jelenti az elvek feladását, ha kereskedelmi kapcsolataink fejlesztése érdekében a Közös Piac egyik brüsszeli szervéhez fordulunk: "Ha ez hasznos országunk számára, élni kell az alkalommal". Hasonló szándékot fejeztek ki a csehszlovákok is. Az "ötök" augusztusi intervenciója azonban drasztikusan véget vetett ezeknek a közeledési kísérleteknek.

Az 1960-as évek végén kezdett megváltozni a nyugat-európai kommunisták álláspontja is a Közös Piacról: nem az elutasításra, hanem belső megreformálására helyezték a hangsúlyt. Ezt az új tendenciát az olasz kommunista párt, nevezetesen Giorgio Amendola fogalmazta meg a legkonceptiózusabban 1971-ben: "A kommunisták, akik a római szerződés ellen szavaztak, tudatában vannak felelősségüknek. Olaszország egyik vezető pártjaként jól ismerik a nemzeti problémák súlyát. Így ők nem a római szerződés eltörlését, hanem sokkal inkább olyan felülvizsgálatát követelik, amely a Közösség *demokratikus átalakítását* célozza, amely lehetővé tenné, hogy az integráció előmozdítsa a szélesebb gazdasági és kulturális együttműködést Európában a kollektív biztonságon belül, bármely állam függetlenségének és egyenlőségének elismerésével, tekintet nélkül annak politikai vagy szociális rendszerére. Lehetetlen a jelenlegi álláspontból visszatérni az elszigetelődés és az autarchia elfogadhatatlan állapotához, mivel senki sem tagadhatja, hogy az integrációs folyamatnak vannak végleges hatásai. Ehelyett a jelenlegi szintről, amelyen az EGK *válsága és átforgalmazása* tükröződik, előre kell lépünk Európa igazi egysége felé." Az olasz kommunisták voltak az elsők a nyugat-európai kommunisták közül, akik képviselőiket elküldték az Európa Parlamentbe (1969). Őket követték a francia kommunisták 1973-ban.

A Szovjetunió és a szocialista országok álláspontja változásának újabb jelei - az 1968-as megtorpanás után - az 1970-es évek elején mutatkoztak. Ez fejeződött ki Brezsnyevnek az SZKP XV. kongresszusán (1972) elmondott beszédében, amikor a következőket mondta: "A Szovjetunió távolról sem hagyja figyelmen kívül a Nyugat-Európában reálisan kialakult helyzetet, ezen belül a kapitalista országok olyan gazdasági csoportosulásának létezését, mint a Közös Piac." A szovjet álláspont változása kétségtelenül

kapcsolatban volt az akkor folyó európai biztonsági értekezlet szervezésével. Ennek sikeres megvalósításáért Moszkva igyekezett mindent megtenni.

A kedvező körülményeket kihasználva Magyarország 1973-ban csatlakozott az Általános Vámtarifa- és Kereskedelmi Egyezményhez (GATT), s így az előkészítő tárgyalások során, amelyen az EGK képviselője is részt vett, hivatalos kapcsolatba került a nyugat-európai integrációs szervezettel. Az országnak a világgazdaságba történő integrálódási szándékát még egyértelműbben fejezte ki az, hogy a Szovjetunió tudta nélkül és akarata ellenére 1982-ben tagja lett a Nemzetközi Pénzügyi Alapnak (IMF) és a Világbanknak.

A Közösség nem deklarálta, de hivatalos elismerésére a Szovjetunió illetve a KGST részéről 1975. augusztus elsején az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet záróokmányának aláírásakor került sor Helsinkiben. Az okmányt ugyanis a Közösség hivatalos képviselője (Aldo Moro olasz miniszterelnök) is aláírta. Ezt megelőzően már 1975 februárjában a Közösség küldöttsége Moszkvában járt a KGST Titkárságánál, s egy megállapodás aláírásáról szóló tárgyalások megkezdéséről folytattak megbeszéléseket. A hivatalos tárgyalások 1978-ban meg is kezdődtek, de 1981-ben minden eredmény nélkül félbeszakadtak, s csak 1984-ben folytatódtak. A következő évben a Közösség és a KGST abban állapodott meg, hogy egy "közös nyilatkozat" aláírása után a KGST nem akadályozza, hogy tagállamai fejlesszék kapcsolataikat a Közösséggel. Magyarország 1987 nyarán kezdte meg a hivatalos tárgyalásokat. A Bizottságnál járt első magyar hivatalos látogatásra már fél évvel korábban, 1987. február 9-én sor került. Marjai József miniszterelnök-helyettes járt Brüsszelben.

Belgiumi látogatása alkalmával - 1987. november 15-én - Kádár János is találkozott Jacques Delors-ral, a Bizottság elnökével és a nemzetközi kapcsolatokért felelős Willy de Clercq-vel. A másfél óráig tartó tárgyalásokról kiadott közlemény megállapította, hogy a javuló európai légkör új lehetőségeket teremt a kereskedelmi kapcsolatok fejlődéséhez, és fontosnak minősítette az EGK és Magyarország közötti átfogó megállapodások létrehozására irányuló erőfeszítéseket. Az Europe c. lap úgy vélekedett, hogy "a tervezett egyezmény a legambiciózusabb, amelyet a Közösség egy kelet-európai országgal valaha is célba vett".

A KGST és a Közösség között a nyilatkozat aláírására 1988. június 25-én került sor Luxemburgban. A Magyarország-Közösség megállapodást öt nappal később, a kereskedelmi és gazdasági együttműködésről szóló pedig 1988. szeptember 26-án Brüsszelben írták alá. Ezt követően hazánk és a Közösség diplomáciai kapcsolatot létesített. A brüsszeli magyar nagykövet a megbízólevelét *1989. január 19-én* nyújtotta át a Bizottság elnökének. 1989-90-ben a többi KGST-tagállam is hasonlóképpen cselekedett.

Végül is az 1989-90-es radikális politikai változások teremtették meg a lehetőséget a kelet-európai országok számára, hogy csatlakozzanak a nyugat-európai integrációs szervezethez. A legfejlettebb tőkés országok 1989-ben határozták el, hogy anyagilag is segítik Lengyelország és Magyarország ("a reform országok") átalakulását. A rövidesen a többi kelet-európai országra is kiterjedő program elnevezése (PHARE - Poland and Hungary Assistance with Restructuring the Economy) Magyarország és Lengyelország nevére örökíti meg. (1990-1996 között hazánkknak 680 millió ECU jutott).

1990-ben Magyarországot felvették az Európa Tanácsba, egy évig tartó tárgyalás után *1991. december 16-án* pedig aláírták a Közösséggel a *társulási szerződést*. Rövidesen sor került az aláírásra a többi kelet-európai országgal is. Ezeket a társulási szerződéseket, hogy megkülönböztessék őket a többi ilyen megállapodástól, az *Európai Megállapodások* elnevezést adták. Ezeknek a társulási megállapodásoknak az volt a céljuk, hogy közelebb vigyék ezen országokat a teljes jogú tagsághoz.

A megállapodás megszüntette a magyar iparcikkre vonatkozó beviteli korlátozásokat (kivéve a textiltermékeket), megkönnyítette a működő tőke áramlását, a külföldi vállalkozások magyarországi letelepedését. Nem került viszont bele a megállapodásba - bár a magyar fél szerette volna - a munkaerőáramlás liberalizálása. S főként az nem, amit különösen szeretett volna Magyarország, hogy a Közösség is távlati célnak tekinti az ország teljes jogú tagságát.

Az Unió részéről az elvi állásfoglalás a befogadásról csak az Európai Tanács *1993. június 21-22-i koppenhágai értekezletén* történt meg. A csúcstalálkozó minőségi jellegű feltételeket szabott:

- a demokrácia, a jogállamiság megszilárdulása
- működő piacgazdaság
- képesség arra, hogy az ország az Unió piacán helyt tud állni a gazdasági versenyben
- az ország alkalmas legyen a tagsággal járó kötelezettségek teljesítésére
- a csatlakozás ne fékezze az integráció dinamizmusát

Ezt követően a magyar parlament 1994. március 22-án 3 tartózkodás mellett felhatalmazta a kormányt a csatlakozási okmány átadására. Erre 1994. április 1-jén került sor.

Az Európai Tanács essen tanácskozásán (1994. december) programot fogadtak el a kelet-európai országok csatlakozásának felkészítéséről. Ennek főbb pontjai: jogharmonizáció, a közösségi versenypolitika alkalmazása és az állami támogatások ellenőrzése.

A Cannes-i csúcson (1995. június) újabb előrelépés történt: a csatlakozni kívánó országok megkapták a Fehér könyvet, amely az egységes belső piac előírásait, jogszabálygyűjteményét tartalmazza. Ugyanezen év decemberében a Madridban tartott csúcsértekezlet már azt is jelezte, hogy a kelet-európai országokkal ugyanakkor kezdődnek a csatlakozási tárgyalások, mint azt Ciprusnak és Máltának megígérték, vagyis az 1996-ban összeülő kormányközi konferencia befejezése után hat hónappal.

Madridban döntöttek arról is, hogy az új egységes valutát, ez eurót 1999. január 1-től használják egymás között elszámolási egységként, a bankjegyek 2002. január elsején jelennek meg, s 2002. július 1. után pedig már kizárólag euróval lehet fizetni az Európai Unió területén.

A csatlakozni kívánó országok 1996 áprilisában egy közel 2000 kérdést tartalmazó dokumentumot kaptak. A Brüsszel által kért válaszok, a magyar gazdasággal és társadalommal kapcsolatos információk rendkívül rövid idő - három hónap - alatt készültek el. A Bizottság a válaszát az 1997. júniusi amszterdami csúcstalálkozó alkalmával tette közzé. Az értékelő vélemény részét képezte az Unió jövőjét 2006-ig felvázoló *Agenda (Napirend) 2000* dokumentumnak.

A mintegy 1400 oldalas dokumentumköteg két részből áll. Tartalmazza a tíz ország uniós érettségéről - külön-külön - alkotott véleményt (Avis) és az Erősebb és szélesebb Unióért c. programnyilatkozatot.

A kopenhágai kritériumokat alapul véve a Bizottság véleménye szerint meg lehet kezdeni a tárgyalásokat - a már korábban ígéretet kapott Cipruson kívül - Magyarországgal, Lengyelországgal, Csehországgal, Szlovéniával és Észtországgal (Ennek hivatalos bejelentésére 1997. december 13-án, a luxemburgi kormányfői értekezleten került sor) Ezekben az országokban stabil a demokrácia, de erősíteni kell az igazságszolgáltatást, a korrupció elleni harcot, javítani szükséges a romák helyzetén illetve (Észtországban, Litvániában) több gondot kell fordítani a jelentős orosz kisebbség integrálására. A Bizottság úgy ítélte meg, hogy az öt kelet-európai országban öt éven belül elérhető az EU versenyképesség és az *acquis* átvétele és alkalmazása.

Bulgáriával, Romániával, Szlovákiával, Lettországgal és Litvániával a Bizottság egyelőre nem javasolta a tárgyalásokat. Ezen országok közül szinte valamennyinél a piacgazdasággal volt probléma. A hivatalos vélemény szerint ezek az országok "öt éven belül aligha lennének" vagy "egyáltalán nem lennének versenyképesek az EU-ban". Szlovákia az egyetlen, amely ezen a téren jó minősítést kapott, a politikai kritériumokat viszont nem teljesítette, "nem felel meg az EU demokráciakövetelményének". Vele ezért nem javasolták a tárgyalások elkezdését.

Brüsszel természetesen megtervezte a bővítés pénzügyi kereteit is. Erről Jacques Santer az *Agenda 2000-et* bemutató, kommentáló strasbourgi beszédében a következőket mondta: "A csatlakozás előtti segélyek különböző formái, kombinálva az új tagállamoknak a közösségi politikába való integrálásával 75 milliárd ECU-t jelnehetnek a teljes (2000-2006 - J. N. L.) időszakra. Ez egy valódi Marshall-terv a közép- és kelet-európai országok számára."

Az Európai Bizottság véleménye Magyarország Európai Unióba történő jelentkezéséről c. dokumentum a politikai feltételeket megfelelőnek találja hazánkban. Megállapítja, hogy a demokrácia intézményei jól működnek, Magyarország jogállam. Az emberi jogok tiszteletben tartásának területén "nincs komolyabb gond". Előrelépést javasol az igazságszolgáltatási rendszer működésében, a romák jogainak védelmében továbbá a korrupció elleni harcban.

Magyarország képes a gazdasági kritériumok teljesítésére is: működő piacgazdasága van, lendületes a privatizáció. Reformra szorul viszont a társadalombiztosítási és nyugdíjrendszer, csökkenteni kell a költségvetési deficitet. Az országnak jó esélye van, hogy a versenyben megállja a helyét.

A Bizottság úgy ítélte meg, hogy az ország képes lesz a tagsággal járó kötelezettségek teljesítésére. Az egységes belső piacra vonatkozó jogszabálygyűjtemény szinte teljes egészében megvalósult. Erőfeszítést igényel viszont a fogyasztóvédelem és a vámszabályozásra vonatkozó közösségi vívmányok bevezetése. Hasonlóképpen erőfeszítések szükségesek néhány más területen is (egészségügyi ellátás, oktatás-képzés, környezetvédelem, közigazgatás stb.).

A jelentés végkövetkeztetése egyértelműen pozitív: "a Bizottság javasolja, hogy meg kell kezdeni a csatlakozási tárgyalásokat Magyarországgal".

A tárgyalások megkezdésének valószínű időpontja 1998. április elseje. Előtte, március közepén Európai konferencia néven *valamennyi* belépésre pályázó országgal (köztük Törökországgal) közös tanácskozást tartanak. Az Európai Unió így kívánja demonstrálni, hogy nemcsak a hat ország előtt áll nyitva.

Hogy a csatlakozás hivatalos időpontja mikor lesz, arra Marc Franco a Bizottság magyarországi kapcsolatokért felelős vezetője szellemesen a következőket mondta: "Magyarország uniós csatlakozásának időpontja január elseje. Ez biztos, csak az évszám bizonytalan".

XI. DOKUMENTUM

Szovjet álláspont a nyugat-európai integrációról 1962 *

A második világháború után jelentős mértékben megerősödött a tőkés országok gazdasági és külpolitikai összefogásának tendenciája. Olyan nemzetközi szervezetek jöttek létre, mint az Európai Szén- és Acélközösség, a Közös Piac, a Gazdasági Együtműködés és Fejlesztés Szervezete stb. A nyugati világ főkolomposainak minden ellentétük ellenére részben mégis sikerült olyan államközi szövetségeket összetákolniuk, amelyeknek a tevékenysége bizonyos nehézségeket gördít a fiatal, még meg nem erősödött ázsiai, afrikai és latin-amerikai államok elé.

Mi a magyarázata annak, hogy az imperialistáknak minden ellentétük ellenére sikerült, ha nem is teljes mértékben, bizonyos fontos területeken nemzetközi méretekben megvalósítani gazdasági együttműködésüket?

Először is ebben, ha ellentmondásokkal teli bázison is, megmutatkozik a gazdasági élet internacionalizálódásának objektív tendenciája, amely napjainkban a gyors tudományos és technikai haladás folytán hallatlan mértékben fokozódott. Az állammonopolista tőke a maga részéről igyekszik ezt a tendenciát erősíteni és egyúttal a maga agresszív katonai és politikai céljaira felhasználni. Az imperialisták államközi gazdasági egyesülések létrehozásával igyekeznek enyhíteni a kapitalista világgazdaság spontán fejlődésének hátrányos következményeit.

Másodszor, a tervgazdálkodást folytató szocialista rendszer növekvő ereje és a népek felszabadító mozgalmának gyors fellendülése láttán az imperialisták kénytelenek új utakat keresni a táborukon belüli ellentétek enyhítésére. Az imperialisták félnek a szocialista rendszer országaival való békés gazdasági versenytől, s ezért korunk fő ellentétével - a kapitalizmus és a szocializmus közötti ellentéttel - szemben igyekeznek háttérbe szorítani belső ellentéteiket.

...

Persze nem szabad túlbecsülni az imperialisták nemzetközi egyesülésének lehetőségeit. Bármennyit magasztalják is Nyugaton az európai integráció eszméjét és ennek eredményeit, ez mit sem változtat azon a tényen, hogy az imperialisták által létrehozott szövetségek nem küszöbölik ki a mély belső ellentmondásokat és bajokat, amelyek a kapitalizmus világát jellemzik. Az Egyesült Államok vezetése alatt álló katonai blokkok és szövetségek gyakran válságba kerülnek a vezető imperialista hatalmak közötti mély ellentétek következtében. Az imperialista hatalmak kis csoportjának érdekei összeütközésbe kerülnek a többi tőkés ország érdekeivel, valamennyi nép érdekeivel. Mindez óhatatlanul gyengíti az imperialista egyesüléseket és szövetségeket.

De ha az ellenség erőt nem becsüljük is túl, hiba volna ezeket teljességgel semmibe venni. Könnyelmű és rövidlátó politika volna, ha nem vennénk figyelembe az európai integráció főkolomposainak szándékait és tetteit. A kommunisták harcolnak minden arra irányuló kísérlet ellen, hogy a Közös Piacot és más efféle egyesüléseket egy újabb háború előkészítésére és a fegyverkezési hajsza fokozására használják fel, hogy ezekkel gazdasági és politikai nyomást gyakoroljanak más országokra és főleg a fejlődő fiatal nemzeti államokra. Mindig lelepleztük és a jövőben is le fogjuk leplezni a kapitalista integrációnak a dolgozó tömegeket fenyegető veszélyes következményeit.

Ugyanakkor figyelembe vesszük a termelés internacionalizálódásának a tőkés világban érvényesülő objektív tendenciáit, s ennek megfelelően alakítjuk ki politikánkat, gazdasági intézkedéseinket. Ezzel kapcsolatban felmerül a kérdés, vajon milyen lehetőség van arra, hogy ne csak a különböző társadalmi rendszerű egyes államok között biztosítsuk a gazdasági együttműködést és a békés gazdasági versenyt, hanem azok gazdasági egyesülései között is.

Jól tudjuk, milyen veszélyeket rejt magában az imperialista köröknek az a törekvése, hogy a nyugat-európai integráció előnyeit agresszív jellegű zárt államközi gazdasági csoportosulások létrehozására használják fel. A Nyugatnak ez a politikája akadályokat gördít a világkereskedelem fejlődésének és a két rendszer gazdasági szövetségei közötti gazdasági együttműködésnek az útjába. Ezzel ellentétben a szocialista államok az új helyzetben olyan javaslatokat terjesztenek elő, amelyek a két ellentétes rendszer országai közötti nemzetközi kereskedelmi kapcsolatok kiszélesítését célozzák.

A moszkvai értekezlet résztvevői nyilatkozatukban leszögezték, hogy a kapitalista országokkal folytatott külkereskedelem továbbfejlesztésére törekuszenek. Egy olyan nemzetközi kereskedelmi konferencia összehívását javasolták, amelyen megvitatnák a világ minden térségét és országát mindennemű megkülönböztetés nélkül felölelő nemzetközi kereskedelmi szervezet létrehozásának kérdését.

* N. Sz. Hruscsov: A szocialista világrendszer fejlődésének időszerű kérdései. *Békes és Szocializmus*, 1962. 9. sz. 9-12. old.

Mi amellet szállunk síkra, hogy a kapitalista országokkal a termelés területén is létrejöjjön az együttműködés. Éppen a szocialista országok javasolták több ízben is a nyugat-európai államokkal való együttműködést az elégtelen mennyiségben rendelkezésre álló nyersanyagok kitermelésére, az energiaforrások gyarapítására, a víziutak közös felhasználása és más gazdasági ágak területén.

XII. DOKUMENTUM

Az Európai Tanács 1993. június 21-22-i koppenhágai ülésének záróközleményéből*

Kapcsolatok a közép- és kelet-európai országokkal

A.) A társult országok

I.

Az Európai Tanács Edinburghban megfogalmazott kérésére a Bizottság jelentést készített, amelynek alapján az Európai Tanács részletes megbeszéléseket folytatott a Közösség és azon közép- és kelet-európai országok között fennálló kapcsolatokról, amelyekkel a Közösség Európai megállapodást kötött vagy szándékozik kötni ("társult országok").

II.

Az Európai Tanács üdvözli a társult országoknak azokat a komoly erőfeszítéseit, amelyek célja a negyven éves tervgazdálkodás által legyengített népgazdaságuk modernizálása és a piacgazdaságra való gyors áttérés. A Közösség és tagállamai kötelezik magukat, hogy ezt a reformfolyamatot támogatni fogják. Európa békéje és biztonsága ezeknek az erőfeszítéseknek a sikerétől függ.

III.

Az Európai Tanács eldöntötte, hogy azok a társult közép- és kelet-európai országok, amelyek erre igényt tartanak, az Európai Unió tagjává válhatnak. A csatlakozásra akkor kerülhet sor, ha a társult ország képes a tagsággal járó kötelezettségeknek eleget tenni és a szükséges gazdasági és politikai követelményeket teljesíteni.

A tagság elengedhetetlen feltétele, hogy a csatlakozásra váró ország rendelkezzen olyan intézményi stabilitással, amely garantálja a demokratikus és jogállami rendet, az emberi jogok, valamint a kisebbségek jogainak védelmét és tiszteletben tartását; elengedhetetlen feltétel továbbá a működőképes piacgazdaság, amely az Unión belüli gazdasági versennyel és piaci erőkkel lépést tud tartani. A tagság feltételezi továbbá, hogy a csatlakozásra váró országok a tagsággal együttjáró kötelezettségeket magukra vállalják és a politikai unió, valamint a gazdasági és pénzügyi unió célkitűzéseit magukévá teszik.

A továbbiakban mind az Unió, mind a csatlakozásra váró országok számára fontos szempontot jelent, hogy az Unió hogyan lesz képes új tagok felvételére úgy, hogy egyúttal az európai integráció lendületét is megőrizze.

Az Európai Tanács a későbbiekben nagy figyelemmel kíséri, hogy az egyes társult országok az Unióhoz való csatlakozás feltételeinek betöltésével milyen haladást érnek el, és a megfelelő következtetéseket le fogja vonni.

IV.

Az Európai Tanács elfogadta, hogy a társult országokkal történő jövőbeni együttműködést a tagság immár kilátásba helyezett céljával összhangban kell kialakítani. Ezzel összefüggésben az Európai Tanács a következőket hagyta jóvá:

- A Közösség javasolja, hogy a társult országok bizonyos közös kérdésekben megerősített és kibővített, többoldalú megbeszélések és összehangolt egyeztetési folyamatok keretében az Unió egyes szerveivel strukturált kapcsolatokat vegyenek fel. Az erre vonatkozó tervek, amelyeket a II. Függelék részletesen kifejt, különböző grémiumokban témák széles skálája számára biztosítanak párbeszédet és egyeztetési lehetőséget. Adott esetben az Európai Tanács elnökének és a Bizottság elnökének, valamint a társult országok kormányfőinek rendszeres találkozóin túl bizonyos különleges, előre meghatározott kérdésekben állam- és kormányfői szinten további közös találkozók lebonyolítására is szükség van.

- Az Európai Tanács elismeri, hogy a kereskedelem a piacgazdaságra való áttérés során meghatározó jelentőségű, és ezért igyekszik a piachoz való hozzáférést minél szélesebb körben lehetővé tenni. Az Európai Tanács úgy véli, hogy ezt a lépést ezen országok egymás közötti kereskedelmének további

* Europa-Archiv, 1993. Dokumente 263-265. old.

kiépülése és a hagyományos kereskedelmi partnereikkel való kapcsolatok élénkítése fogja követni. Egyúttal jóváhagyta azokat a kereskedelmi kedvezményeket, amelyek a Tanács a június 8-i ülésén fogadott el ("Általános Ügyek"). Továbbá felkérte a Tanácsot, hogy a Bizottság javlatára még a nyári szünet előtt gondoskodják a szükséges jogi szövegek megjelenéséről.

- Mindezeket túl a Közösség a költségvetési eszközökből a külső intézkedésekre szánt keret egy jelentős részét - különösen a PHARE programon keresztül - kész a kelet-európai országok rendelkezésére bocsátani. A Közösség az Európai Befektetési Bank határidős kölcsönkeretei által nyújtott lehetőségeket is teljes mértékben kihasználva kész támogatni azokat a transzeurópai hálózatokat is, amelyekben a kelet- és közép-európai országok is részt vehetnek. A PHARE-program keretén belül hozzáférhető eszközök egy része bizonyos esetekben - a Tanács által elfogadott egyezmények értelmében ("Általános Ügyek") - infrastrukturális befektetésekre is felhasználható.

- Az Európai Tanács üdvözi azokat a társult országok számára fenntartott lehetőségeket, amelyek lehetővé teszik számukra, hogy az Európai megállapodás keretén belül közös programokon vegyenek részt, továbbá felkéri a Bizottságot, hogy év végéig tegyen javaslatot a társult országok számára hozzáférhető további programok indítására - elsősorban olyan programokból kiindulva, amelyek az EFTA országok részére már nyitottak.

- Az Európai Tanács hangsúlyozottan nagy jelentőségűnek tartja, hogy a társult országok jogi előírásait folyamatosan harmonizálják a közösségi joggal, amely elsősorban a versenytörzítő tényezőket, valamint - a későbbi csatlakozásra való tekintettel - a munkavállalók, a környezet és a fogyasztók védelmét érinti. Az Európai Tanács megállapodott, hogy a társult országok hivatalnokai részére a közösségi jog elméletéről és gyakorlatáról továbbképzési lehetőséget kell biztosítani, és elhatározta, hogy ezeknek a munkáknak a koordinálására és vezetésére a Bizottság és a tagállamok képviselőiből különleges szakmai csoportot kell szervezni.

B.) A további kelet- és közép-európai országok

Az Európai Tanács megtárgyalta az albániai gazdasági helyzetet. A Tanács június 7-i következtetéseit ("Gazdasági és Pénzügyi kérdések") elfogadja, és üdvözi azt az álláspontot, hogy a Közösség felismerte annak szükségességét, hogy Albánia részére megfelelő segítséget kell nyújtani anyagi támogatás formájában. Az Európai Tanács hangsúlyozza továbbá, hogy a politikai párbeszéddel kapcsolatban nagyon fontos az Albániával jelenleg érvényben lévő egyezmény határozatainak teljes mértékű alkalmazása.

A három balti állam és a Közösség közötti kereskedelem-politikai kapcsolatok erősítése érdekében az Európai Tanács felkéri a Bizottságot, hogy tegyen javaslatot a balti államokkal jelenleg érvényben lévő kereskedelmi egyezmény szabadkereskedelmi egyezménnyé való átalakítására. Továbbá, amint a szükséges feltételek adottak lesznek, a Közösség a balti államokkal is kész Európai megállapodást kötni.

XIII. DOKUMENTUM

Az Európai Unió véleménye a magyar csatlakozási kérelemről, 1997*

Összegzés és következtetések

Magyarország 1994. március 31-én nyújtotta be felvételi kérelmét az Európai Unióhoz. Ez része annak a történelmi folyamatnak, amely felszámolja Európa megosztottságát, és az egész földrészen megalapozza a demokráciáérvényesülését.

A Szerződés O cikkelyének megfelelően a Bizottság a Tanács felkérésére elkészítette az országvéleményt, amelyben értékeli Magyarországnak a teljes jogú tagság iránti kérelmét.

Magyarországnak a tagságra történő felkészülése az **Európai Megállapodás** alapján történik, amely 1994. február elsején lépett hatályba. Az Európai Unió 1995 májusában elkészült, a Közösség egységes belső piacával foglalkozó **Fehér Könyvének** végrehajtása - ami az előcsatlakozási stratégia egyik elengedhetetlen eleme - annak a tervnek megfelelően halad, amelyet a magyar kormány 1995 decemberében hagyott jóvá és 1997-ben vizsgált felül. A magyar kormány létrehozta azokat a mechanizmusokat, amelyek Magyarország integrációs politikáinak koordinálásához szükségesek.

Az országvélemény elkészítése során a Bizottság a **koppenhágai, 1993. júniusi európai tanácsi ülésen elfogadott kritériumokat** vette figyelembe. Az említett európai tanácsi ülés klónki következtetései kimondják, hogy Közép- és Kelet-Európa tagjelölt országai, amelyek készek a felvételhez szükséges lépések megtételére, abban az esetben válhatnak az Unió tagjaivá, ha teljesítik a következő feltételeket:

- a tagjelölt ország stabilan működteti a demokráciát, a jogállamiságot, az emberi jogok és a kisebbségek védelmét biztosító intézményrendszert,

- működőképes piacgazdaság megléte és képesség az Unión belüli versenykihívásnak való megfelelésre

- a tagsággal járó kötelezettségek vállalásának képessége, így a politikai, gazdasági és pénzügyi unió célkitűzéseivel való azonosulás.

Az, hogy a Bizottság milyennek találja e három kritérium-csoport - a politikai és gazdasági kritériumok, valamint, hogy az érintett ország mennyiben képes jogi rendszerét a közösségi joghoz hozzáigazítani - szempontjából egy-egy ország megfelelését, attól is függ, hogy az érintett ország kormányzata és jogrendszere mennyiben képes érvényesíteni a demokráciát és a piacgazdaság elveit, és mennyiben tudja az *acquis*-t a gyakorlatban átültetni.

Az országvélemények elkészítése során a következő **módszert** alkalmaztuk: megvizsgáltuk az egyes jelölt országok konkrét helyzetét, a középtávú kilátásokat, valamint az eddig megtett fejlődést és a folyamatban lévő reformokat. A politikai kritériumok terén a Bizottság elemezte a jelenlegi helyzetet, de figyelme az érintett intézmények hivatalos beszámolóin kívül kiterjedt arra is, hogy az adott országban miképpen működik a gyakorlatban a demokrácia és a jogállamiság.

1. Politikai kritériumok

Magyarország politikai intézményei megfelelően működnek. Hatáskörüket nem lépik túl, és munkájuk során együttműködnek. Az eddigi választások szabadok és a szabályoknak megfelelőek voltak, és mind 1990-ben, mind 1994-ben hatalomváltozást eredményeztek. A politikai ellenzék a tőle elvárt szerepet játssza az intézmények működésében.

Nincs komolyabb gond az emberi jogok tiszteletben tartása terén sem. Tiszteletben tartják és védik a kisebbségek jogait. Bizonyos előrelépésre van szükség az igazságszolgáltatási rendszer működése terén, valamint a roma lakosság jogainak védelmében. A magyar kormány e két területen nemrégiben tett intézkedései a fejlődés irányába hatottak. További lépésekre van szükség ezenkívül a korrupció elleni harchoz.

Magyarországon érvényesülnek a demokrácia jellemzői, stabil intézmények garantálják a jogállamiságot, az emberi jogokat, valamint a kisebbségek jogainak tiszteletben tartását és védelmét.

2. Gazdasági kritériumok

Azután, hogy 1989 és 1993 között a GDP csaknem 20 %-kal csökkent Magyarországon, 1994 óta a GDP ismét növekedésnek indult (ennek értéke 1995-ben 1,5 %-os volt, és 1996-ban 1%-os). Ezzel egy időben az ország haladást ért el az államháztartási rendszer és a nemzetközi fizetési mérleg stabilizációja terén és

* Külügyminisztérium Integrációs Államtitkársága, Budapest 1997. 79-82. old.

az infláció növekedésének megállításában (ez utóbbi 19,8 % volt 1996-ban). Magyarország lakóinak száma 10,2 millió, és az egy főre jutó GDP az EU átlag 37 %-ának felel meg. Az aktív lakosság 8 %-át foglalkoztatja a mezőgazdaság, ez a szektor a teljes hozzáadott érték 7 %-át adja. 1989 óta igen nagy mértékben nőtt az EU-val folytatott kereskedelem, amely ma már Magyarország külkereskedelmének 60 %-át teszi ki.

Azt a kérdést illetően, hogy **Magyarország mennyiben képes a Koppenhágában megállapított gazdasági kritériumok teljesítésére**, a Bizottság, elemzés alapján a következő szerint foglalt állást:

Magyarország **működő piacgazdasággal rendelkezik**. Lendületesen halad a liberalizáció és a privatizáció, emellett gyors növekedést mutatnak az új magánvállalkozások. A hosszab távú stabilitás biztosítása érdekében az országnak arra van szüksége, hogy gyors lépésekben folytatódjék a nyugdíjrendszer reformjának eddig megismert formája, ez azzal az előnnyel járna, hogy bővülne az ország tőkepiaca.

Középtávon jó esély van arra, hogy Magyarország megállja a helyét az **Unióban érvényesülő versenyhelyzetben és a piac erőinek kitéve**, amennyiben fennmaradnak a befektetések növekedéséhez szükséges makroökonómiai feltételek. A magyar vállalatok már ma is versenyképesek az EU piacain. Jól halad az ipar és a bankrendszer szerkezet-átalakítása. Fontos pozitív tényező továbbá, hogy Magyarország már hosszú évek óta elkötelezte magát a piacgazdaság fejlődését elősegítő reformok mellett, valamint az, hogy a kellő időben kész a legnehezebb döntések meghozatalára is. Hosszú évek óta egyenletesen magas a külföldi működőtőke-beruházás mértéke. A központi kérdés azonban jelenleg az, hogy miként kerülhető el a már fenn nem tartható költségvetési és külső deficientszint, mert ez akadályává válhat a további befektetéseknek és szerkezet-átalakító erőfeszítéseknek, valamint hátráltathatja az utóbbi időben felgyorsult gazdasági növekedést.

3. Magyarország képessége a tagsággal járó kötelezettségek teljesítésére

Több szempont képezte vizsgálat tárgyát Magyarország azon képességét illetően, hogy képes-e az *acquis* átvételére:

- az Európai Megállapodásban megfogalmazott kötelezettségek, különös tekintettel a vállalkozások alapítására, ezek kezelésére, az áruk szabad mozgására, a szellemi tulajdon védelmére és a közbeszerzésre
- a Fehér Könyvben megfogalmazott intézkedések, amelyek elengedhetetlenek az egységes belső piac létrehozása szempontjából
- az *acquis* többi részének fokozatos átvétele.

Magyarország teljesítette az Európai Megállapodás által megfogalmazott kötelezettségek döntő többségét, betartotta az e megállapodásban megszabott menetrendet. A megállapodás végrehajtása igen jól halad; rendezhető volt bármely, a végrehajtás során felmerülő bilaterális nézeteltérés, különösen a kereskedelem terén. Magyarország jó eredményeket ért el a Fehér Könyvben lefektetett szabályok és irányelvek átvétele terén.

A Közösség **egységes belső piacával** kapcsolatban elmondható, hogy a szükséges jogszabályalkotó tevékenység csaknem teljesen megvalósult. Ez különösen érvényes a következő területekre: versenyjog, közbeszerzés, szellemi tulajdon, társasági jog, számviteli törvény, adózás, termékfelelősség és a pénzügyi szolgáltatások.

Az eddigi eredményektől függetlenül arra van szükség, hogy a közösségi jognak a magyar jogi rendszerbe való beillesztésén kívül a megvalósítást érintő konkrét lépésekre kerüljön sor, és arra, hogy ezt hatékony adminisztratív eszközrendszer biztosítsa. Egyes területeken már jelenleg is megfelelő az érintett intézmények működése (így például a közbeszerzés területén már jelenleg is a közösségi irányelveknek megfelelően kerülhet sor fellebbezésekre, sőt bírósági eljárások is beindulnak), ugyanakkor számos más területen, például a szabványok terén további jelentős erőfeszítésekre van szükség.

Ami az **acquis egyéb részeit** illeti, középtávon Magyarországnak várhatóan nem jelent majd nehézséget bevezetésük, feltéve, ha folytatja a már megkezdett integrációs felkészülést a következő területeken: oktatás, képzés és ifjúságpolitika, kutatás és technológiai fejlesztés, távközlés; audiovizuális területek, kis- és közepes vállalatok, nemzetközi kereskedelmi kapcsolatok és azok fejlesztése.

Ezzel szemben további jelentős erőfeszítésekre lesz szükség ahhoz, hogy Magyarország a gyakorlatban alkalmazhassa a fogyasztóvédelemre és a vámszabályozásra vonatkozó *acquis*-t.

A gazdaság szerkezetének átalakítása és a modernizáció terén eddig elért eredmények figyelembevételével minden alapunk megvan arra, hogy középtávon a magyar **ipar** legtöbb szektora versenyképessé váljon a Közösség egységes belső piacán.

A **környezetvédelem területén** további igen jelentős erőfeszítésekre lesz szükség, ideértve komoly beruházásokat, valamint annak a közigazgatási intézményrendszernek a megerősítését, amely a hatályban lévő jogszabályok betartását biztosítja. E téren csak hosszú távon, illetve a távoli jövőben várható, hogy

Magyarország teljes mértékben megfeleljen a közösségi követelményeknek. Ehhez azonban az is kell, hogy a magyar állam növelje anyagi ráfordításait.

Magyarország jelentős előrehaladást könyvelhet el az *acquis* megvalósításában a **fuvarozás** terén. Amennyiben a közúti szállításban és az ahhoz kapcsolódó műszaki paraméterek biztosításában az eddigi lendülettel halad, akkor e téren semmilyen komolyabb probléma nem várható. A jövőben Magyarországnak megfelelő beruházásokat kell megvalósítania az európai szállítási hálózat bővítése céljából, mert ez az egységes belső piac hatékony működéséhez szükséges.

Magyarország középtávon megfelel majd a közösségi vívmányoknak a **foglalkoztatás** és a **szociális ellátás** területén. Ugyanakkor további erőfeszítésekre van szükség az egészségügyi ellátás javításához, valamint annak eléréséhez, hogy a munkahelyeken bevezetésre kerüljenek az Európai Unió egészségügyi és munkavédelmi normái. Magyarországon már jelenleg is hatékonyan működik a Munkerőpiaci Felügyelet.

A **regionális politika** terén Magyarország regionális fejlesztési politikát fogadott el, amely - megvalósulása esetén - középtávon várhatóan lehetővé teszi, hogy az ország bevezethesse a közösségi szabályokat és hatékonyan használhassa fel a Közösség strukturális alapjait. E téren a jövőben arra lesz szükség, hogy Magyarország bevezesse a szükséges pénzügyi ellenőrző mechanizmusokat.

Ami a **mezőgazdaságot** illeti, amennyiben az ország fejlődést ér el az állat- és növényegészségügy terén, és feltéve, hogy megerősödnek azok a struktúrák, amelyekre az élelmiszeripar terén és a közös mezőgazdasági politika alkalmazása céljából van szükség, akkor Magyarország EU-tagsága nem okozhat számára jelentős problémákat a közös mezőgazdasági politika végrehajtását illetően.

Az **energiaipar** vonatkozásában további lépésekre van szükség a monopóliumok jogi szabályozása terén, az átképzésben, a hálózatokhoz való hozzájutás biztosításában, valamint az állami beavatkozás szabályozásában a szilárd fűtőanyagok és az uránbányászat terén. Magyarország atomerőművet működtet Pakson, amely elektromosenergia-termelésének csaknem 40 %-át adja. Középtávon ezt az erőművet korszerűsíteni kell, mert csak akkor felel meg a nemzetközileg elfogadott biztonsági előírásoknak. Megoldást kell találni továbbá a nukleáris hulladék biztonságos tárolása ügyében is.

Magyarországnak az *acquis* átvételét illető vizsgálata alapján megállapítást nyert, hogy középtávon az ország képessé válik határai ellenőrzésének megszüntetésére és az ellenőrzés áthelyezésére az Unió külső határaitra.

Magyarország megfelelő időpontban képessé válhat arra, hogy részt vegyen a **gazdasági és pénzügyi unió** harmadik szakaszában, amely azzal jár, hogy gazdaságpolitikáját koordinálja, és teljes mértékben liberalizálja a tőkék mozgását. Jelenleg nem időszerű annak megítélése, hogy csatlakozásának időpontjára Magyarország alkalmassá válik-e az euro-övezetben való részvételre. Ez attól függ majd, hogy a szerkezeti átalakítás terén milyen sikereket ér el és folyamatosan meg tud-e felelni a konvergencia-kritériumoknak. Ez azonban nem feltétele a tagságnak.

Az elkövetkező néhány év során minden esély megvan arra, hogy Magyarország megfeleljen a **bel- és igazságügyi** *acquis*-nak. E téren különös hangsúlyt kell majd fektetnie a határellenőrzésre, a menedéket kérőkkel való bánásmódra, a vízumpolitikára, valamint a szervezett bűnözés elleni harcra. Magyarország jelezte, hogy csatlakozni kíván a Schengeni Egyezményhez.

Magyarország képes lesz megfelelni a **közös kül- és biztonságpolitikához** kapcsolódó kötelezettségeinek.

Ehhez járul, hogy 1989 óta Magyarország megerősítette kapcsolatait szomszédaival; barátsági és jószomszédsági egyezményeket írt alá velük, amelyekben az aláírók elismerik a jelenlegi országhatárokat, és megegyezést értek el az összes potenciálisan vitatott kérdésben. Az ország fontos szerepet játszik a térség stabilitásának biztosításában.

4. Felkészültség a közigazgatás és az igazságszolgáltatás terén

Amennyiben Magyarország további előrehaladást mutat a közigazgatás reformja terén, középtávon képes lesz létrehozni azokat a struktúrákat, amelyek segítségével hatékonyan ültetheti át a gyakorlatba az *acquis*-t.

Kiemelkedő jelentőségű, hogy a magyar igazságszolgáltatás rendszere legyen képes arra, hogy egységesen érvényesítse a közösségi joganyagot, különös tekintettel a Közösség egységes belső piacára. Amennyiben az ország tovább folytatja az ilyen irányban megkezdett erőfeszítéseit, minden remény megvan arra, hogy igazságszolgáltatási szervei középtávon alkalmazzák a közösségi joganyagot.

Következtetés

A fentiek figyelembevételével a Bizottság az alábbi következtetéseket fogalmazza meg:

- Magyarországon működik a demokrácia, amelynek szilárd intézményei garantálják a jogállamiságot, az emberi jogokat, a kisebbségek tiszteletben tartását és védelmét

- Magyarország működő piacgazdaságnak tekinthető, amelynek minden esélye megvan arra, hogy középtávon megállja a helyét az Unióban tapasztalható versenyhelyzetben, a piac erőinek kitéve;

- amennyiben Magyarország további erőfeszítést tesz az *acquis* átvételére, különös tekintettel az egységes belső piacra, fokozza munkája hatékonyságát ennek gyakorlati alkalmazásában, középtávon képesnek kell lennie az *acquis* teljes körű átvételére. Jelentős erőfeszítések szükségesek ahhoz, hogy a környezetvédelem, a vámenőrzés és az energiaipar területén is érvényesüljön az *acquis*. Emellett az országnak folytatnia kell a közigazgatás reformját, mert csak ezúton biztosíthatók azok a struktúrák, amelyek hatékonyan alkalmazhatják és érvényesíthetik a közösségi jogokat.

A fenti megfontolások fényében a Bizottság javasolja, hogy meg kell kezdeni a csatlakozási tárgyalásokat Magyarországgal.

Amennyiben Magyarország képes megerősíteni előcsatlakozási stratégiáját, ez segíteni fogja az országot, hogy hatékonyabban felkészülhessen a tagsággal járó kötelezettségekre, hogy orvosolni tudja az országvéleményben megfogalmazott hiányosságokat. Magyarország e téren elért eredményeiről a Bizottság legkésőbb 1998 végére jelentést készít.

A KIBŐVÜLÉS ÉS AZ ELMÉLYÜLÉS PERSPEKTÍVÁI

Amszterdam

Az intézmények modernizálásának szándéka reformtervek sorát hívta életre az integráció iránt elkötelezett szervezetekben és politikai pártokban. Az Európa Mozgalom a reformok mielőbbi kidolgozását és megvalósítását támogatta. Az 1994-es európai parlamenti választások egyik témája is az intézményi reformok problémája volt.

A legnagyobb vitát és a leghevesebb reagálást azonban az 1994. szeptember 1-jén közzétett ún. Schäuble dokumentum váltotta ki. A "Gondolatok az európai politikáról" címet viselő dokumentum szerzői a német keresztény pártok parlamenti képviselőcsoportjának vezető képviselői voltak: Wolfgang Schäuble, a csoport elnöke és Karl Lamers, a külügyi szóvivője. A dokumentum szerzői egyértelműen és határozottan állást foglaltak a keleti kibővülés mellett és ebből kiindulva vázolták fel elképzeléseiket az EU-ról. Az intézményeknek egy olyan fejlesztését, modernizálását sugallták, amely a föderatív államokra jellemző. Az integráció motorja pedig a Németországból, Franciaországból és a Benelux államokból álló "kemény mag" lenne. Ezek az államok mindig együttesen vennék részt a közös politikákban, különösen a kül- és védelempolitikában. A tervezetnek, amelyet mint magánvéleményt terjesztettek, különösen a "kemény mag" része váltott ki kemény kritikát. Nem teljesen alaptalanul vélték úgy pl. az olaszok és a spanyolok, hogy ezzel első- és másodrendű országokra osztanák az Európai Uniót.

John Major reagálása szeptember 4-én a "flexibilisebb Európa" elképzelés kifejtése volt. A brit miniszterelnök szerint minden ország az érdekeinek megfelelően és mélységben venne részt az egyes közösségi politikákban. Több más - civil kezdeményezésű - javaslat is nyilvánosságot kapott. Valamennyinek az összegyűjtésére és feldolgozására egy bizottságot hoztak létre. A javaslatok feldolgozásakor és a reformok elkészítésekor a csoportnak a többi demokráciát, nagyobb hatékonyságot és több átláthatóságot hármas elvet szem előtt tartania.

A reform kidolgozására hivatott kormányközi konferencia Torinóban nyílt meg 1996. március 29-én és 1997. június 17-én az amszterdami európai tanácsi értekezleten fejeződött be. A több mint egyéves tárgyalás négy alapvető szempont figyelembevételével tekintette át az Unió működését és készítette el javaslatait. Munkája során előtérbe állította a foglalkoztatottság problémáját és az állampolgári jogokat, a személyek szabad mozgását akadályozó utolsó korlátok eltörlését, erőteljesebb hangot és részvételt a nemzetközi politikában és a hatékonyabb intézményrendszert, tekintettel a közeli kibővülésre. Összességében az állapítható meg, hogy radikális, mélyreható reformjavaslatok nem születtek a kormányközi konferencián.

Közös foglalkoztatáspolitikát nem tudtak kialakítani, az továbbra is a tagállamok nemzeti feladata marad. Csupán a kérdéssel foglalkozó bizottság létrehozásában állapodtak meg, továbbá abban, hogy minden évben megvizsgálják a kérdést és ha szükséges, ajánlásokat tesznek. Amszterdamban meglepedéssel állapították meg, hogy az előző hónapban hatalomra került brit munkáspárti kormány csatlakozott a Maastrichtban elfogadott szociális politikához. Sovány eredményként könyvelhető el, hogy a tagállamok küzdelmet hirdettek a munkavállalási jog diszkriminatív alkalmazása ellen és - a nők és férfiak közötti - egyenlőség mellett. Az ugyancsak májusban hatalomra került francia szocialista párti kormány követelésre még az ősz folyamán Luxemburgban külön a szociális Európáról csúcsertekezletet tartottak az Unió vezetői. A tanácskozásnak inkább demonstratív jelentősége volt, gyakorlati következményei nem. A monetáris politika megvalósítása továbbra is elsőbbséget élvez.

A kormányközi konferencián arra is keresték a választ, hogy az állampolgárok számára az Unión belül hogyan lehetne a még meglévő korlátok lebontásával biztosítani a szabad mozgás feltételeit vagyis általánossá tenni a schengeni egyezményt, amely kormányközi együttműködés és nem közösségi politika eredménye volt. 1996. májusig 13 ország írta alá az egyezményt, bár ezek közül egy - Dánia - nem ratifikálta, ami viszont nem akadályozza abban, hogy együttműködjön a többi aláíró országgal. Az amszterdami szerződés elismerte a két nem aláíró tagállam - Anglia és Írország - különleges jellegét, vagyis határainon fenntarthatják az ellenőrzést, de bármelyik pillanatban - akár csak egyes vonatkozásban is - csatlakozhatnak. (Norvégia és Izland viszont, bár nem tagjai az Uniónak, aláírták a megállapodást és együtt akarnak működni a tagállamokkal) A jövőben belépni kívánó államok számára viszont az *acquis communautaire* részét képezi a schengeni egyezmény, vagyis teljes egészében el kell fogadni. Az amszterdami szerződés azonban előírja azt is, hogy öt éven belül meg kell szüntetni az ellenőrzést az Unió belső határain. Az ezt lehetővé tevő intézkedéseket a Miniszterek Tanácsának kell meghoznia. Meg kell határozni azt is, hogy a külső határon mik lesznek a teendők: az ellenőrzés egységesítése, a bevándorláspolitiká, annak eldöntése, hogy kitől kérnek vízumot, a menedékgó kritériumainak meghatározása stb.

A jugoszláviai krízis nagyon tragikusan bizonyította az egységes külpolitika hiányát. (A második iraki krízis 1998-ban ezt megerősíti.) Ezen a területen a kormányközi konferencia sem hozott eredményeket. Az eltérő diplomáciai tradíciók és geopolitikai érdekek miatt az Unió külpolitikai tevékenysége nem koherens, következésképpen nem kezdeményező és nem hatékony. Megfogalmazódott azonban néhány prioritás, ahol egységes hangon kellene megszólalnia az Uniónak. Ezek a területek a következők: kapcsolatok az Egyesült Államokkal, Közép- és Kelet-Európa, a Mediterráneum és a Balti tengert érintő problémák. Összességében azonban a közös kül- és biztonságpolitika kialakításának a területén nem sikerült elérni minőségi előrelépést. Nem történt döntés a Nyugat-európai Uniónak az Európai Unióba történő integrálásáról sem, ami tovább halasztotta a transzatlanti (USA - EU - NATO) együttműködés kereteinek a kidolgozását. Ebből az következett, hogy az amszterdami szerződésben a haderőre vonatkozó döntéseket nem foglalmazták meg. Tehát nem lesz európai hadsereg. Úgy döntöttek, hogy más kérdésekkel együtt a kül- és biztonságpolitika is témája lesz a következő kormányközi konferenciának. A tagállamok egyedüli pozitívumként a békefenntartó és humanitárius akciókban való részvételt értékelték.

Összességében az állapítható meg, hogy a kormányközi konferencia nem teljesítette eredeti célját: nem sikerült az Európai Unió intézményeinek modernizálása, a megtörtént és leendő kibővülés megkövetelte reformok kidolgozása. Néhány nem túl jelentős változtatást sikerült csak elérni: minősített többség kiterjesztése a Miniszterek Tanácsában (pl. az egészségügy vonatkozásában). Megállapodtak abban is, hogy függetlenül a tagországok kibővülést követő számától az Európa Parlament képviselőinek száma nem haladhatja meg a 700-at. S végezetül abban állapodtak meg, hogy a kibővülés előtt legalább egy évvel kormányközi konferenciát hívnak össze az intézményi reformok kidolgozására. A tervezett javaslatok között szerepel többek között az, hogy a Bizottság tagjainak számát csökkentsék, minden állam egy-egy főt delegálna. Viszont a jelenleg két biztost adó Franciaországot, Németországot, Spanyolországot, Olaszországot és Nagy-Britanniát azzal kompenzálnák, hogy szavazati súlyukat megnövelnék az Európai Unió Tanácsában. Jacques Santer, a Bizottság elnöke szerint létfontosságú, hogy ezzel a reformjavaslattal kapcsolatban még a századforduló előtt politikai egyetértés szülessen.

Az *Agenda 2000* azzal, hogy az Unió pénzügyi támogatási rendszerének átalakítására tesz javaslatot *közvetve* érinti az intézményi reformokat. Ajánlja a strukturális alapok rendelkezésére álló forrásainak kevesebb célra és szűkebb földrajzi környezetre történő koncentrálását. Jelenleg az Unió lakosságának több mint a fele részesül az alapból, ezt a Bizottság 40% alá javasolja szorítani. Ez ellen a szegényebb - elsősorban a mediterrán - országok tiltakoznak, hiszen pénzügyi támogatásuk csökkenne. Helyzetüket emellett még az is rontaná, hogy a keleti bővülés is pénzt vonna el tőlük.

Egyáltalán nem népszerű az az ajánlás sem, hogy a mezőgazdasági termelőknek nyújtott ártámogatásokat 10-30%-kal csökkentsék: a gabona esetében jelentősebben, a tejtermékekében szerényebben.

Ugyanakkor a Bizottság - bízva a gazdasági növekedés folytonosságában - hangsúlyozza, hogy a tagállamok hozzájárulását a közösségi költségvetéshez nem szükséges emelni. Annak legfelső határa továbbra is az adott ország GDP-jének 1,27%-a maradhat. Ez azonban egyelőre sem a gazdagabb, sem a szegényebb országokat nem nyugtatja meg. Az előbbieket azért panaszkodnak, mert már eddig is túl sokat fizettek (főként Németország) a közös büdzsébe. Az utóbbiak pedig megint csak a bővülés eddig még pontosan nem ismert költségeire hivatkozva ellenzik a költségvetési hozzájárulás korlátozását.

A konkrét intézményi reformok elmaradása mellett sok politikus és szakértő hiányolja az Amszterdami szerződésből a kollektív akaratot és ambíciót kifejező XXI. századi Európa-kép felvázolását. Az amszterdami az egyetlen szerződés, amelynek nincs preambuluma, ahol a hosszú távú, ambiciózus célokat szokták rögzíteni. Kétségtelen, hogy ma mindent háttérbe szorít a pénzügyi unió megvalósítása. Az euro bevezetése, bár gazdasági-technikai jellegű lépésnek tűnik, történelmi elentőségű esemény, nagy horderejű *politikai* döntés. Újfajta mentalitást, magatartást követel meg a (nemzet)tagállamok polgáraitól, hiszen a közös pénz elfogadásával a nemzeti szuverenitás egy - sem valóságos, sem szimbolikus értelemben - nem jelentéktelen részének, az addig megtett történelmi utat is jelképező *nemzeti* valutának kell búcsút inteniük.

Az euro bevezetése a szétiláldott, átalakuló, pénzügyi válságokkal terhelt világunkban komoly kockázatot is hordoz magában. Sikere nem csupán kontinensünk sikere lesz, ahogyan egy esetleges kudarcnak is globálisak lesznek a következményei.

Az elmúlt évtized gyors és mélyreható változásai talán meggyőzik a kétkedőket. Nekik szól Helmut Kohl találó megjegyzése az 1997. decemberi luxemburgi csúcs idején. "Uraim, tíz évvel ezelőtt nem az euróról, hanem az eurorakétákról vitatkoztunk."

A csatlakozási tárgyalások

„Be kell fogadnunk a közösségbe Kelet-Európa népeit is, ha felszabadultak jelenlegi kötöttségeik alól, és csatlakozni kívánnak hozzánk.” - mondta Robert Schuman 1963-ban. Nos 1998ban megtörtént a döntő lépés, hogy a kelet-európai országok is belátható időn belül az Európai Unió teljes jogú tagjai legyenek. Szinte nincs politikus, aki ne nevezné ezt a folyamatot az európai integrációs szervezet eddigi legnagyobb kihívásának. Ellentétben a korábbi bővítésekkel, ebben az esetben nem egyszerűen egy-egy ország vagy ország csoport csatlakozásáról van szó, hanem a kontinens politikai egyesítéséről, Európa egységének megeremtéséről. Legnagyobb kihívás azért is, mert elkerülhetlenné válik az Európai Unió - egyébként már régóta esedékes - mélyreható intézményi reformja, a közösségi politikák elmélyítése és megszilárdítása a globalizáció közepette a világban betöltött, betöltendő szerepének világos, határozott megfogalmazása. Mindez felveti az identitás problémáját, az európaiság XXI. századi értelmezését is.

A konkrét, tartalmi kérdésekre összpontosító tárgyalások 1998 november elején Brüsszelben kezdődtek el hat országgal: a 31 fejezetre tagolt 80 ezer oldalnyi joganyag első hét fejezetével rátértek az érdemi felvételi tárgyalásokra. A tagországok elvileg eddig sem elleneztek a tárgyalások megkezdését, de különböző fenntartásaikat hangoztatva nem volt könnyű őket rávenni az érdemi tárgyalások megkezdésére. Hónapokba tellett amíg az ügyet felkaroló osztrák elnökségnek ezt mindenkivel sikerült elfogadtatni.

A tagországok közvéleményének pozitív hozzáállása a jelölt-országok befogadására ugyancsak fontos tényező a csatlakozási folyamatban. A 2000 végén a 15 tagállamban végzett felmérések szerint a bővítés átlagos támogatottsága 44%-os volt, az ellenzőké pedig 35%-os. Ezen belül azonban jelentős eltérés figyelhető meg. Míg egyes országokban 50% fölött volt a támogatottság (Görögország 70%, Olaszország 59%), addig másokban alig haladta meg a 30%-ot (Franciaország 35%, Ausztria 32%). Konkrétan Magyarország megítélése jó. A 15 tagállamban átlagosan 46%, az ellenzőké 31%. A jelölt országok között ez a második legjobb érték, csak Málta előz meg bennünket 50%-os támogatottsággal. A legtöbben Dániában és Svédországban (56%) szeretnének uniós tagként látni bennünket, a legkevésbé pedig Nagy-Britanniában (38%) és Franciaországban (32%).

Az Eurobarométer közvélemény-kutatási adatai szerint az Európai Unió lakossága a bővítést távolról sem tekinti kiemelt fontosságú feladatnak (tízből csupán három). Nagyobb jelentőséget tulajdonítanak a foglalkoztatottsága közbiztonság stb. problémájának.

1998-ban és 1999-ben különösen lekötötte a közvéleményt és a politikusokat a koszovói krízis. Miután a Rambouillet-ben folytatott tárgyalások Jugoszlávia és Koszovó képviselői között nem jártak eredménnyel - bár valójában nem is járhattak a Belgáddal szemben támasztott kö vetelmények (az ország teljes katonai ellenőrzése) miatt - a NATO, az Európai Unió teljes egyetértésével 1999. március 25-én - alig két héttel Magyarország csatlakozása után - bombázni kezdte Jugoszláviát („humanitárius intervenció”). Az esemény lökést adott a közös kül- és biztonságpolitika kialakításához. A kölni Európa Tanácsi értekezleten (1999. június 3-4.) döntés született arról, hogy az Európai Uniót alkalmassá teszik az önálló nemzetközi konfliktus megelőzésre és válságkezelésre, s ennek érdekében a szükséges mértékben fejlesztik az Unió katonai potenciálját. Ugyanakkor hangsúlyozták, hogy az Unió nem akarja és nem is fogja átvenni a NATO szerepét. A döntés megpecsételte a Nyugat-Európai Unió sorsát is: már nem kerülhette el a beolvasztását az Európai Unióba. Javier Solanát, aki az év végéig még a NATO főtitkára maradt, pedig az integráció kül- és biztonságpolitikai főmegbízottjává nevezték ki.

Félévvel később a Helsinkiben tartott (december 10-11.) Európa Tanácsi értekezleten döntöttek arról, hogy a nemzetközi válsághelyzetekre reagálni képes önálló katonai erőt fejlesztenek ki, kizárólag konfliktuskezelő illetve békefenntartó feladatokra. Magyarország egy gépesített lövész zászlóalj és egy légvédelmi rakéta szakaszt ajánlott fel az új egységbe.

Fontos döntés született Helsinkiben a bővítést illetően is: 2000-ben újabb öt kelet-európai országgal (Szlovákia, Bulgária, Románia, Lettország, Litvánia) és Máltával is megkezdik a csatlakozási tárgyalásokat. Továbbá tagjelöltséget garantáltak Törökországnak, de a konkrét tárgyalásokat csak akkor kezdik meg vele, ha bizonyos alapvető feltételeket (emberi- és kisebbségi jogok biztosítása stb.) teljesít. A csúcsértekezletről kiadott zárónyilatkozat egyik kitétele számolgotásra készítette a tagjelölt országokat. Eszerint az Európai Uniónak „2002 végétől alkalmassá kell válnia az új tagok befogadására”. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy 2002 végéig be kell fejezni a csatlakozási tárgyalásokat illetve addigra hatályba kell lépnie az intézményi reformokat tartalmazó új szerződésnek.

A Bizottság 2000. november 8-án tette közzé a 13 csatlakozni kívánó - és tárgyaló - országról készített éves jelentését. A jelöltek összességében jelentős haladást értek el a koppenhágai kritériumok teljesítésében. A politikai követelményeket illető bírálatok szinte ugyanazok voltak mint korábban: a tisztviselői és bírói kar nem eléggé képzett, nagy a korrupció és a gazdasági bűnözés, létezik a cigányság diszkriminációja, „ egyes tagjelölteknél” (valószínűleg Csehország és Románia)

növekszik a nő- és gyermekkereskedelem. Egyetlenegy tagjelölt - Törökország - nem teljesíti a politikai kritériumokat, így vele az Európai Unió továbbra sem kezdi meg a tdnyleges csatlakozási tárgyalásokat.

A Bizottságnak a gazdaságról szinte egyértelműen pozitív a véleménye. A tíz kelet-európai országban a jelentés 4%-ra becsüli a növekedést. Némely országban (Lengyelország, Magyarország) viszont nem lassult az infláció, csökkent viszont a munkanélküliség. A kelet-európai országcsoport - az Egyesült Államok után - az Európai Unió legnagyobb kereskedelmi partnere (13%-os részesedés).

Ciprus és Málta már alkalmasak az uniós piaci verseny elviselésére. Észtország, Magyarország, Lengyelország, Csehország és Szlovénia erre már „rövid távon” (2-3 év) is alkalmas. Lettorszá-, Litvánia és Szlovákia „középtávon” (4-5 év), míg Bulgária és Románia csak jóval később. Ebből némi következtetés is levonható arra vonatkozóan, hogy mely országok kerülhetnek be az első körben. Hogy mikor az azonban még mindig nem egyértelmű, bár a dokumentum megjegyzi, hogy „a tárgyalások a legelőrehaladottabb tagjelöltekkel 2002-ben befejeződhetnek”. Ami azonban nem jelenti azt, hogy be is fejeződnek - jelentette ki Günter Verhaugen, a Bizottság bővítési biztosa.

Magyarország megítélése - hasonlóan a korábbi évekhez - összességében jó. A politikai kritériumok teljesítésénél a jelentés megismétli a cigány lakosság helyzetének a javítását és a korrupcióellenes harc erősítését. Megemlíti még - többek között - a közszolgálati rádió és tévé irányító testületének kormányparti egyoldalúságát, de hangsúlyozza az ellenzéki konszenzus hiányát is. Gazdasági területen egyértelműen fejlődést állapít meg. Elmarasztaló viszont az autópálya-építést illetően, valamint sürgeti a nyugdíjreformot és a helyi önkormányzatok finanszírozásának a reformját. A piacgazdaság működéséről határozottan jó a véleménye.

A jelentés legnagyobb részben az uniós jogszabályok átültetésével és megvalósításukkal foglalkozik. Dicséri a bel- és igazságügyi alkalmazkodást (határellenőrzés, a szervezett bűnözés elleni küzdelem).

Két terület kapott igen elmarasztaló ítéletet: a mezőgazdaság és a környezetvédelem. Többek között azért, mert lassú az állat- és növényegészségügyi jogharmonizáció, gyenge a Környezetvédelmi Minisztérium helyzete, különösen a jogi részlege.

A svéd elnökség alatt (2001 első fele) olyan fontos kérdések kerültek megtárgyalásra, mint a személyek és a tőke szabad áramlása. (Német javaslatra valószínűleg 7 év után lesz szabad a munkaerővándorlás, a termőföld vásárlására viszont mi kérünk hosszabb átmeneti időszakot). A jelen helyzetben egyáltalán nem irreális az, hogy a tárgyalások 2002 végére befejeződnek. S ha a tagállamokban megerősödik a politikai akarat, hogy egy év alatt ratifikálják a csatlakozási szerződéseket, akkor elképzelhető az első körbe tartozó országok- köztük Magyarország-csatlakozása 2004. január 1-én. Ez megfelelné az Európa Parlament azon óhajának, hogy a 2004-es Európa parlamenti választásokon az új tagállamok már vegyenek részt.

Nizza

A csúcsértekezletet - nem túlzás állítani - megilleti a történelmi jelző. A tagállamok államés kormányfői elfogadták az integrációs szervezet létrehozása óta legmélyebb intézményi reformját. Indokolta ezt az, hogy a hat állam együttműködésére alapozott, más történelmi körülmények között megalkotott szervezet már tizenöt taggal is egyre nehezebben, egyre inkább

technokrata jelleget öltve - s távolodva a polgároktól - működött. A reformokat mindenképpen sürgetővé, elkerülhetetlenné tette a kelet-európai országok éveken belül reálisan várható csatlakozása.

A tét nagy volt, s a francia elnökség mindent megtett, hogy sikerrel záruljon az Európa tanácsi értekezlet. A tanácskozások nem nélkülözték a drámaiságot sem, az érdekek kemény ütköztetésekor felsejlett a kudarc is. Végül is túllépve az eredeti határidőt a konferencia december 11-én, hétfőn hajnalban ért véget. (Jellemző az utolsó pillanatig tartó alkudozásra, hogy az első hírügynökségi jelentések ellentmondó adatokat közöltek a döntéshozó szervekben elosztott helyek számáról). Az integráció tengelyét alkotó francia-német együttműködés megrendülése is feszültségnövelő tényező volt. Föladja-e Franciaország a paritás elvét a Tanácsban a gazdasági, demográfiai - igaz, még nem politikai - óriás Németország javára? Végül is ez nem történt meg, mivel az eredeti döntés politikai volt, s ezért most is az maradt.

A 2000. december 7-10. között a francia üdülővárosban ülésező s a februárban megnyílt kormányközi konferenciát lezáró Európa tanácsi értekezletet is - mint minden nagyjelentőségű nemzetközi értekezletet - antiglobalizációs illetve szociálisabb Európát követelő tüntetések kísérték.

A tanácskozásnak mintegy nyitányaként kihirdették az Alapvető Jogok Chartáját. A Preambulumból és hét fejezetből álló dokumentum eredetileg-a Szerződés részeként- jogi hatállyal bírt volna. Mivel azonban a Charta kötelező erőre emelését egyes államok (elsősorban az északiak) elleneztek, így csupán politikai deklaráció formájában került kihirdetésre, s egyelőre nem vált kötelező érvényűvé. Az állam- és kormányfők a kölni csúcsértekezleten (1999. június) határoztak a Charta kibocsátásáról, amely tartalmazná az alapvető állampolgári jogokat s az Unió legitimitását is erősítené. A tagállamok, az

Európai Parlament és a Bizottság képviselőiből álló 62 tagú „Konvent” készítette el a Chartát, amelynek hét fejezete a következő területeket fogja át: emberi méltóság, szabadságjogok, egyenlőség, szolidaritás, állampolgári jogok, igazságosság valamint általános rendelkezések.

A Bizottság értékelése szerint a Charta nagy előnye, hogy egyetlen dokumentumban egyszerű, közérthető nyelven foglalja össze a jogban már addig is létező alapelveket. Kétséget kizáróan előbb-utóbb meg fog történni a Szerződésbe foglalása (ezt a ma ellenzők is elvileg támogatják) s ezzel kötelező érvényűvé válása.

Az Unió reformja alapvetően a három legfontosabb intézmény működési problémái érintette. A Tanács az integrációs szervezet legfőbb döntéshozó szerve, ahol a döntések túlnyomó többségét egyhangúlag hozzák. Ez a mechanizmus már ma is nehézkes, s 27 tagállam esetén megbéníthatja az Unió működését. A többségi döntéshozatalra történő áttérés - amelyet javasoltak - viszont megszüntetné a vétójogot, s a nemzeti érdekek csorbulásához, végső soron a nemzeti szuverenitás további korlátozásához vezethet. Így nem meglepő, hogy a szavazati súlyok tárgyalásakor - a kis tagországok ellenállása miatt - nem sokon múlt a kudarc. Végül valamennyi érdeket sikerült figyelembe venni, de úgy hogy egy lényegesen bonyolultabb döntéshozatali mechanizmus alakult ki. Ennek alapján a többségi döntéshozatalhoz szükséges:

- a tagállamok többségének a támogatása
- a szavazati súlyok minősített többsége
- a tagállamok kellő demográfiai súlya.

A korábbi 2-10 helyett 3-29 között szóródtak a szavazatok, amelyekkel az egyes tagállamok rendelkeztek a Tanácsban. A legnagyobb tagállamok (Franciaország, Németország, Nagy-Britannia, Olaszország) szavazategyenlősége (29-29 szavazat) megmaradt. Szükséges, hogy a döntést a tagállamok többsége is támogassa (pl. 27 tagállam esetén 14). Továbbá, hogy a támogató tagállamok lakossága elérje az Unió összlakosságának a 62%-át. Ez utóbbi feltétel szerint három nagy tagország (ha az egyik Németország) blokkolhat bármilyen döntést, mert együttes népességük az Unió lakosságának több mint 38%-a. Magyarország 12 szavazattal fog rendelkeznie Tanácsban.

A Bizottsággal kapcsolatban az alábbi döntés született: a két biztossal rendelkező nagy tag országok 2005-től egyről lemondanak, hogy a 27 tagállam mindegyikének legyen egy biztosa. A 28. állam csatlakozásakor a kérdést újratárgyalják (létszám csökkentése, rotáció stb.).

Az Európai Parlamentbe a korábbi rögzített 700 hely nem lesz elégséges. Németország itt érvényesíthette demográfiai súlyát, a legtöbb hellyel (99) fog rendelkezni, aminek azonban csak akkor lesz igazi jelentősége ha az Európai Parlament ma még igen szűk hatásköre bővülni fog. Magyarország képviselőinek a száma 20, bár nehezményezzük, hogy az azonos lélekszámú Portugália és Görögország kettővel több képviselőt küldhet Strasbourgba. (Ezt minden valószínűség szerint korrigálni fogják) A reform szerint 27 tagállam esetén a képviselők száma 734 lesz.

A minősített többségi szavazást újabb 35 területre terjesztették ki. Néhány komoly téma azonban továbbra is vétőfüggő maradt. Nagy-Britannia az adózás és a szociálpolitika, Franciaország kulturális, oktatási és a külkereskedelmi politika egyes területén, Németország a bevándorlási politikában, Spanyolország a strukturális és kohéziós alapok ügyében tartotta meg a vétójogot.

A „megerősített együttműködés” már az Amszterdami szerződésben is szereplő mechanizmusának működése elől is elhárult az akadály azzal, hogy törölték a vétót amellyel eddig bármelyik tagállam megakadályozhatta a bizonyos területeken gyorsabb haladást választókat. Ezután a tagállamoknak nem kell bevárniuk a többieket, hogy előrehaladjanak, elmélyítsék egymás között az integrációt. A mechanizmus erősen emlékeztet az 1994-es Schäuble-dokumentumra („kemény mag” országok csoportja) illetve a „kétébességes Európa” koncepcióra. A „megerősített együttműködés” reálissá teszi azt az aggodalmat, hogy „elsőrendű” és „másodrendű Európa”. Kwasniewski lengyel államfő a konferencia idején adott nyilatkozatában nagyon veszélyesnek ítélte, mert „Európa újabb megosztását” eredményezi.

A nizzai csúcserkeztelen jelentős kompromisszumok árán születtek eredmények. Ezt bizonyítja többek között az igen bonyolult szavazati rendszer, amely továbbra is biztosítja a nagy tagállamok hatalmi helyzetét. (Ezt érezték az írek, amikor a 2001. június 9-i referendumon 54% os többséggel elutasították a Nizzai szerződést) Magyarország szempontjából mindenképpen nagy jelentőségű, hiszen egyértelmű üzenetet fogadott el a bővítésre, a jelöltek egyéni elbírálása mellett foglalt állást és megfelelő képviselést biztosított az Unió intézményeiben.

Hogy a kikínlódott intézményi reformok hatékonyak lesznek-e az csupán a működés folyamán, a bővülést követő években fog kiderülni. Hogy milyen lesz a jövő Európája arról viszont nem vitatkoztak Nizzában. Viszont a politikusok is érezték, látták, hogy a kibővült Európa nem lehet meg jövőkép nélkül. Ezért folytatódott a lényegében már korábban elindított vita újult erővel Nizza után.

Viták az Európai Unió jövőjéről

Quo vadis Europa? - tette fel a kérdést Joschka Fischer, német külügyminiszter 2000. május 12-én a Humboldt Egyetemen A konföderációról címmel - privát emberként - tartott beszédében, s ezzel elindította - vagy inkább felgyorsított, középpontba állította - az egész kontinensen az Európai Unió jövőjéről szóló vitát. Úgy ítélte meg, hogy a kibővülés, amely megduplázza a tagállamok számát elodázhatalanná teszi az integrációs intézmények reformját.

Robert Schuman elképzelését felelevenítve beszéde elején le is szögezi, hogy a konföderációtól el kell jutni az Európai Föderációig, amely nem mást jelent, mint a törvényhozó és végrehajtó hatalmat gyakorló európai parlamentet és kormányt. A föderációnak egy alkotmány ércvényű szerződésen kell alapulnia.

Ugyanakkor nyomban le is szögezi, hogy mindez a folyamat nem történhet a nemzetállamok ellenében, mert minden ilyen terv, csak akkor valósítható meg, ha a nemzetállamok megmaradnak a föderációban s ezért meg kell osztani a szuverenitást Európa és a nemzetállamok között".

Hogyan, milyen intézményi szervezeti keretben képzelel el ezt? Kétkamarás parlamenttel, ahol az egyikben - kifejezve a nemzetállamok Európáját - a nemzeti parlamentek képviselői foglalnának helyet. A másikban, amely az állampolgárok Európáját képviselné, kétféle módon

lehetne bekerülni: az amerikai Szenátus mintájára közvetlen választások útján vagy a német Bundesrat modelljét követve, a tagállamok delegálnák a képviselőket.

A végrehajtó hatalmat, az európai kormányt illetően is két opciót vázol fel. Vagy az Európai Tanács alakulna át a Föderáció kormányává vagy a Bizottság, amelynek élén széleskörű hatalommal rendelkező, közvetlenül választott elnök állna. Az alkotmány érvényű szerződés világosan elhatárolná a nemzeti és közösségi kompetenciákat.

Elképzelésével a német politikus túl kíván lépni a Monnet-féle módszeren. Az „alapító atya” - az elméletet nem kedvelő, erősen gyakorlati ember - ugyanis úgy vélte, hogy az intézmények és politikák mind erősebb közösségiesítésével - nem fordítva különösebb gondot a végső cél vi lágos kimunkálására, megfogalmazására - az integrációs szervezet mintegy automatikusan tökéletesedik.

A Föderációhoz három szakaszon keresztül lehetne eljutni. Az első a „megerősített együttműködés” lenne. Ez lényegében már ma is létezik: az eurozóna, illetve a Schengeni egyezményhez csatlakozók köre. A második, a politikai integráció, az Európai Föderáció megvalósulásához vezető átmeneti szakasz egy „gravitációs központ” létrehozását jelentené. A résztvevő „egy hangon beszélő” államok tulajdonképpen létrehoznák a Föderációt az integrációs szervezeten belül (alkotmány, intézmények stb.). Megkülönböztetett figyelmet kellene arra fordítani, hogy a „gravitációs központ” nyitott legyen! Ellenkező esetben Európa újra megosztott lesz!

A német politikus alapvető problémákat fogalmazott meg, amelyeknek megoldása nem odázható el. Ilyenek a nemzeti szuverenitás és az integráció (szupranacionalitás) viszonya, az Unió működésének átláthatósága („közelebb a polgárokhoz”, a subsidiaritás elve) és a német francia együttműködés. „Szoros francia-német együttműködés nélkül semmilyen Európa terv nem vihető sikerre a jövőben” - szögezte le a német külügyminiszter. (Amikor a hazai sajtó „a Franciaországtól emancipálódott Németországot” kiáltotta ki a Nice-i csúcsértekezlet győztesének a külügyminiszter figyelmeztetett: „Európa Franciaország nélkül nem működik. Németországot győztesként bemutatni ez teljesen értelmetlen!”)

A benelux államok - a föderalizálás legodaadóbb hívei - kedvezően fogadták Fischer tervét. Madrid, London és Lisszabon erős kétkedéssel és iróniával (a Csatornán túl „szivárványfestegetésnek” minősítették). A francia külügyminiszter is ironizált a terven, az olasz viszont lelkesedett érte. Schröder kancellár sem állt ki mellette egyértelműen. Jean-Pierre Chévenement, az ultrarepublikánus francia belügyminiszter viszont heves támadta, „a német-római császárság” újraélesztését vélte benne felfedezni.

Francia részről hivatalos reagálásnak tekinthető Jacques Chirac köztársasági elnöknek a berlini Bundestagban - első külföldi államfőként - június 27-én elmondott *Á mi Európánk* c. beszéde. Ebből az tűnik ki, hogy még korainak tartja a Föderáció gondolatának a felvetését. „A jövő Európájának arculata még kialakításra vár. Hogy milyen lesz az a vitától, a tárgyalástól és természetesen a népek akaratától függ” -jelentette ki. A gyorsabban haladók alkothatnak „pionír csapatot”, de nem szükséges, hogy ezek az államok egy újabb szerződést kössenek. Határozottan elutasítja a nemzetállamok helyébe lépő európai „szuperállamot” és leszögezi „, az elkövetkezendő időkben a nemzetek lesznek a legelső hivatkozási pontok”.

A különbség a két elképzelés között az eltérő történelmi múltban, a nemzetfejlődésben, az európai integrációs folyamatban, annak elindításában játszott szerepben keresendő.

Gerhard Schröder 2001. április 30-án, az európai szocialista pártok berlini tanácskozásának előestéjén tette közzé pártja vezetése által is jóváhagyott Európa-tervét. Javaslati között szerepel a Bizottság európai kormányá alakítása, az Európai Parlament kompetenciájának szélesítése

és erősítése valamint a Tanácsnak egy második kamarává (Államok Háza) alakítása. Olyannak képzei el a humanizmus és a felvilágosodás ideáljára alapozott Európát, „ a társadalmi demokrácia európai modelljét”, amely „ szerves kapcsolatot teremt a szabadság és a szolidaritás, az egyén és a társadalom, a hatékonyság és a felelősség között”. Európa víziójában nagy hangsúlyt kap a biztonság, a prosperitás, a foglalkoztatottság, a politikai szabadságjogokkal egyenrangúnak ítélt szociális jogok, a biztonság- és védelem politika fokozott közösségiesítése, a közös agrárpolitika reformja („újránemzetesítése, s ezzel a német teher csökkentése”).

A külföld reakciója szinte egyöntetűen - némi hangsúlyeltolódással - az volt, hogy túlságosan „német”. Mások (pl. a lengyel külügyminiszter) „XXI. századi utópiának” minősítette. A francia miniszterelnök, Lionel Jospin - bár a sajtó erősen ostromolta-nem nyilatkozott. Egy hó nappal később, május 28-án a Rádió székházában elmondott beszédét viszont, céltudatosan és teljes egészében Európának szenteli. (A hallatóság szinte teljes egészében fiatalokból, diákokból áll!)

„Francia vagyok. Európainak érzem magam.” - ezekkel a szavakkal kezdte beszédét. Olyan erős Európa mellett foglalt állást, amely nem választja szét a gazdasági prosperitást és a társadalmi haladást, megőrzi a kulturális sokszínűséget, önálló szerepe és súlya van a világban, ahol mindig és mindenhol a béke és a demokrácia védelmezője. Javasolja a három alapintézmény - Bizottság, Tanács, Európai Parlament - reformját, de ellenzi a köztük lévő egyensúly radikális átalakítását. Kategórikusan elutasítja a Fischer féle intézményi struktúrát, helyette olyan „Föderációt” képzei el, amelyben a kompetenciák megosztása és átadása fokozatosan történik. Vagyis a Jacques Delors által megfogalmazott „nemzetállamok föderációját”, amely egyesíti az európai politikai építmény két elemét: a föderációs ideált és a nemzetállami realitást. Támogatja egy európai alkotmány megszerkesztését, amelynek tengelyét az Alapvető Jogok Chartája alkotná.

A francia vízióban a nemzeti elem a domináns, amely a kormányközi együttműködés erősítését feltételezi az integráció elmélyítéseként. Ez igen közel áll a brit állásponthoz., amelyet Tony Blair 2000. október 6-án varsói látogatásán fejtett ki. Ő is támogatja a kompetenciák világos elhatárolását, a kétkamarás parlamentet, egyes államcsoportok gyorsabb előrehaladását, de azzal a feltétellel, hogy nem alkothatnak „kemény magot”. Összegezve: híve „ egy szabad, független és szuverén nemzetek Európájának”, amely „szuperhatalommá” válhat, de „szuperállammá” nem!

A vita, amelyben a kelet-európai országok alig hallatják hangjukat, éppoly sokszínű, mint a kontinens, s minden bizonnyal termékeny és eredményes lesz. Mindenesetre a jelenlegi állapota és az európai helyzet inkább arra enged következtetni, hogy nem a nemzetállamok elhalásának, hanem szerepük, funkciójuk átalakulásának vagyunk a tanúi, s hogy földrészünk politikai integrációjának kiteljesedése nem a közeljövőben várható.

XIV. DOKUMENTUM

Az Európai Bizottság országjelentése, 2000. november 8.*

C. KÖVETKEZTETÉSEK

Magyarország továbbra is teljesíti a koppenhágai politikai kritériumokat.

Az 1999-es fejlesztési program folytatólagos végrehajtásában látható a közigazgatás korszerűsítése terén elért további haladás.

Bár az igazságszolgáltatás működése kielégítő és a bírák felkészítése a közösségi vívmányok terén előrehaladt, a Legfelső Bíróság jelentős ügyhátraléka gátolja a bírói gyakorlat egységesítését és a következetes joggyakorlat fejlesztését. Ezt orvoslandó, további erőfeszítéseket szükséges tenni. A Csatlakozási Partnerség középtávú prioritásával összhangban továbbra is folyamatos képzési programokat kell biztosítani a köztisztviselők és a bírák számára.

Annak ellenére, hogy számos intézkedés történt a korrupció leküzdésére, az továbbra is problémát jelent, és újabb erőfeszítések szükségesek kezelése érdekében.

Magyarország továbbra is tiszteletben tartja az emberi és szabadságjogokat. ugyanakkor a börtönök túlszűfolttsága növekvő problémát jelent, amely orvosolandó.

A rövidtávú Csatlakozási Partnerség prioritásával összhangban, Magyarország hozzájárult az országos és helyi szinten pénzügyi eszközökkel támogatott középtávú roma akcióterv megvalósításához. Ez a program segíti a romák beilleszkedését és diszkriminációellenes harcát az oktatás, a kultúra, a foglalkoztatás, a lakásügy, az egészségügy és a szociális szolgáltatások terén. Mindazonáltal ennek a programnak a folytatólagos végrehajtására van szükség ahhoz, hogy rövidtávon konkrét eredményeket lehessen elérni.

Magyarország működő piacgazdaság és rövidtávon képesnek kell lennie arra, hogy megfeleljen az Unión belüli verseny nyomásának és piaci erőknek, feltéve, hogy a jelenlegi reform útján halad tovább.

Jelentős előrehaladás történt a makrogazdasági stabilitás megszilárdítása irányában, növelve a folyó fizetések fenntarthatóságát és megerősítve a piacgazdaság intézményi alapját. Magyarország továbbfejlesztette infrastruktúráját és tovább haladta a vállalati átalakítással. A vállalatalapítási tevékenység erős, különösen vonatkozik ez a külföldi közvetlen beruházások által létrehozott társaságokra.

Emellett azonban aggodalomra ad okot az árstabilitás irányába való lassú előrehaladás, és a külső versenyképesség fenntartása szükségessé teszi a részpolitikák megfelelő kombinációjának alkalmazását, beleértve a folytatódó költségvetési konszolidációt, főleg az egészségügy, közlekedés és a helyi önkormányzat területén. Bár a munkanélküliség visszaesett, jelentős regionális különbségek állnak fenn és a szakképzett munkaerő hiánya tapasztalható a magas növekedést elért iparágakban. A pénzügyi szektor közvetítő szerepének javítani kell a hazai kis- és középvállalatoknak nyújtott szolgáltatásokat.

A magyar hatóságoknak jól kiegyensúlyozott részpolitikák kombinációját kell fenntartaniuk, továbbá megfontolt és rugalmas monetáris politikát kell folytatniuk. A pénzügyi szektor felügyeletét tovább kell javítani, különösen a nyugdíjalapok tekintetében. Intézkedéseket kell hozni

a regionális különbségek csökkentése és a munkaerő rugalmasságának és mobilitásának erősítése érdekében. A fenti strukturális reformok végrehajtását tovább kell folytatni abból a célból, hogy kezelni lehessen a költségvetés megszilárdítását.

Magyarország a legtöbb területen folytatta az előrehaladást a közösségi vívmányok átvételében és végrehajtásában s ezáltal a tagságra való felkészülésben jó szintet ért el. Ezt a folyamatot általában véve kielégítő intézményfejlesztési intézkedések kísérték.

A vonatkozó időszakban jó előrehaladás figyelhető meg a belső piaccal összefüggő jogalkotás területén, így különösen a harmonizált és az „új megközelítésű” termékekre vonatkozó szabályozás, a biztosítás és számvitel, valamint egyes állami támogatási programok harmonizálása és átláthatósága tekintetében. Még további erőfeszítések szükségesek, különösen a megfelelő piacfelügyeleti rendszer fejlesztése, továbbá az adókedvezmények formájában nyújtott állami támogatások összehangolása érdekében. Míg a hozzáadott és a jövedéki adózásra vonatkozó közösségi vívmányok főbb szerkezeti elemei már átvételre kerültek, az adózás területén további erőfeszítések szükségesek a kedvezményes kulcsok, az adómentességek és a közvetlen adózás tekintetében. A Központi Kapcsolattartó Iroda valamint a tagállamok adóhatóságaiával való együttműködés és kölcsönös segítségnyújtás megerősítése

* A Magyar Külügyminisztérium honlapja, <http://www.gov.hu>

is szükséges. jelentős előrehaladás történt a vám területén, az új vámtörvény nagy mértékben tükrözi a közösségi Vámkódex szabályait. A távközlés területén, ahol a piac elvben nyitott a versenyre, további közelítésre van szükség az egyetemes szolgáltatás fogalmainak és feltételeinek vonatkozásában.

A mezőgazdaság területén a közösségi vívmányok alapvető szerkezeti elemei átvételre kerültek, azonban a közös agrárpolitika végrehajtásához szükséges intézményrendszer létrehozása még hátra van. A jogközelítés felgyorsítása szükséges, különösen az állat- és növényegészségügy területén.

A környezeti jogharmonizáció területén csak kis mértékű előrehaladás történt az elmúlt egy évben. A Környezetvédelmi Minisztérium adminisztratív kapacitásának javítása szükséges a szakképzett munkaerő hiánya és a környezeti kérdésekhez kapcsolódó felelőségek széles körű megosztottsága miatt.

A jogközelítés felgyorsítása szükséges a közlekedés területén, így különösen a közúti és a légiközlekedés ágazatokban. Új intézmények kialakítása szükséges továbbá a közösségi vívmányok megfelelő kikényszerítése érdekében. Az energia szektor tekintetében a Közösség egységes energia piaca főbb elveinek átvétele megtörtént, de ezek végrehajtása szükséges. Szükségszerű továbbá a Magyar Energia Hivatal további erősítése annak érdekében, hogy feladatait képes legyen teljesíteni a jövőbeni belső energia piacon.

Magyarország jelentős előrehaladást ért el a regionális politika csatlakozást követő alkalmazásához szükséges intézmények fejlesztésében, noha a régiók intézményei még mindig elég gyengének tűnnek ahhoz, hogy biztosítsák a hatékony tervezést és döntéshozatalt. a pénzügyi ellenőrzés területén a belső és külső ellenőrzési szervek, amelyek már egy ideje léteznek, megerősítése szükséges annak érdekében, hogy biztosítsák a regionális végrehajtási szinteknek nyújtott közösségi alapok hatékony pénzügyigazgatási és ellenőrzési alapját. A pénzügyi és költségvetési rendelkezések tekintetében további erőfeszítések szükségesek a társfinanszírozás és a több éves tervezés közösségi követelményeinek teljesítése érdekében.

Ezzel szemben viszont jó előrehaladás történt a szociális politika és a foglalkoztatás területén a jogharmonizáció vonatkozásában, azonban jelentős teljesítendő feladatok maradtak a munkahelyi egészségre és biztonságra vonatkozó közösségi szabályok végrehajtása tekintetében, ahol a végrehajtás fokozatosan történik. Szintén szükséges a szociális párbeszéd új intézményeinek jobb kihasználása. A gazdasági és monetáris unió területén a legfontosabb kérdés a Nemzeti Bank függetlenségének további megszilárdítása. Az iparpolitika tekintetében a magyar acélipar szerkezetátalakításával összefüggő helyzet még mindig nem kielégítő, és a Magyarország által elfogadott acélipari szerkezetátalakítási program további felülvizsgálata szükséges.

A bel- és igazságügyi együttműködés területén előrehaladás történt elsősorban a vízümpolitika, a határellenőrzés, a migráció és a menekültügy területén.

Magyarország majd minden területen szilárd fejlődést ért el az adminisztratív kapacitás közösségi vívmányok alkalmazása érdekében történő kiépítésében. További előrehaladás történt a közigazgatási reform terén, és folyamatosan hangsúlyt kapott az Európai Unióval kapcsolatos képzések mind a közigazgatásban, mind a bíróságokon. A belső piacban való részvételhez szükséges kulcsintézmények nagy része létezik Magyarországon. Mindazonáltal a közigazgatás és a bíróságok további erősítése szükséges olyan sajátos területeken, mint az állami támogatások ellenőrzése, a piacfelügyelet, a közlekedés, a környezetvédelem, a növény- és állategészségügy.

Magyarország kielégítően kezelte a Csatlakozási Partnerség rövidtávú prioritásainak nagy részét, kivéve a mezőgazdaságot, környezetet, a belső piacra, az iparpolitikára valamint a gazdasági és monetáris unióra vonatkozó egyes elemeket. Magyarország már megkezdte számos középtávú prioritás végrehajtását.

A KELETI BŐVÍTÉS:EURÓPA ÚJRAEGYESÜLÉSE

A nizzai szerződésre nem mondó írországi népszavazás némi zavart keltett a bővülési folyamatban, de nem állította le. A 2002. október 19-én megismételt referendum már eredményes volt: a szavazók 63%-a támogatta a nizzai szerződést.

Az írek valójában nem a bővüléstől tartottak, hanem Brüsszel hatalmi terjeszkedése s a kis országok esetleges súlyvesztése aggasztotta őket.

Írországnak egyébként minden oka megvolt – és meg is van – arra, hogy jó véleménye legyen az Európai Unióról. Amikor 1973-ban az ország csatlakozott, a Közösség egy főre jutó hazai össztermékének 60%-át érte el, a 21. század elején viszont már 120%-át adta. A belépés óta Írország 45 milliárd euro közösségi támogatást kapott, ha egy főre vetítjük akkor a legtöbbet az Európai Unióban.

A csatlakozási tárgyalások

Magyarország 2001 végére 24 fejezet tárgyalását zárta le. Csupán Szlovénia előzött meg 26 fejezettel.. A következő év első felében lelassult a tárgyalási folyamat (egy fejezetet sem zártak le), mert az elnöklő Spanyolország nem erre fektette a hangsúlyt, hanem a terrorizmuselleni harcra, a versenyképesség növelését célzó gazdasági és szociális reformokra.

A Bizottság januárban tette közzé a bővítés finanszírozásának irányelveit tartalmazó javaslatát. Ezt az Európai Tanács rendkívüli ülése hagyta jóvá 2002 októberében. Ennek alapján a 2004-2006 közötti 3 évre, tíz új taggal számolva, 40 milliárd eurós bővítési költséget tervezett. A legkritikusabb, legvitatottabb tétel az agrártámogatások összege volt. (Az Unió története egyébként azt mutatja, hogy a nagy viták a pénzügyi kérdésekben mindig a mezőgazdaságot érintették) A javaslat szerint az új tagállamok csak 25%-át kapják annak, amit a 15 tagállam. Ez a 25% 2013-ra 100%-ra növekszik.

A Bizottság 2002 őszén közzé tette éves jelentését, amely a korábbiaktól eltérően nem a megelőző évet értékelte, hanem a hivatalos tagjelöltség óta eltelt időszakot. A dokumentum igazi különlegességét, fontosságát az adja, hogy a Bizottság ennek alapján foglalt állást mely tagjelöltek képesek eredményesen lezárni a tárgyalásokat és 2003 tavaszán aláírni a csatlakozási szerződést.

Magyarország megítélése alapvetően pozitív volt, komoly kritikát kapott viszont a mezőgazdasági és regionális politika. A kritika súlyát csak növelte, hogy a két terület alkotja az Unió költségvetésének nagy tételét. A Bizottság komoly hiányosságra mutatott rá: *Magyarország szilárd alapokkal rendelkezik a mezőgazdasági közösségi vívmányok alkalmazásához. Ugyanakkor késik az irányító kulcsintézmények, így a kifizető ügynökség és az integrált igazgatási és ellenőrző rendszer kiépítése, valamint számos döntés várát még magára a hatáskörök megoszlásáról. Az integrált igazgatási és ellenőrző rendszer tekintetében komoly erőfeszítések szükségesek a rendszer teljes működőképessége biztosításának érdekében...*

A regionális politikát illetően 2002 júniusában döntés született a hatékonyabb intézményi keret létrehozásáról a strukturális és kohéziós alapok fogadása érdekében. Mindazonáltal az irányító és kifizető hatóságok további erősítést igényelnek. További előrelépés szükséges a közösségi finanszírozásra alkalmas projektek technikai előkészítésében. A pénzügyi irányítási és ellenőrző rendszer létrehozásával kapcsolatban történt előrelépések ellenére a programkészítés késedelmet szenvedett a jelentés időtartama alatt. Magyarország felkészülése a strukturális alapokat illetően jelentős gyorsítást igényel.

Az Európai Tanács brüsszeli rendkívüli ülésén (2002. október 24-25.) a Bizottság idézett jelentésére támaszkodva megnevezték azt a tíz országot, amellyel a tárgyalásokat le lehet zárni még a folyó évben, 2003-ban pedig aláírhatják a csatlakozási szerződést. Ezek az országok a következők: Szlovénia, Magyarország, Csehország, Szlovákia, Lengyelország, Litvánia, Lettország, Észtország, Málta és Ciprus. A kettéosztott szigetországgal kapcsolatban a csúcserkeztet úgy foglalt állást, hogy erőfeszítéseket tesznek az egyesítésre, de ha ez nem sikerül, akkor sem lesz akadálya a Ciprusi Köztársaság csatlakozásának. És ez következett be. A svájci államszövetséget mintául vevő tervezetet ugyanis, amelyet Kofi Annan ENSZ főtitkár terjesztett elő. 2004. áprilisában a görögök nem szavazták meg.

2004. november 18-án a Miniszterek Tanácsa a csatlakozás dátumát *2004. május elsejében* jelölte meg. Ezt másnap az Európai Parlament jóváhagyta.

A 2002. december 12-13-i koppenhágai csúcserkeztetre már csupán egyetlen – bár igen jelentős és sok vitát kiváltó – probléma maradt: a pénzügyi kérdések tisztázása. Az élénk vitákat és kritikus pillanatokot sem nélkülöző tárgyalások folyamán az utolsó pillanatban sikerült megoldást találni. A mezőgazdasági kifizetéseket Magyarország saját költségvetéséből kiegészítheti 30%-kal. A 2004-2006-os években pedig összesen 3,7 milliárd eurót kap és 2,3 milliárdot fizet vissza a közös kasszába.

Az állam- és kormányfők támogatásukról biztosították Bulgária és Románia 2007-es csatlakozását, ha a feltételeket teljesítik. A Törökországgal való csatlakozási tárgyalások megkezdésének dátumát viszont nem jelölték meg. A döntést a 2004. decemberi ülésre halasztották.

A török csatlakozás élénk vitát váltott ki az Unió egyes országaiban, elsősorban Franciaországban és Németországban. Európai állam-e Törökország? Erről folyt – folyik – a vita s a pro és contra vélemények nagyon markánsan kristályosodnak ki. A vita lényege azonban az európai identitás, mert ahhoz, hogy igent vagy nemet mondjanak tisztázni kell az európai egység alapjait, az európaiság meghatározó jellemzőit. Az ellenzők vezéralakja, a probléma felvetője Valéry Giscard d'Estaing szerint ezek az alapvető attribútumok, amelyet az irányítása alatt működő alkotmányszerkesztő Európai Konvent definiált, a következők: az ókori görög-római kultúra, a vallási örökség (a keresztény vallást – többek között – francia tiltakozásra szó szerint nem említették), a reneszánsz civilizáció, a felvilágosodás filozófiája valamint a racionális és tudományos gondolkodás hatása. Törökország viszont ezek egyikében sem osztozott Európával, történelme és kultúrája párhuzamosan fejlődött földrészünkével. Éppen ezért – tisztelve és nagyra becsülve Törökország modernizációs, európaizáló eredményeit – speciális partneri viszony kialakítását javasolja a francia politikus az Unió és közte.

A támogatók viszont azzal érvelnek, hogy az európai értékek – elsősorban az emberi jogok – egyetemes érvényűek s nem földrajzilag körülhatárolhatók. Az ország felvétele az iszlám fundamentalista, antidemokratikus erők visszaszorítását is eredményezné. Leginkább kimondatlanul, de szerepel a támogatók érvei között az is, hogy a török tagság az Egyesült Államok pozícióját gyengítené a térségben s a világban. Végül is a 2004. decemberi csúcsertekezlet úgy döntött, hogy 2005. októberében elkezdődhetnek a csatlakozási tárgyalások. Ugyanez az értekezlet döntött arról is, hogy Horvátországgal 2005. márciusában kezdődhetnek a tárgyalások. Ezt azonban a hágai Nemzetközi Törvényszékkel való „teljes együttműködéshez” köti a határozat. Ez viszont nem teljesült, így a tárgyalások megkezdését elhalasztották.

A koppenhágai csúcsertekezlet döntését az Európai Parlament is támogatta, 2003. április 9-én 458 igen, 68 nem és 41 tartózkodó szavazattal a 10 új állam csatlakozása mellett foglalt állást. A jelölt államok lakossága népszavazáson erősítette meg belépési szándékát az Unióba.

Magyarországon 2003. április 12-én tartották a referendumot 56%-os részvétellel (a legalacsonyabb a jelölt országok között) s 83%-os meggyőző többséggel a belépésre szavaztak.

A több mint öt ezer oldalt kitevő csatlakozási szerződés ünnepélyes aláírására Athénben került sor 2003. április 16-án.

A 2003. novemberi, utolsó, országjelentés a pozitívumok mellett még tartalmazott elmarasztalást a pénzügyi ellenőrzés és a mezőgazdaság területén, romlott a gazdasági egyensúly, növekedett az államháztartási hiány, késik a kifizető intézmények felállítása (Ez viszont a jelentés közzétételkor már megtörtént)

A csatlakozási szerződést a tagállamok ratifikálták, elsőként Dánia (2003. június 4.), utolsóként pedig a flamand parlament 2004. március 3-án. A magyar parlament 2003. december 15-én erősítette meg. A május 1-i tagsággal beteljesültek a szavazás napján elfogadott ünnepélyes nyilatkozat megállapításai: „2004. májusában egyesül a kettészakított Európa. Ezzel a történelmi pillanattal véglegesen a múltba vész a jaltai örökség. Európa, s benne Magyarország polgárai számára kiteljesedik a szabadság.

A 2004. május 1-i bővítéssel kapcsolatban valóban nem túlzás a történelmi jelző használata. Egyszerre tíz állam még nem csatlakozott az európai integrációs szervezethez. Közülük nyolc egy egész európai régiót képvisel s a tagországoktól merőben eltérő történelmi tapasztalattal rendelkezik. Kis és fiatal államok. Egyedül Lengyelország számít nagy államnak, lakossága több mint a másik kilencé.

Az Unió lakossága a történelmi bővítéssel 76 millióval növekedett és elérte a 455 milliót. Területe mintegy 25%-kal lett nagyobb. Viszont a tíz ország bruttó hazai terméke a Unióénak csupán 4-5%-a (annyi mint Hollandiáé). Ez egy főre vetítve a tizenötöknél meghaladja a 23 ezer eurót, az újaknál nem éri el a hat ezret. Ezen belül azonban nagy az eltérés: Cipruson 15 ezer fölött van, Lengyelországban hat ezer, Magyarországon tíz ezer körül.

A tizenötök lakosságát két dolog aggasztotta a bővítéskor: a munkaerő szabad áramlás és a bővítés ára. Az előbbire garanciát kaptak a hét éves átmenettel. Az utóbbiról pedig kiderült, hogy inkább egyes politikai erők túlozzák el: számítások szerint a tizenötök lakosságának fejenként 120 euróba került a bővítés, amelynek történelmi jelentősége nem gazdasági, hanem politikai jellegű. Egyébként ezt igazolták a közvéleménykutatások is. A tizenöt tagországban 2002-ben végeztek felmérést a bővítésről. Ebből a következők derültek ki:

- a lakosság nem eléggé informált, 83%-a érzi úgy, hogy kevés információval rendelkezik a bővítésről
- a többség (65%) egyetért a bővítéssel, csupán 14% nem ellenzi
- a motivációk sokkal inkább politikaiak („Európa újraegyesülése”) mint gazdaságiak
- az előnyök és a hátrányok megítélése bizonytalan: átlagosan 40% véli úgy, hogy a bővítés inkább előnyökkel jár, 27%-uk vélekedik ellenkezőleg, 33%-nak nincs véleménye

Az egységesítési folyamat azonban nem hozza magával automatikusan Európa politikai súlyának a növekedését. A közös kül- és védelmi politika kidolgozása, de főként elfogadása még várat magára. A nemzetállamok jövőbeni nem csökkenő szerepét tekintve nem is valószínű egy egységes, harmonizált külpolitika

megvalósítása. Már mutatkoztak ellentétek a tizenötök és a kelet-európai új tagok között 2004. május 1. előtt is az Egyesült Államokhoz való viszonyt illetően. Az amerikaiak 2003-as iraki intervencióját támogatták a leendő új tagok, szemben – az amerikai védelmi miniszter szavaival élve – az „öregedő Európával”. Sajtópolémia bontakozott ki arról, hogy az új tagok az atlanti irányvonalat (Anglia) vagy az európaiakat (Franciaország, Németország) fogják erősíteni. A vita elült, de a probléma maradt: számos területen (kultúra, gazdaság stb.) az érdekellentétek továbbra is léteznek az Egyesült Államok és az Európai Unió között. Sőt egyáltalán nem zárható ki, hogy azok a jövőben még növekedni fognak. S ennek okozója inkább az olykor meglehetősen arrogánsan viselkedő, a nemzetközi jogot sem túlságosan tisztelő Egyesült Államok.

A bővülést követő hónapban tartott európai parlamenti választásokon a kelet-európai új tagok szavazásra jogosultjai nem voltak túlságosan lelkesek: a részvételi arány nem érte el átlagosan a 29%-ot (Magyarországon 38% volt), szemben a régiek 49%-os értékével. Ugyanakkor Máltán 82%, Cipruson pedig 71% volt a részvételi arány. Szinte mindenütt vereséget szenvedtek a kormányon lévő pártok, s jelentős szavazatot nyertek az euroskeptikusok illetve az ellenzők. Így a megválasztott 162 képviselőből 66 a strasbourgi parlament néppárti csoportját erősítette, kevesebb mint fele – 31 fő – pedig a szocialista frakciót. A liberálisok csoportját 15 képviselő erősítette, 8 pedig az egységes baloldalt (kommunisták): 6 Csehországból, 2 Ciprusról. A jobboldal különösen jelentős sikert ért el Lengyelországban, Csehországban és Magyarországon. 2005. november 1-től az új tagok is delegálhattak biztost a Bizottságba. Ezek kinevezése szinte mindenhol kiélezte a belpolitikai küzdelmet. Magyarországon is, ahol a kormányfő Kovács Lászlót, a Szocialista Párt elnökét, volt külügyminisztert jelölte, akit az első, rosszul sikerült meghallgatása után végül is elfogadott az új parlament. A Bizottság elnökévé José Manuel Durao Barroso, portugál politikust, volt miniszterelnököt és külügyminisztert választották.

Az Alkotmány

A 2001. december 14-15-én a belgiumi Laekenben tartott európai tanácsi ülés – foglalkozott ugyan a felgyorsuló csatlakozási folyamattal – , de elsősorban azért jelentős, mert itt döntöttek az európai alkotmány tervezetét kidolgozó Európai Konvent összehívásáról.

A résztvevők megegyeztek abban, hogy a Konvent konszenzusos döntést fog hozni, ülései nyilvánosak lesznek és a civil társadalom véleményét is figyelembe veszik. A Konvent elnökévé hat hónapos vita után Valéry Giscard d'Estaing volt francia köztársasági elnököt választották.

A Konventnek elnevezett alkotmányozó testület összehívásának a gondolatát Joschka Fisher német külügyminiszter vetette fel a Humboldt Egyetemen 2000 márciusában elmondott (már korábban hivatkozott) beszédében. A nizzai csúcstervezetelen az állam- és kormányfők politikai döntést hoztak, amelyet aztán Laekenben konkretizáltak. A 28 ország (15 tagállam plusz a 13 tagjelölt ország), valamint az Európai Parlament és a Bizottság képviselőiből álló 105 fős Konvent 2002. február 28-án kezdet el munkáját Brüsszelben. Magyarországot is, mint valamennyi résztvevő államot , három teljes jogú és három póttag képviselte. Kettőt a kormány delegált, négyet pedig a parlament. A résztvevők egyetértettek abban, hogy az integrációs folyamat új szakaszába lépett. Most már egyértelműen túl kell lépni azon, hogy az integrációs szervezet csupán gazdasági alakulat, s világos jövőképet kell felrajzolni.

A közel másfél éves vita után elkészült tervezetet Valéry Giscard d'Estaing 2003 júniusában mutatta be az állam- és kormányfőknek Athénban. Októberben pedig kormányközi konferencián vitatták meg. A lengyelek és spanyolok szerették volna megőrizni korábbi súlyukat a szavazati arányok megtartásával. Ellenállásuk miatt késett a tervezet elfogadása, amelyre végül is 2004. június 17-én került sor. Ünnepeles aláírására pedig ugyanazon év októberében Rómában, ahonnan útjára indult a Közös Piac.

Nem is nagy túlzással azt mondhatjuk, hogy az Európai Alkotmány döntő részben az alapszerződések tömörített, közérthető változata. Preambulumában megfogalmazták a vállalt örökséget (vita után a „kereszténység” szót a „vallással” helyettesítették) és az alapvető értékeket: szabadság, demokrácia, egyenlőség, jogállamiság. „Az Unió célja – olvashatjuk az I/3 cikkelyben – a béke, az általa vallott értékek és népei jólétének előmozdítása”. A társadalmat olyan szociális piacgazdaságnak nevezi, amely törekszik a környezet minőségének a megőrzésére. (A szakzsargon ezt nevezi ökoszociális gazdaságnak) Hangsúlyozottan szerepel a kulturális és nyelvi sokféleség, a nemzeti identitás tiszteletben tartása.

Az intézmények hatásköreinek, működésének meghatározását tekintve kitűnik, hogy az „igazi nyertes” a Parlament, amely valóban az 1987-ben életbe lépett Egységes Európai Okmánytól jut egyre fontosabb szerephez. Az Alkotmány szerint a Parlament és a Miniszterek Tanácsa együtt döntenek, egyenrangúak lesznek, közösen gyakorolnak törvényhozási és költségvetési feladatokat. A képviselők száma 2009 után nem haladhatja meg a 750-et (addig 736).

Az Európai Tanács adja az Uniónak a „fejlődéshez szükséges ösztönzést és meghatározza annak általános politikai irányait és prioritásait”. Jelentős változás, hogy az addigi fél éves elnökséggel szemben két és fél évre tagjai közül választ elnököt, akinek mandátuma egyszer meghosszabbítható. Tagjai – mint eddig – az állam- és

kormányfők, saját elnöke valamint a Bizottságé, továbbá – ez új tisztség – az Unió külügyminisztere, aki tulajdonképpen egyesíti a külügyi biztos és a kül- és biztonságpolitikai főképviselő feladatkörét.

A Miniszterek Tanácsa továbbra is a közös politika kialakításának, a nemzeti érdekek kifejezésének a fóruma. Tagjai választják az Unió külügyminiszterét, akit a Bizottság elnöke jóváhagy. Döntéseit minősített többséggel hozza, bár némely – érzékeny – kérdésben a tagállamok megőrzik vétőjogukat. Az Alkotmány egyik nagy újdonsága a Miniszterek Tanácsának a szavazati rendje, az egyszerűsített kettős többség elvének a bevezetése. Egy döntés elfogadásához szükséges a Tanács tagjai 55%-ának a szavazata (ez legalább 15 tagállam) s ezen államok lakosságának az Unió népességének legalább 65%-át kell képviselnie.

A szerepét betöltő Bizottság „előmozdítja az Unió általános érdekeit, s ennek érdekében megteszi a megfelelő kezdeményezéseket”. Az Alkotmány garantálja, hogy a bővítést követő tíz évben, tehát 2014-ig, érvényes marad az egy ország-egy biztos elv.

Magyar küzdelem eredményeként bekerült az Alkotmányba – az alapértékek között említve – a kisebbségek jogainak védelme. Egészen pontosan „kisebbséghez tartozó személyek jogairól” történik említés.

Új elem az is, hogy az Alkotmány lehetővé teszi a kilépést. Az eddigi alapszerződések ezt nem szabályozták. Ahogyan azt sem, hogy ha egy tagállam megsérti az alapvető értékeket, akkor tagságát fel lehet függeszteni.

A terv szerint a tagállamoknak 2006 októberéig kellene ratifikálni az Alkotmányt, amely ezt követő hónap elsejével lépne hatályba.

A tagországok többségében a ratifikációs eljárás a parlament feladata. Így Magyarországon is, ahol az országgyűlés 2004. december 20-án támogatta az európai alkotmány életbe léptetését.

Néhány országban népszavazás dönt az Alkotmány sorsáról. A legnagyobb figyelem a 2005 május 29-én tartott franciaországi referendumra irányult. Az alapító ország közvéleményét, amint azt a közvéleménykutatások egyértelműen jelezték, elutasító magatartás jellemezte. A nagy részvételi arány (70%) mellett megtartott népszavazás végeredménye határozottan elutasító volt: 54,8%. A felmérések szerint a lakosság többségét alkotó bérből élők 80%-a, a fiataloknak pedig mintegy 60%-a utasította el az Európai Alkotmányt, amelynek csak a felső káderek körében volt egyértelmű támogatottsága. Pártpreferenciák szerint az elutasítók többsége a szélsőjobbtól a szocialistákra terjedt.

A francia elutasítás némi rémületet okozott politikai (elsősorban brüsszeli) körökben, amelyet csak fokozott a szintén alapító s tradicionálisan integráció párti masszív holland elutasítás: 63%-os részvétel mellett 61,7%-os elutasítás! Londonban ezután felfüggesztették a ratifikációs procedúrát. Több országban (Lengyelország) pedig a referendum elhalasztását fontolgatják.

Főként a francia elutasítás mögött nyilvánvalóan belpolitikai okok is megtalálhatók: népszerűtlen kormány, tömeges munkanélküliség, alig növekvő gazdaság. Fellelhetők xenofób jelenségek is, a bevándorlótól való szociális (és kulturális) félelem. Nem elhanyagolható brüsszeli bürokrácia által kiváltott negatív reakció sem.

A francia elutasítók érvei között azonban az első helyen egy túl liberális, a szociális Európát, s főként a francia szociális ellátórendszert, megkérdőjelező alkotmánytól való félelem állt. Különösen az aktív lakosság többségét foglalkoztató szolgáltatások liberalizálása rémisztette meg a szavazókat. Az un. Bolkestein direktíva (a holland származású, 2004-ig brüsszeli biztos neve után) szerint a szolgáltatások liberalizálása úgy történne, hogy az illető munkavállaló magával hozná munkabérért és a szociális ellátórendszerét is. Vagyis, szemben az Unióban eddig érvényes harmonizációval, a származási ország szociális törvényei (és bérei) lennének érvényesek. Ez a gyakorlatban az alacsonyabb szinten történő nivellálódás irányában hatna.

Ugyanakkor a 'nem' hívei mindannyiszor hangsúlyozták, hogy az európai egység támogatói. A francia és holland elutasítás akadályozza, de meg nem akadályozza a ratifikációs folyamatot és nem kérdőjelezi meg az Unió létét. Több megoldás is (pl. újra szavazás) kínálkozik a 'nemek' kiküszöbölésére, az viszont – 2005 nyarán – nem tűnik valószínűnek, hogy újra tárgyalják az Alkotmányt, amelyet eddig 15 ország ratifikált. Magyarország az elsők között 2004. december 20-án.

A 2005. június 16-17-i brüsszeli európai tanácsi értekezlet a krízis áthidalása céljából úgy döntött, hogy a ratifikációs folyamatot egy évvel meghosszabbítja, vagyis 2007-ben tervezi életbe léptetni az Alkotmányt. Az igazi problémát azonban nem is ez okozta a csúcsértekezleten, hanem a 2007-2013-as költségvetés alapelveinek az elfogadása. A britek továbbra is ragaszkodnak a még Thatcher által kivívott és azóta is folyósított költségvetési visszatérítéshez (4,6 milliárd euro). S csak akkor hajlandók kompromisszumra – netán lemondásra – ha gyökeresen megreformálják a közös agrárpolitikát. Ez viszont francia érdekeket sért.

A francia és a holland 'nem' tükrözi – még ha ez a kampányok során nem is fejeződött ki egyértelműen – azt az identitás válságot is, amely a globalizáció, a példátlan méretű bővítés és a török kandidatúra nyomán került felszínre. Hasonló típusú válságot – nem véletlenül – az integrációs folyamat kezdetén, az 1960-as évek közepén, élt át az előd szervezet. A helyzet mindenestre újfent igazolja a pragmatikus Jean Monnet mottóként idézett szavait, amelyek egyrészt szólnak – figyelmeztetésként is – a túlzó optimistáknak, de az egységesülési folyamatot temetni készülőknek is.

XV. DOKUMENTUM

Az Európai Unió Alkotmánya

ÖSZTÖNZÉST MERÍTVE Európa kulturális, vallási és humanista örökségéből, amelyből az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen jogai, a szabadság, a demokrácia, az egyenlőség, valamint a jogállamiság egyetemes értékei kibontakoztak,

ABBAN A HITBEN, hogy a fájdalmas tapasztalatokat követően újraegyesült Európa -- valamennyi lakója, köztük a leggyengébbek és a leginkább elesettek javára -- továbbra is a civilizáció, a haladás és a jólét útján kíván járni; hogy meg akar maradni a kultúrára, a tudásra és a társadalmi fejlődésre nyitott kontinensnek; hogy közéletének demokratikus és átlátható jellegét még inkább el kívánja mélyíteni, és világszerte fel kíván lépni a békéért, az igazságért és a szolidaritásért,

ATTÓL A MEGGYŐZŐDÉSTŐL VEZÉRELVE, hogy Európa népei, miközben büszkék maradnak saját nemzeti identitásukra és történelmükre, elhatározták, hogy felülemelkednek ősi megosztottságaikon, és - egymással mind szorosabb egységre lépve - egy közös jövő megteremtésére törekednek,

ABBAN A MEGGYŐZŐDÉSBEN, hogy az ily módon „sokféleségben egyesült” Európa a legjobb esélyt kínálja annak a nagyszerű vállalkozásnak a megvalósítására, amelynek révén e térség, minden egyes egyén jogainak tiszteletben tartás mellett, valamint az eljövendő nemzedékekért és a Föld jövőjéért viselt felelősségük tudatában, az emberiség reménységének különleges térségévé válik,

AZZAL AZ ELHATÁROZÁSSAL, hogy az Európai Közösségeket létrehozó szerződések és az Európai Unióról szóló szerződés keretében elért eredményeket továbbvigyék, egyben biztosítva a közösségi vívmányok folytonosságát,

KIFEJEZVE KÖSZÖNETÉKET ezen alkotmánytervezet kidolgozásáért Európa polgárai és államai nevében az Európai Konvent tagjainak,

AKIK, kicserélve jó és kellő alakban talált meghatalmazásaikat, a következőkben állapodtak meg:

I. RÉSZ

I. CÍM

AZ UNIÓ MEGHATÁROZÁSA ÉS CÉLKITŰZÉSEI

I-1. CIKK

Az Unió létrehozása

(1) Európa polgárainak és államainak közös jövőjük építésére irányuló akaratától vezérelve, ezzel az Alkotmánnyal létrejön az Európai Unió, amelyre közös célkitűzéseik elérése érdekében a tagállamok hatásköröket ruháznak. Az Unió összehangolja az e célkitűzések megvalósítására irányuló tagállami politikákat, és a ráruházott hatásköröket közösségi módon gyakorolja.

(2) Az Unió minden olyan európai állam előtt nyitva áll, amely tiszteletben tartja értékeit, és elkötelezett azok közös érvényesítése mellett.

I-2. CIKK

Az Unió értékei

Az Unió az emberi méltóság tiszteletben tartás a, a szabadság, a demokrácia, az egyenlőség, a jogállamiság, valamint az emberi jogok - ideértve a kisebbségekhez tartozó személyek jogait - tiszteletben tartásának értékein alapul. Ezek az értékek közősek a tagállamokban, a pluralizmus, a megkülönböztetés tilalma, a to lerancia, az igazságosság, a szolidaritás, valamint a nők és a férfiak közötti egyenlőség társadalmában.

I-3. CIKK

Az Unió célkitűzései

(1) Az Unió célja a béke, az általa vallott értékek és népei jólétének előmozdítása.

(2) Az Unió egy belső határok nélküli, a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térséget kínál polgárai számára, valamint egy belső piacot, ahol a verseny szabad és torzulásoktól mentes.

(3) Az Unió Európa fenntartható fejlődéséért munkálkodik, amely olyan kiegyensúlyozott gazdasági növekedésen, árstabilitáson és magas versenyképességen, teljes foglalkoztatottságot és társadalmi haladást célul kitűző szociális piacgazdaságon alapul, amely a környezet minőségének magas fokú védelmével és javításával párosul. Az Unió elősegíti a tudományos és műszaki haladást.

Az Unió küzd a társadalmi kirekesztés és a megkülönböztetés ellen, és előmozdítja a társadalmi igazságosságot és védelmet, a nők és férfiak közötti egyenlőséget, a nemzedékek közötti szolidaritást, valamint a gyermekek jogainak védelmét.

Az Unió előmozdítja a gazdasági, a társadalmi és a területi kohéziót, valamint a tagállamok közötti szolidaritást.

Az Unió tiszteletben tartja saját kulturális és nyelvi sokféleségét, továbbá biztosítja Európa kulturális örökségének meg őrzését és további gyarapítását.

(4) A világ többi részéhez fűződő kapcsolataiban az Unió védelmezi és érvényre juttatja értékeit és érdekeit. Hozzájárul a békéhez, a biztonsághoz, a Föld fenntartható fejlődéséhez, a népek közötti szolidaritáshoz és kölcsönös tisztelethez, a szabad és tisztességes kereskedelemhez, a szegénység felszámolásához és az emberi jogok, különösen pedig a gyermekek jogainak védelméhez, továbbá a nemzetközi jog szigorú betartásához és fejlesztéséhez, így különösen az Egyesült Nemzetek Alapokmányában foglalt alapelvek tiszteletben tartásához.

(5) Az Unió e célkitűzéseket a megfelelő eszközökkel, az Alkotmányban ráruházott hatáskörök keretein belül valósítja meg.

1-4. CIKK

Az alapvető szabadságok és a megkülönböztetés tilalma

(1) Az Alkotmánnyal összhangban az Unió a területén biztosítja a személyek, a szolgáltatások, az áruk és a tőke szabad mozgását, valamint a letelepedés szabadságát.

(2) Az Alkotmány alkalmazási körében és az abban foglalt különös rendelkezések sérelme nélkül, tilos az állampolgárság alapján történő minden megkülönböztetés.

I-5. CIKK

Az Unió és a tagállamok közötti viszony

(1) Az Unió tiszteletben tartja a tagállamok Alkotmány előtti egyenlőségét, valamint nemzeti identitását, amely elválaszthatatlan része azok alapvető politikai és alkotmányos berendezkedésének, ideértve a regionális és helyi önkormányzatokat is. Tiszteletben tartja az alapvető állami funkciókat, köztük az állam területi integritásának biztosítását, a közrend fenntartását és a nemzeti biztonság védelmét.

(2) Az Unió és a tagállamok a lojális együttműködés elvének megfelelően kölcsönösen tiszteletben tartják és segítik egymást az Alkotmányból eredő feladatok végrehajtásában.

A tagállamok az Alkotmányból, illetve az Unió intézményeinek intézkedéseiből eredő kötelezettségek teljesítésének biztosítása érdekében megteszik a megfelelő általános vagy különös intézkedéseket.

A tagállamok segítik az Uniót feladatainak teljesítésében, és tartózkodnak minden olyan intézkedéstől, amely veszélyeztetheti az Unió célkitűzéseinek megvalósítását.

1-6. CIKK

Az uniós jog

Az Alkotmány, valamint az Unió intézményei által rájuk ruházott hatáskörök gyakorlása körében alkotott jog a tagállamok jogával szemben elsőbbséget élvez.

I-7. CIKK

Jogi személyiség

Az Unió jogi személy.

I-8. CIKK

Az Unió jelképei

Az Unió zászlaja kék alapon tizenkét arany csillag alkotta körből áll.

Az Unió himnusza Ludwig van Beethoven IX. szimfóniája Örömdójának részlete. Az Unió jelmondata: „Egyesülve a sokféleségben.”

Az Unió pénzneme az euro.

Május 9-e Európa-napként kerül megünneplésre az Unió egészében.

*A Külügyminisztérium honlapja

GLOSSZÁRIUM

A leggyakrabban használt fogalmak és kifejezések az európai integrációban

acquis communautaire (röviden acquis - közösségi vívmányok)

Az Európai Unió jogszabályainak összessége. Jelenleg mintegy 80 ezer oldalt tesz ki. Az új belépőknek vállalniuk kell, hogy a csatlakozás pillanatától, vagy hosszabb-rövidebb átmeneti idő után, átveszik és alkalmazzák ezeket.

a három pillér

A Maastrichti Szerződés az Európai Uniót három „pillérré” építi fel: az Európai Közösségekre (az addigi integrációs elődszervezetek Id. alapszerződések), a közös kül- és biztonságpolitikára, valamint a bel- és igazságügyi együttműködésre.

alapszabadságok vagy a „négy szabadság”

Az áruk, a szolgáltatások, a tőke és a személyek szabad, akadálymentes áramlása a tagállamok között.

Alapszerződések

Az Európai Szén- és Acélközösséget (1951), az Európai Gazdasági Közösséget (1957), az Európai Atomenergia Közösséget (1957) megalapító szerződések, az Egységes Európai Okmány (1986), a Maastrichti Szerződés (1992), az Amszterdami Szerződés (1997) valamint a Nizzai Szerződés (2000) összefoglaló neve.

avis (vélemény)

A Bizottság véleménye arról, hogy a csatlakozási kérelmet benyújtó ország, felkészültsége alapján mennyire tesz eleget az uniós tagság követelményeinek, felvételét mikor és milyen körülmények között tartja lehetségesnek, illetve célszerűnek. Az Európai Bizottság Magyarország felkészültségéről 1997. nyarán tette közzé véleményét.

belső piac

A belső piac olyan belső határok nélküli térséget (lényegében az Unió területe) jelent, amelyen belül megvalósul az áruk, a személyek, a szolgáltatások, és a tőke szabad forgalma.

biztosok („miniszterek”)

Az Európai Bizottság tagjai (franciául commissaire, angolul commissioner), húszan vannak. Mindegyik bizottsági tag egy tárcáért felelős, és egy vagy több Főigazgatóság („minisztérium”) munkáját felügyeli.

demokrácia deficit (vagy gyakran: „demokratikus deficit”)

Az EU azon sajátossága, hogy az Európai Parlament nem rendelkezik olyan széles körű jogosítványokkal a közös intézmények (a Tanács és a Bizottság) ellenőrzésére, mint a nemzeti parlamentek a saját kormányuk fölött.

derogáció (átmeneti mentesség iránti igény)

Felmentés; valamely tagország átmenetileg vagy tartósan mentesül bizonyos kötelezettségek teljesítése alól.

Európai Bíróság (I. intézmények)

Európai Bizottság (1. intézmények)

európai jelképek

A nemzetállamokhoz hasonló módon az Európai Unió is használ hivatalos jelképeket, szimbólumokat, hogy erősítse az állampolgárok uniós- és európai azonosulását. 1986 május 29. óta használja az Európa Tanács (1955. december 8-án elfogadott) kék zászlaját, benne körben elhelyezkedő, 12 ötágú arany csillag. (A szám a keleti filozófiában, civilizációban a tökéletességet, a harmóniát jelenti). A „himnusza” Ludwig van Beethoven IX. szimfóniájának Örömdája. Az Európai Mozgalom saját jelképe a fehér zászló, benne zöld E betű. További szimbólumok az évente átadott Európa-díjak, a belső határokon található Európa-címerek (a nemzetállamok címerei helyett), az európai útlevel és a május 9-i Európa-nap (Schuman-nap,

utalás a francia külügyminiszter 1950. május 9-i nyilatkozatára) valamint május 5. az Európa Tanács megalapításának (1949) napja.

Európai Parlament (1. intézmények)

Európai Számvevőszék (1. intézmények)

Európai Tanács (1. intézmények/Tanács)

Európa Tanács

1949-ben létrehozott, főként Európa-politikai, emberjogi kérdésekkel foglalkozó kormányközi szervezet. Székhelye Strasbourg. (Nem tévesztendő össze az Európai Tanáccsal, mely az Európai Közösségek egyik intézménye.)

euró

Az Európai Unió új, egységes fizetőeszköze. A közös valuta bevezetéséről szóló döntést az Európai Unió tagországainak képviselői 1992 februárjában írták alá a hollandiai Maastrichtban. 1995. decemberében az Európai Tanács madridi ülésén született döntés arról, hogy a közös pénz neve: euró lesz. Az eurót 1999. január 1-jén vezették be azokban az Európai Unió tagországokban, amelyek megfeleltek a Maastrichtban megszabott pénzügyi feltételeknek. 2002-ig a nemzeti valuták helyébe lépve az EU tagállamainak hivatalos fizetőeszközévé válik. A közös valuta előnyei a külkereskedelmi tevékenységgel foglalkozó vállalatok mellett érezhetőek lesznek azok számára is, akik az Unió területén belül utazni szeretnének, hiszen egyik országból a másikba átutazva nem kell pénzváltással foglalkozniuk. A 15 tagállam közül jelenleg még nem csatlakozott az euróövezetbe Nagy-Britannia, Svédország és Dánia.

EUROPOL (Európai Rendőrségi Hivatal)

Az 1999-ben létrehozott szervezet célja az európai rendőrségi együttműködés elősegítése a szervezett bűnözés elleni küzdelemben. A hágai központú Hivatal elsősorban információ és tapasztalatcsere útján valósítja meg feladatait.

éves jelentés (Regular Report)

Az 1997-ben közzétett véleményét követően az Európai Bizottság minden évben jelentést készít a társult országok csatlakozásra való felkészültségéről.

Gazdasági és Pénzügyi Unió (Economic and Monetary Union - EMU)

A gazdasági integráció legmagasabb fokozata. Azt a szintet jelöli, amelyen nemcsak az áruk, a szolgáltatások, a munkaerő és a tőke piacain nincsenek korlátozások, hanem az érintett országokban azonos gazdaság- és pénzügyi politika is érvényesül. A gazdasági és pénzügyi (monetáris) unió legfejlettebb szintjén megszűnnek a nemzeti pénznemek, és a tagországok közös valutát használnak.

hivatalos nyelvek

Minden tagország nemzeti nyelve egyben az Unió hivatalos nyelve is. Jelenleg az angol, dán, Finn, francia, görög, holland, német, olasz, portugál, spanyol, svéd. Az Unió minden jogszabályát valamennyi hivatalos nyelvre lefordítják. Az Unió alkalmazottainak ezért több mint ötöde (!) tolmács vagy fordító. Az alacsonyabb szintű tanácskozásokon azonban gyakran az angol és a francia a munkanyelv. Az Európai Bíróság bírái viszont kizárólag franciául tanácskoznak.

integráció

Az a folyamat, amelynek során több nemzetgazdaság összekapcsolódik, a köztük lévő különbség mindinkább eltűnik, az egymás közti gazdasági (majd később egyéb) kapcsolatok is mindinkább közelítik az országok belüli kapcsolatokat sajátosságait.

intézmények

Az Európai Uniónak öt fő intézménye van: a Tanács, a Bizottság, az Európai Parlament, a Bíróság és a Számvevőszék.

Az **Európai Tanács** (European Council) a tagállamok állam- és kormányfőinek évente legalább kétszer ülésező testülete. (Létrehozását Giscard d'Estaing francia köztársasági elnök javasolta 1974-ben) Az ún. rendes csúcstalálkozásra minden elnökségi időszak végén sor kerül, rendkívüli ülések pedig egy-egy konkrét kérdés megvitatása céljából hívják össze. Az Európai Tanács nem rendelkezik formális

jogosítványokkal, mégis ez a testület hozza a legfontosabb politika és stratégiai döntéseket. Az állam- és kormányfők egyetértéssel (konszenzus) határoznak, minden tagállamnak egy szavazata van. A rendes üléseken hozott döntéseket az ülést követően kiadott ún. elnökségi következtetések foglalják össze.

A **Tanács** (Council) az Európai Unió jogszabályalkotó és döntéshozó szerve. Összetétele változó: az általános kérdéseket a külügyminiszterekből álló ún. Általános Ogyek Tanácsa (General Affairs Council) tárgyalja, a speciális kérdésekben a (pl. mezőgazdasági, közlekedési stb.) szakminiszterekből álló Tanács dönt. Kiemelkedő jelentőségű ügyekben a Tanács munkájában mind a külügyminiszterek, mind az érintett szakminiszterek részt vesznek. (Ezt nevezik jumbo Tanácsnak.)

Az **Európai Bizottság** (European Commission) az Európai Unió egyik legfontosabb, a tényleges „végrehajtó hatalmat” gyakorló fő szerve („minisztertanács”). A Bizottság kifejezéssel egyaránt jelölik a ma 20 tagú irányító testületet, valamint annak hatalmas apparátusát (kb. 18 ezer fő). Valamennyi tagállam biztossal rendelkezik: a nagyobbak (Franciaország, Nagy-Britannia, Olaszország, Spanyolország, Németország) két-két fővel, míg a kisebbek egy-egy fővel. A Bizottság fontos szerepet játszik a döntéshozatalban: állásfoglalásokat és javaslatokat dolgoz ki, a Tanács felhatalmazása alapján és saját hatáskörében jogszabályokat bocsát ki, valamint öröködik a szerződések végrehajtásán. Jelenlegi elnöke Romano Prodi olasz politikus.

Az **Európai Parlament** (European Parliament) a tagországok képviselőiből álló, ma 626 tagot számláló intézmény (bővüléskor 700 fölé fog emelkedni). A képviselőket a tagállamokban a nemzeti jogrendszernek megfelelően közvetlenül választják 5 évre. A képviselők politikai frakciókba tömörülve képviselik érdekeiket. Az Európai Unióban a legfőbb döntéshozó és jogalkotó szerv a Tanács, így az Európai Parlament a nemzeti parlamentektől eltérő hatáskörrel rendelkezik. Ennek ellenére az Európai Parlament a döntéshozatalban egyre fontosabb szerepet játszik. Attól függően, hogy milyen eljárásról van szó, a Parlament akár meg is vétőzhatja a Tanács döntését. A plenáris üléseinek székhelye Strasbourg, a Bizottságok viszont többnyire Brüsszelben működnek.

Az **Európai Bíróság** (European Court of Justice) Európai Unió luxemburgi székhellyel működő egyik fő intézménye. A Bíróság 15 bíróból áll, minden tagállam egy-egy bírát választ ki. Feladata egyrészt konkrét ügyekben való állásfoglalás, másrészt az alapszerződések és a közösségi jog értelmezése.

A **Számvevőszék** (Court of Auditors) az ötödik ún. fő szerv, amely az Európai Unió szerveinek, elsősorban a Bizottságnak a gazdálkodását ellenőrzi. Székhelye Luxemburg.

jogharmonizáció

Az a tevékenység, melynek keretében a tagországok a nemzeti jogszabályaikat közelítik egymáshoz, illetve az Európai Unió jogszabályaihoz. A jogharmonizáció minden csatlakozni kívánó ország számára kötelező.

kohézió

A kohéziós politika célja a gazdasági és szociális összetartás erősítése az Európai Unió egészének harmonikus fejlődése és különösen a különböző régiók közötti különbségek mérséklése, a kevésbé előnyös helyzetű régiók elmaradottságának leküzdése érdekében. Ezt a célt szolgálja a Közösség Kohéziós Alapja.

konvergencia-kritériumok

Azon feltételek összefoglaló neve, amelyek alapján eldöntik, hogy mely tagország vehet részt az EMU harmadik szakaszában, a gazdasági és pénzügyi unióban. A kritériumok az inflációra, a kamatlábra, a költségvetési deficitre, az államadósság GDP-hez viszonyított arányára, valamint az árfolyamstabilitásra írnak elő bizonyos mértékeket.

koppenhágai kritériumok

Az Európai Tanács 1993. júniusi, koppenhágai ülésén a kelet-közép-európai országok számára csatlakozási kritériumként megfogalmazott feltételeknek:

1. a demokráciát, a jogállam és az emberi jogok érvényesülését garantáló intézmények stabilitása; a kisebbségi jogok tiszteletben tartása és védelme,
2. működő piacgazdaság,
3. képesség arra, hogy az adott ország meg tudjon birkózni az Unión belül érvényesülő versenyviszonyokkal és piaci erővel,
4. a tagsággal járó kötelezettségek, különösen a politikai, gazdasági és monetáris unió célkitűzéseinek vállalása,

5. a csatlakozás ne fékezze az integráció dinamizmusát, az Unió alkalmas legyen újabb tagok befogadására.

regionális politika

Az Európai Unió egyik legfontosabb közös politikája, amely a régiók közötti különbségek mérséklését célozza. A regionális politikának fontos eszközei a strukturális alapok.

Schengeni Egyezmény

1985-ben a luxemburgi városban állapodtak meg a Benelux országok, Franciaország és a Német Szövetségi Köztársaság képviselői abban, hogy fokozatosan lebontják az ellenőrzést közös határaikon. Később Dánia, Írország és Nagy-Britannia kivételével csatlakozott valamennyi tagország. Az eredeti határidő 1990 eleje lett volna de ezt többször módosították, és végül 1995 májusában lépett életbe. A Schengeni Egyezmény értelemszerűen azzal jár, hogy az azt aláíró országok külső határainál viszont igen szigorú ellenőrzést valósítanak majd meg. Az Amszterdami Szerződés a Schengeni Egyezményt az EK jogszabályainak szintjére emelte.

strukturális alapok

Az Európai Szociális alap, az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garanciaalap orientációs „szekciója”, a Regionális Fejlesztési Alap, a Halászati Alap, valamint a Kohéziós Alap közös elnevezése.

szubszidiaritás

A szubszidiaritás elve szerint minden döntést azon a lehető legalacsonyabb szinten kell meghozni, ahol az optimális informáltság, a döntési felelősség és a döntések hatásainak következményei a legjobban láthatók és érvényesíthetők. Eszerint a Közösségre csak azokat a jogköröket ruházzák át, amelyeket hatékonyabban lehet közösségi szinten gyakorolni, mint a függetlenül eljáró tagállamok vagy a régiók útján.

Tanács (I. intézmények)

társulás

Sajátos jogviszony az EK és a kívülálló országok között. A társulási szerződésben a felek kedvezményeket biztosítanak egymásnak. Ezek lehetnek egyoldalú vagy kölcsönös kedvezmények. A társulás - a helytelen szóhasználat ellenében („társult tag”) - nem tagsági viszony. A kelet-közép-európai országokkal kötött társulási megállapodásban azonban szerepel annak elismerése, hogy ezek az államok teljes jogú tagságra törekcszenek.

Fontosabb évszámok és események

- 1923** - Richard Coudenhove-Kalergi *Páneurópa* c. könyvének megjelenése Bécsben
- 1930** - Aristide Briand francia külügyminiszter memorandumja *Az európai államszövetségi közösség rendszerének megszervezéséről*
- 1941** - a ventotene-i manifesztum
- 1944** - az európai ellenállás nyilatkozata
- 1946.** szeptember 19. - Churchill beszéde Zürichben az Európai Egyesült Államokról
- 1947.** június 5. - Marshall beszéde a Harvard Egyetemen, javaslat Európa újjáépítésére
- 1948.** március 17. - a brüsszeli szerződés aláírása, a Nyugati Unió megalakulása
- április 16. - az Európai Gazdasági Együttműködési Szervezet megalakulása
- május 7-11 - az Európa mozgalmak kongresszusa Hágában
- október 25. - az Európa Mozgalom megalakulása
- 1949.** január 1. - a Kölcsönös Gazdasági és Segítségnyújtási Tanács (KGST) megalakulása Moszkvában
- április 4. - az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének (NATO) megalakulása Washingtonban
- május 5. - az Európa Tanács megalakulása Londonban, első ülése Strassbourgon augusztus 8-án
- 1950.** május 9. - a Schuman-nyilatkozat
- október 24. - az Európai Védelmi Közösség tervének (Pleven-terv) előterjesztése
- 1951.** április 18. - az Európai Szén- és Acélközösség (Montánunió) megalakulása Párizsban
- 1952.** május 27. - az Európai Védelmi Közösség megalakulása Párizsban
- 1954.** augusztus 30. - a francia Nemzetgyűlés nem ratifikálja az Európai Védelmi Közösség szerződést
- október 23. - a párizsi szerződések aláírása: a Nyugat-európai Unió megalakulása, az NSZK meghívása a NATO-ba
- 1955.** május 5. - a Német Szövetségi Köztársaság a NATO tagja lesz
- május 14. - a Varsói Szerződés megalakulása
- 1957.** március 25. - a római szerződés aláírása, az Európai Gazdasági Közösség és az Euratom megalakulása
- 1960.** január 4. - az Európai Szabadkereskedelmi Társulás (EFTA) megalakulása Stockholmban
- december 14. - a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) megalakulása Párizsban
- 1961.** július 18. - a bonni nyilatkozat a politikai unióról
- 1963.** január 14. - de Gaulle megvétózza az angol csatlakozást
- január 22. - az Elysée-szerződés aláírása az NSZK és Franciaország között Párizsban
- július 20. - a yaoundéi konvenció aláírása
- 1965.** - a három közösség (EGK, Euratom, Montánunió) szerveinek egyesítése (hatályba lép 1967-ben)
- 1966.** január 28-30. - az ún. luxemburgi kompromisszum megszületése
- 1967.** november 27. - de Gaulle második vétója Anglia belépésére
- 1968.** július 1. - a vámunió életbe lépése a Hatok között
- 1969.** december 1-2. - a hágai csúcstervek
- 1972.** október 18-21. - a párizsi csúcstervek, az Európai Unió tervének elfogadása
- 1973.** január 1. - Nagy-Britannia, Dánia és Írország az Európai Közösség tagja lesz
- 1974.** december 9-10. - csúcstervek Párizsban (Európai Tanács tervének elfogadása, döntés a direkt európai parlamenti választások bevezetéséről)
- 1975.** február 28. - a loméi konvenció aláírása 46 afrikai, karibi és csendes-óceáni országgal
- augusztus 1. - az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet záróokmányának aláírása Helsinkiben
- 1978.** július 6-7. - az európai monetáris rendszer elveinek elfogadása (hatályba lép 1979. március 13-án)
- 1979.** június 7-10. - az első európai parlamenti választás
- 1981.** január 1. - Görögország a Közösség tagja lesz
- Az ECU (European Currency Unit) a Közösség elszámolási egysége
- 1983.** június 17-19. - az Európai Tanács ülése Stuttgartban, ünnepélyes nyilatkozat az Európai Unióról
- 1984.** február 14. - az Európai Parlament elfogadja az Európai Unió tervét (Spinelli terv)
- 1985.** március 10. - Mihail Gorbacsov az SZKP főtitkára
- június 14. - a schengeni egyezmények aláírása (hatályba lép 1995. március 26-án)
- 1986.** január 1. - Spanyolország és Portugália a Közösség tagja lesz
- február 17-28. - az európai egységes okmány aláírása (hatályba lép 1987. július 1-jén)
- 1989.** július - a Phare program indítása
- november 9. - a Fal leomlása
- 1990.** október 3. - a német egység megvalósulása

november 19-21. - az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet konferenciája Párizsban, az Új Európa chartájának elfogadása

1991. február 25. - a Varsói Szerződés feloszlata

június 25. - a jugoszláviai krízis kezdete

december 10-11. - csúcsertekezlet Maastrichtban, az Európai Unió tervezetének elfogadása (a szerződés aláírása 1992. február 7-én, hatályba lép 1993. november 1-jén)

december 16. - az európai megállapodások aláírása a visegrádi csoporttal (Magyarország, Csehország, Lengyelország)

1992. május 2. - az Európai Gazdasági Térség létrehozása (a portói szerződés)

1993. június 1. - az Egységes Európai Piac

június - az Európai Tanács ülése Koppenhágában (a belépési kritériumok megállapítása a kelet-európai országok számára)

1995. január 1. - Ausztria, Finnország, Svédország az Európai Unió tagja lesz

november 27-28. - euromediterrán értekezlet Barcelonában

1996. december - a dublini európai tanácsi értekezlet dönt az euro bevezetéséről (2002. január 1.)

1997. június 17-18. - az Európai Tanács ülése Amszterdamban, az új szerződés, az *Agenda 2000* c. dokumentum elfogadása és a kelet-európai csatlakozni kívánó országokról megfogalmazott vélemény közzététele

december 13. - az Európai Tanács ülése Luxemburgban, a csatlakozási tárgyalásokban résztvevő országok megnevezése: Magyarország, Lengyelország, Észtország, Csehország, Szlovénia és Ciprus

1998. április - a tárgyalások kezdete a megjelölt országokkal

május 1-3. - Európai Tanács értekezlete Brüsszelben, döntés az 1999. január elsejével induló pénzügyi unióban (euro bevezetése) résztvevő országokról: Görögország nem teljesítette a feltételeket, Nagy-Britannia, Svédország és Dánia önként maradt távol

október 1. - a határokon átnyúló rendőrhivatal, az Europol működésének a kezdete

1999. január 1. - az euro bevezetése 11 tagállamban

március 15. - a Bizottság kollektív lemondása (csalást, nepotizmust állapított meg egy független szakértői bizottság)

március 24-25. - rendkívüli Európai tanácsi ülés Berlinben, a NATO bombázni kezdi Jugoszláviát

május 1. - az Amszterdami szerződés hatályba lépése

május 5. - az Európai Parlament támogatja Romano Prodi bizottsági elnökké történő kinevezését

június 3-4. - Európai tanácsi ülés Kölnben. Javier Solana biztonágpolitikai főmegbízottá nevezik ki

június 10-13. - Európai parlamenti választások (a részvétel 50% alatt van)

szeptember 15. - az Európai Parlament megszavazza az új Bizottságot

december 10-11. - Európai tanácsi értekezleten Helsinkiben döntés születik, hogy újabb hat országgal (Románia, Szlovákia, Lettország, Litvánia, Bulgária és Málta) kezdődnek csatlakozási tárgyalások. Törökországok jelöltnek ismerik el.

2000. február 14. - kormányközi konferencia megnyitása Brüsszelben az intézményi reformokról

június 23. - a Loméi konvenció helyébe lépő új szerződést ír alá Cotonouban (Benin) az EU az afrikai, karibi és csendes-óceáni országokkal

szeptember 28. - Dániában népszavazáson utasítják el az eurót

november 15-16. - euromediterrán konferencia Marseille-ben

december 7-10. - Európai tanácsi értekezlet Nizzában, az alapvető Jogok Chartájának a kihirdetése, intézményi reformok

2001. január 2 - Görögország csatlakozik az euróövezethez

február 26. A Nizzai Szerződés aláírása

június 9. - Írországban népszavazáson utasítják el a Nizzai Szerződést

június 18. - Európai tanácsi értekezlet Göteborgban állást foglalt, hogy a tagjelölt országok részt vesznek a 2004-es európai parlamenti választásokon. Ezzel elkötelezte magát, hogy 2002. végéig lezárja a csatlakozási tárgyalásokat

december 14-15. Laekenben az Európai Tanács döntött az Európai Alkotmányt kidolgozó Európai Konvent összehívásáról

2002. január 1. - az euró fizetési egységként történő bevezetése

október - a Brüsszelben üléselő Európai Tanács megnevezte a 10 csatlakozó országok, a tárgyalásokat még az év végéig befejezik

december 12-13 - az Európai Tanács koppenhágai ülésén lezárta a csatlakozási tárgyalásokat a 10 országgal

2003. április 16 - a Csatlakozási szerződés aláírása Athénban

2004. május 1. - nyolc kelet-európai (Lettország, Litvánia, Észtország, Lengyelország, Csehország

Szlovákia, Magyarország, Szlovénia) és két földközi-tengeri (Málta és Ciprus) ország az Európai Unió teljes jogú tagja lesz

Október – a római csúcsértekezlet elfogadta az Európai Alkotmányt

December 20. – a magyar parlament ratifikálja az Európai Alkotmányt

2005. május 29. – a francia szavazók 54%-os arányba elutasítják az Európai Alkotmányt, két nappal később a holland választók teszik ezt 62%-os arányban

június 16-17. – a brüsszeli Európai tanácsi értekezlet egy évvel meghosszabítja a ratifikációs folyamatot, elsősorban brit ellenállás miatt nem tud megállapodni a 2007-2013-as költségvetésben

Válogatott irodalom

- Amendola, G.:** I communisti e l'Europa. Rome, 1971.
- Apró Adrián:** Magyarország csatlakozása az Európai Unióhoz. Szakdolgozat. Szegedi Tudományegyetem 2005.
- Balász Péter:** Az Európai Unió külpolitikája és a magyar kapcsolatok fejlődése. KJK Budapest 2002.
- Balogh András:** Az európai integráció és a mediterrán egység. *Külpolitika*, 1997. 1. sz.
A barcelonai folyamat és Kelet-Európa. (Szerk.: J. Nagy László)ETK Szeged 2001.
- Berend T. Iván:** A modern Európa kialakulása 1870-1945. *Valóság*, 1991. 7. sz.
- Boudant, J. - Gounelle, M. :** Les grandes dates de l'Europe communautaire. Paris, 1989.
- Bino Olivi:** L'Europe difficile. Histoire politique de la Communauté européenne. Paris, 1998.
- Bitsch, Marie-Thérèse:** Histoire de la construction européenne. Paris, 1996.
- Bossuat, G.:** Les fondateurs de l'Europe. Paris, 1994.
- Uő:** L'Europe occidentale à l'heure américaine 1945-1952. Le Plan Marshall et l'unité européenne. Paris, 1992.
- Brugmans, H.:** L'idée européenne 1920-1970. Bruges, 1970.
- Bourrinet, J. et Torelli M.:** Les relations extérieures de la CEE. Paris, 1992.
- Cangelari, R. - Grassi, V. :** Delle Comunità all'Unione. Milane, 1996.
- Chirac, J.:** Egy új Franciaországért. Gondolatok I. Budapest, 1997.
- Dóczy Kálmánné:** Nagy-Britannia az Európai Gazdasági Közösségben I-II. rész. *Nemzetközi Szemle*, 1972. 5. és 6. sz.
- Dunay Pál - Gazdag Ferenc:** Nyugat-európai Unió. Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet, 1994.
- De Gaulle, Ch:** Mémoires d'espoir. Le renouveau 1958-1962. Paris, 1970.
- Delors, J.:** Le nouveau concert européen. Paris, 1992.
- Edwin van Dessel:** Európa - úton. Az európai integráció története. Budapest, é.n.
- Európa számokban.** Eurostat. Luxembourg, 1997. (4. kiadás)
- Európai közjog és politika (Szerk.: Kende Tamás).** Budapest, 1995.
- Az Európai Unióról - kitekintéssel.** *Európa Tükör Műhelytanulmányok*, 21. sz.
- Az Európai Közösség és Magyarország az 1990-es évek közepén (Szerk.: Izikné Hedri Gabriella és Palánkai Tibor)** Aula Kiadó 1993.
- Az európai integráció története 1945-2003. Dokumentumok és kommentárok. (Szerk.: J. Nagy László – Ferwagner Péter Ákos – Komár Kirisztián) JATEPress Szeged, 2003.
- Faye, J-P.:** L'Europe unie. Les philosophes et l'Europe. Paris, 1992.
- Fejtő, F.:** La fin des démocraties populaires. Paris, 1992.
- Fontaine, A.:** Histoire de la guerre froide. 2. vol. Paris, 1967.
- Uő.:** Un seul lit pour deux rêves. Histoire de la détente 1962-1981. Paris, 1982.
- Földek közötti tenger. A mediterrán térség politikai, gazdasági és katonai viszonyairól. (Szerk.: Réti György)** Budapest, 1983.
- Gazdag Ferenc:** Európai integrációs intézmények. Budapest, 1992.
- Gheballi, V. Y.:** La diplomatie de la détente, la CSCE 1973-1989. Bruxelles, 1989.
- Girault, R. - Bossuat. G.:** Europe brisée, Europe retrouvée. Nouvelles réflexions sur l'unité européenne au XXe siècle. Paris, 1994.
- Giscard d'Estaing, V.:** Hatalom és élet. Budapest, 1992.
- Havas Béláné:** Az Európai Unió Kelet-Európa stratégiája és a tagság feltételei. *Külgazdaság*, 1996. 3. sz.
- Inotai András:** Válaszúton az Európai Gazdasági Közösség. Budapest, 1985.
- Kádár Béla:** A keleti kibővülés és a magyar stratégia. *Külpolitika*, 1997. 1. sz.
- A KGST és a Közös Piac kapcsolata.** *Nemzetközi Szemle*, 1974. 12. sz.
- Láng Imre:** Adalékok a nyugati integráció geneziséhez. *Világtörténet*, 1988. 4. sz.
- Lothar Ungerer:** Az Európai Unióról röviden. Budapest, 1993.
- Lecerf, J.:** Histoire de l'idée européenne. Paris, 1965.
- Majoros István - Ormos Mária:** Európa a nemzetközi küzdőtéren. Felemelkedés és hanyatlás, 1814-1945. Osiris Kiadó Budapest 1998.
- A Mediterráneum és az európai integráció (Szerk.: J. Nagy László)** Szeged, JATE, 1995.
- Mathieu, J-L.:** L'Union européenne. Paris, 1996. (2. kiadás)
- Masclat, Jean-Claude :** L'Union politique de l'Europe. Paris, 1993. (5. kiadás)
- Monnet, J.:** Mémoires. Paris, 1976.

Németh István - Kocsis András: Fejezetek az Európa-gondolat történetéből. Coudenhove-Kalergi Páneurópa mozgalma I-II. rész. *Társadalmi Szemle*, 1997. 10. sz, 1998. 1. sz.

Ormos Mária: A Briand-terv és Magyarország. *Rubicon*, 1997. 5-6. sz.

Palánkai Tibor: Az európai integráció gazdaságtana. Aula Kiadó 1995.

Palánkai Tibor - Inotai András: Magyarország csatlakozása az Európai Unióhoz. *Közgazdasági Szemle*, 1994. 10. sz.

Roussel, E.: Jean Monnet. Paris, 1998.

Rougemont, Denis de: 28 siècles d'Europe. Paris, 1990.

Schuman, R.: Európáért. Pécs, 1991.

Szűcs Jenő: Vázlat Európa három történelmi régiójáról. Budapest, 1976.

Salgó László: De Gaulle diplomáciája. Budapest, 1972.

Simon János: A demokratikus átmenet Spanyolországban (1977-1982). Budapest, 1996.

Szilágyi István: Demokratikus átmenet és konszolidáció Spanyolországban. Budapest, 1996.

Szűcs Tamás: Rugalmas elszakadás. A differenciált integráció gondolata az Európai Unióban. *Európai Fórum*, 1997. 1. sz.

Útban az Európai Unió felé (Szerk.: Karikó Sándor). Szeged, 1998.

Várnay Ernő - Farkas Beáta: Bevezetés az Európai Unió tanulmányozásába. Szeged, 1997.

Vernet, D.: Franciaország Európa-politikája. *Európai Szemle*, 1995. 3. sz.

Zorgbibe, C.: Histoire de la construction européenne. Paris, 1993.

Young, J. W.: Britain and European Unity 1945-1992. Londres, 1993.

Sajtó, folyóiratok: Bulletin des Communautés européennes, Eurobaromètre, Revue d'histoire de l'intégration européenne, Revue du Marché commun et de l'Union européenne, Internationale Politik (Europa-Archiv), Nemzetközi Szemle, Közgazdasági Szemle, Külgazdaság, Európai Szemle, Európai Tükör, Európai Fórum, Le Monde.

Internetes források

www.kum.hu

www.europa.int

www.eu.hu

www.eudelegation.hu

www.eski.hu/eu/eu_index.html